ÅSUB Rapport 2006:2

Det framtida behovet av utbildning på Åland

Ålands landskapsregering

ÅSUB

De senaste rapporterna från ÅSUB

2004:1 Konjunkturläget våren 2004

2004:2 Turismens samhällsekonomiska betydelse för Åland 2003

2004:3 Konjunkturbedömning för den kommunala sektorn våren 2004

2004:4 Rådgivningen vid Ålands hushållningssällskap – en utvärdering

2004:5 Det åländska skatteundantagets samhällsekonomiska betydelse – idag och i framtiden

2004:6 På jakt efter tillväxt – en analys av utvecklingsmöjligheterna inom några landbaserade näringar på Åland

2004:7 Konjunkturbedömning för den kommunala sektorn hösten 2004

2004:8 Konjunkturläget hösten 2004

2004:9 Fiskerinäringens betydelse för samhällsekonomin på Åland

2004:10 EU-medlemskapets effekter på den åländska ekonomin i ett internationellt perspektiv. En förberedande studie

2005:1 Konjunkturläget våren 2005

2005:2 Konjunkturbedömning för den kommunala sektorn våren 2005

2005:3 Uppföljning av landskapsandelarna och kommunernas ekonomi 1998-

2005:4 Konjunkturläget hösten 2005

2005:5 Konjunkturbedömning för den kommunala sektorn. Hösten 2005

2006:1 Företagsrådgivningen vid Ålands handelskammare och Ålands företagareförening – en utvärdering

ISSN 1455–197

Förord

I mars år 2005 gav Ålands landskapsregerings Utbildnings- och kulturavdelning Ålands statistik- och utredningsbyrå (ÅSUB) uppdraget att kartlägga det nuvarande utbildningsbehovet inom Åland och att utveckla ett progos- och analysverktyg för framtida användning inom utbildningssektorn. Utredningen skulle ge såväl beslutsfattare som förvaltning ett bättre kunskapsunderlag i denna fråga. Uppdraget var att ta fram nya data som skulle öka kunskaperna om beslut gällande utformningen av utbildningssystemet och om studerandevolymen på gymnasial- och yrkeshögskolenivån. Däremot ingick det inte i uppdraget att komma med uttryckliga rekommendationer angående den konkreta dimensioneringen av den åländska gymnasialstadie- och yrkesutbildningen. Projektet har finansierats med medel från EU:s socialfond.

Bakgrunden till det här regeringsuppdraget är den pågående omvandlingen av det åländska näringslivet till att i allt högre grad domineras av olika former av tjänstenäringar. Detta innebär dels en förskjutning mot kvalificerad informationshantering, dels en ökning av mindre kvalificerad serviceverksamhet. Samtidigt betonas alltmer utbildningens och kompetensförsörjningens och det livslånga lärandets vitala roller för den ekonomiska tillväxten.

I denna rapport tas ett helhetsgrepp på utbildningsfrågan. Ett flertal metoder och perspektiv förenas. För det första kartläggs och analyseras det nuvarande utbildningsbehovet hos på Åland boende individer i åldern 17-60 år, med hjälp av material från en omfattande enkätundersökning.

För det andra utvecklas en jämviktsmodell med vars hjälp man kunnat beskriva olika scenarier med olika framtida ekonomiska utvecklingsförlopp och deras implikationer för utbildningen och utbildningsbehovet. På så sätt förenar rapporten ett individperspektiv med ett övergripande samhällsekonomiskt perspektiv.

Arbetet har även innefattat utvecklingen av en webbaserad utbildningsdatabas som är tillgänglig på nätet för såväl berörda beslutsfattare som en utbildningsintresserad allmänhet. (För en beskrivning av denna databas hänvisas till en särskild bilaga; *Beskrivning av resultatdatabasen. Förteckning över tillgängliga variabler och data*).

Huvudansvaret för projektet och för föreliggande rapport har åvilat utredare *Richard Palmer*. De beräkningsmodeller och scenarier som använts i projektet har utvecklats av statistiker/ekonom *Jouko Kinnunen.* Utredare *Maria Rundberg-Mattsson* har medverkat

i utformningen av enkäten och biträdande statistikerna *Christina Lindström* och *Gerd Lindqvist* har deltagit i registreringen av enkätsvaren.

En referensgrupp bestående av *Katarina Fellman*, *Göran Jansson*, *Monica Nordqvist, Cecilia Stenman* och *Elisabeth Storfors* har mötts kontinuerligt under utredningens gång och bidragit med värdefulla synpunkter.

Slutligen vill ÅSUB rikta ett stort tack till alla de mer än 500 personer som besvarade den enkät utan vilken det inte varit möjligt att genomföra detta projekt.

Mariehamn i februari 2006,

Bjarne Lindström
Direktör

Innehåll

FÖRORD I

FIGURFÖRTECKNING V

TABELLFÖRTECKNING VII

1. SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER 1

2. INLEDNING 9

Åland, den nya kunskapsekonomin och utbildningen 9
Utredningens uppdrag 11
Syfte, frågeställningar och underlag 11
Projektets upplägg 13
Definitioner och avgränsningar 14
Innehållet kapitelvis 16

3. UTBILDNINGSBEHOVET UR ETT INDIVIDPERSPEKTIV 18

Vilka har ett utbildningsbehov och av vilken karaktär är detta behov? 18
Varför vill man utbilda sig? 20
Var vill ålänningarna utbilda sig? 21
Den efterfrågade utbildningens omfattning och form 22
Utbildningsbehovet inom de olika sektorerna och branscherna 24
Den efterfrågade utbildningens längd och form 27
Vilka utbildningsområden efterfrågas? 27
Uppskattningar av antalet personer i åldern 17-60 år som vill studera på heltid respektive distans 33
Sökande och platser vid åländska skolor 2005 35
Det individuella behovet och tillgången på utbildningsplatser på Åland 38

4. ERFARENHETER AV UTBILDNING OCH KOMPETENSUTVECKLING INOM YRKESLIVET 42

Fortbildningens omfattning i tid för kvinnor och män och för olika åldersgrupper 42
Nyttan av fortbildningen 52

5. ÅLÄNNINGARNAS UTBILDNING 53

En korrigerad bild av utbildningsnivån på Åland 55
Var har ålänningarna utbildat sig? 55

6. FRAMTIDSSCENARIER 56

Beräkningsmodellen 56
Resultaten 61
Slutsatser och avslutande kommentarer 69

REFERENSER 71

BILAGA A: SVARSUNDERLAGET **72**

Bakgrundsvariabler. Urval och svarsfrekvens 72

Fördelning mellan åldersgrupper, kön och utbildningsnivå. Viktning och representativitet..... 73

BILAGA B: TABELLER..... **75**

BILAGA C: ENKÄTEN **90**

Till denna rapport hör en särskild bilaga som publicerats av ÅSUB under titeln *Beskrivning av resultatdatabasen. Förteckning över tillgängliga variabler och data.*

Figurförteckning

Figur 1. Projektets upplägg 14

Figur 2. Varför vill man utbilda sig? Procentuell andel av dem som har ett utbildningsbehov (17-60-åringar) 20

Figur 3. Utbildningsbehovets omfattning hos kvinnor och män i olika ålderskategorier 23

Figur 4. Preferenser för olika utbildningsformer bland kvinnor och män 26

Figur 5. Intresset för olika utbildningsområden. Procent av antalet individer med ett utbildningsbehov 29

Figur 6. De populäraste ämnena bland individer i åldern 17-60 år med ett utbildningsbehov. Antal svar i procent av antalet individer med ett utbildningsbehov. 31

Figur 7. Uppskattning av antalet individer per år i åldern 17-60 år med behov av yrkes-/examensinriktad utbildning som vill studera på heltid under perioden 2006-2010. 33

Figur 8. Uppskattning av antalet individer per år i åldern 17-60 år med behov av yrkes-/examens 34

Figur 9. Antal sökande från grundskolornas avgångsklasser och platser vid utbildningar på Åland 2005 35

Figur 10. Antal sökande och platser till examensinriktad utbildning på Åland 2005 36

Figur 11. Uppskattning av antalet ålänningar i åldern 17-50 år som skulle vilja studera på heltid till en examen på Åland per år under perioden 2006-2010, efter område 39

Figur 12. Andel anställda som fortbildat sig under det senaste året, ... 44

Figur 13. Andel anställda som fortbildat sig, respektive blivit erbjudna av sin 45

Figur 14. Andelen anställda inom det privata näringslivet som fortbildat sig 48

Figur 15. Fortbildningsfrekvens efter skola. Procent av de utexaminerade som fortbildat 50

Figur 16. Utbildningsnivån hos ålänningar i åldern 25-60 år 53

Figur 17. De vanligaste utbildningsområdena och nivåerna hos ålänningar i åldern 25-60 år. 54

Figur 18. BNP-utvecklingen vid olika scenarier 2000-2015 60

Figur 19. Folkmängdens utveckling 2000-2015 enligt de tre scenarierna, samt SC:s prognos 61

Figur 20. Arbetskraftsutbudet vid olika scenarier (antal personer) 62

Figur 21. Deltagande i arbetsmarknaden, personer med högst gymnasial utbildning 63

Figur 22. Deltagande i arbetsmarknaden, personer med eftergymnasial utbildning 63

Figur 23. Den totala arbetskraftsefterfrågan vid olika scenarier 64

Figur 24. Antal utexaminerade ålänningar från åländska skolor vid olika scenarier 65

Figur 25. Uppskattning av det individuella behovet av yrkesrelaterad utbildning, personer med högst gymnasialstadieutbildning (antal personer) 66

Figur 26. Uppskattning av det individuella behovet av yrkesrelaterad utbildning, personer med eftergymnasial utbildning (antal personer) 66

Figur 27. Uppskattning av det individuella behovet av examensinriktad utbildning, personer med högst gymnasialstadieutbildning (antal personer) 67

Figur 28. Uppskattning av det individuella behovet av examensinriktad utbildning, personer med eftergymnasial utbildning (antal personer) 67

Figur 29. Respondenternas sysselsättning (procentuell, viktad fördelning)..... 73

Tabellförteckning

Tabell 1. Utbildningsbehovet. Procentuella andelar inom respektive åldersklass 18

Tabell 2. Utbildningsbehovet hos anställda respektive företagare/arbetsgivare/..... 19

Tabell 3. Var vill man utbilda sig? Procentuell fördelning inom respektive åldersklass..... 21

Tabell 4. Utbildningsbehovet inom olika sektorer och branscher. Andel svarande (procent) med ett behov..... 25

Tabell 5. Andel anställda som fortbildat sig, respektive blivit erbjudna att fortbilda sig under det senaste året, enligt ålderskategorier 43

Tabell 6. Andel anställda i offentlig och privat sektor som fortbildat sig, och fått erbjudande om att fortbilda sig, under det senaste året, efter kön. 47

Tabell 7. Andel ålänningar i åldern 25-60 år, 25-44 år och 25-34 år med högskoleexamen, fördelat på land där examen avlagts 55

Tabell 8. Inflyttning och utflyttning enligt ’basscenariot’ 2006-2015 68

Tabell B 1. Urval och svarsfrekvens fördelat på kön 76

Tabell B 2. Utbildningsnivån hos de svarande, de icke svarande och hela urvalet. Procentuella andelar i förhållande till respektive grupp..... 76

Tabell B 3. Koder för utbildningsnivåer och -områden 77

Tabell B 4. Antal svarande per ålderskategori och kön (oviktat) 77

Tabell B 5. Beräkningsmodellens aggregering av kategorier för utbildningsnivåer 77

Tabell B 6. Klassificering av utbildningsområden och -nivåer enligt den finländska Statistikcentralens kodsystem 78

Tabell B 7. Utbildningsnivå och -område hos ålänningar i åldern 25-60 år 79

Tabell B 8. De högsta examina hos respondenterna i åldern 25-60 år (procentuell fördelning) 80

Tabell B 9. De populäraste ämnena bland individer i åldern 17-60 år med ett utbildningsbehov. Procent av antalet individer med ett utbildningsbehov 82

Tabell B 10. Avgångar från arbetsmarknaden, efter utbildningsnivå och -område, årliga genomsnitt 2006-2010 och 2011-2015..... 83

Tabell B 11. Förändringar i antalet arbetsplatser, efter utbildningsnivå och -område, årliga genomsnitt 2006-2010 och 2011-2015..... 84

Tabell B 12. Behovet av nyrekrytering, antal personer efter utbildningsnivå och –- område, årliga genomsnitt 2006-2010 och 2011-2015..... 85

Tabell B 13. Antalet avgångar från arbetsmarknaden, efter yrkesgrupp och utbildningsnivå, årliga genomsnitt 2006-2010 och 2011-2015..... 86

Tabell B 14. Förändringar i efterfrågan på arbetskraft efter yrkesgrupp och utbildningsnivå, årliga genomsnitt 2006-2010 och 2011-2015 87

Tabell B 15. Behovet av nyrekrytering, antal personer efter yrkesgrupp och utbildningsnivå, årliga genomsnitt 2006-2010 och 2011-2015 88

Tabell B 16. Efterfrågan minus antalet utexaminerade ålänningar (antal personer), årliga genomsnitt 2006-2010 och 2011-2015 89

1. Sammanfattning och slutsatser

Denna rapport har två huvudsyften. Det första är att kartlägga och analysera det nuvarande utbildningsbehovet hos ålänningar i åldern 17-60 år. Det andra är att göra en prognos över det framtida utbildningsbehovet på Åland. Rapporten förenar olika perspektiv, dels på utbildningsbehovet som sådant, men också beträffande analysens tidsram.

Den enkätbaserade analysen, som utgör tyngdpunkten i rapporten, speglar individers erfarenheter och behov av utbildning, medan den del som bygger på prognosmodellen anlägger ett allmänt samhällsekonomiskt perspektiv. Följaktligen gör vi i denna rapport en enkel men viktig distinktion mellan det subjektivt definierade individuella behovet och det allmänna samhällsekonomiska behovet som definieras av tillgång och efterfrågan på arbetsmarknaden.

Tidsramen för den del av analysen som bygger på enkäten är fem år framåt i tiden; till år 2010, medan vi med hjälp av vår prognosmodell gör beräkningar för det kommande decenniet, det vill säga fram till år 2015.

I maj 2005 genomförde ÅSUB en större enkätundersökning riktad till på Åland boende individer angående deras tidigare utbildning och nuvarande utbildningsbehov. Drygt 500 personer svarade – betydligt fler kvinnor än män – vilket vi har korrigerat för i vår analys. Dessutom har vissa skevheter i de svarandes utbildningsnivå och åldersstruktur i förhållande till motsvarande utsnitt ur hela den åländska befolkningen rättats till, allt för att öka enkätsvarens representativitet.

I vår undersökning har vi tillämpat en bred definition av begreppet utbildning. Begreppet omfattar här såväl den informella utbildning i form av kursverksamhet och fortbildning som sker på mänskors fritid eller i arbetslivet ute i företagen, och inom den offentliga sektorn, som den formaliserade yrkes- och examensinriktade utbildningen.

Ålänningarnas utbildning

När vi bearbetade materialet från enkäten, fann vi att ålänningarna är bättre utbildade än vi tidigare trott. Den statistik som utgjort grunden för de flesta tidigare bedömningar av den åländska utbildningsnivån och -strukturen, den finländska Statistikcentralens (SC) examensregister, visade sig vara bristfällig och missvisande. Den reviderade bild som ges i denna rapport skall visserligen betraktas som preliminär i väntan på en mer systematisk kartläggning och översyn av statistiken på detta område, men är ändå den bästa som kan ges i nuläget. Våra beräkningar ger vid handen att cirka 17 procent av

ålänningarna i åldern 25-60 år är högskoleutbildade. Men fortfarande har hälften av ålänningarna i samma ålderskategori ingen utbildning utöver yrkes-, eller studieförberedande utbildning på gymnasialstadienivå.

Den åländska näringsstrukturen återspeglas i ålänningarnas utbildningsstruktur där grund- och yrkesutbildning inom servicebranscher är de dominerande, följt av utbildning på samma nivå inom hälso- och socialvård samt teknik. Mer än 8 procent av ålänningarna i åldern 25-60 år är utbildade till kockar, servitörer eller inom huslig ekonomi.

Vi fann att Åland är den vanligaste studieorten för ålänningarna, men att preferenserna för Sverige som studieland ökar. Cirka 40 procent av ålänningarna i åldern 17-60 år har sin högsta utbildning från en åländsk skola. Ser man till utbildningen överlag hos den studieaktiva och den yrkesaktiva delen av befolkningen, vill fortfarande den största andelen utbilda sig på Åland (46 procent av alla i åldern 17-60 år och endast någon enstaka procentenhet mindre för de unga i åldern 17-24-år). Andelen ålänningar som avlagt sin högsta examen i Sverige stiger, liksom andelen unga ålänningar som vill studera i Sverige. Antalet ålänningar som antas till utbildningslinjer och -program på högskolor i Sverige per år överstiger numera det årligen utexaminerade antalet elever från den studieförberedande utbildningen på Åland.

Behovet av utbildning hos kvinnor och män, olika åldersgrupper och hos individer med olika utbildningsnivå

Vi fann att utbildningsbehovet snabbt avtar hos ålänningarna från 20-årsåldern och framåt. Drygt fyra av tio ålänningar i åldern 17-60 år säger sig inte ha något behov av att utbilda sig över huvudtaget. Knappt var tredje 20-24-åring, och inte mer än var åttonde i åldern 25-34 år studerar. Men studiebenägenheten är inte helt försvunnen i dessa åldersgrupper eftersom en tredjedel av dessa individer säger sig komma att ha ett utbildningsbehov inom fem år. Behovet av utbildningar längre än sex månader minskar som väntat med åldern, medan behovet av utbildningar upp till sex månader ökar med åldern.

Skillnaderna mellan könen är marginell när det gäller förhållandet mellan dem som angivit att de har ett utbildningsbehov och dem som inte har det. Däremot visar vår undersökning att det finns avsevärda skillnader beträffande det individuella utbildningsbehovets omfattning i tid och dess form, dels mellan könen, dels mellan högskoleutbildade och andra, och därtill mellan anställda inom arbetsmarknadens sektorer och branscher. Helt naturligt avtar behovet av utbildning med åldern, men det gör så i betydligt snabbare takt hos männen än hos kvinnorna. Vi fann också att kvinnor

i allmänhet har ett större behov av mer omfattande utbildning, räknat i tid, än män. Män efterfrågar i högre grad än kvinnorna kortare utbildningar.

Det visade sig också vara stora skillnader mellan kvinnor och män när det gäller preferenserna för olika utbildningsformer. Kvinnor efterfrågar distansutbildningar i mycket högre grad än männen. Detta gäller för mer än hälften av kvinnorna med ett utbildningsbehov och för knappt en tredjedel av männen. Däremot är andelen kvinnor som efterfrågar heltidsstudier betydligt mindre än motsvarande andel män. De som efterfrågar distansutbildningar önskar långa sådana. Mer än hälften efterfrågar utbildningar omfattande mer än ett halvår.

Vi fann att tre fjärdedelar av alla högskoleutbildade har ett utbildningsbehov, att jämföra med dryga hälften av dem som inte är högskoleutbildade. Dessutom visade det sig att anställda inom den offentliga sektorn hade ett större utbildningsbehov än dem som var verksamma inom det privata näringslivet som helhet. Men vi fann också att frekvensen anställda med ett utbildningsbehov skiljer sig väldigt mycket inom det privata näringslivets olika branscher. Andelen är som störst inom den avancerade tjänstesektorn inom det privata näringslivet, det vill säga bank- och försäkring och kvalificerade företagstjänster. Inom dessa branscher sade sig sju av tio ha ett utbildningsbehov.

Den viktigaste orsaken till att man vill utbilda sig är – som man kunde vänta sig – att man vill utveckla och bredda sin yrkeskunskap. Detta skäl angavs av knappt två tredjedelar av de svarande som angivit att de hade ett utbildningsbehov. En andel motsvarande var femte ålänning i åldern 17-60 år tyckte också att de behövde utbilda sig för att upprätthålla sin yrkeskunskap. Den största skillnaden mellan kvinnor och män fann vi beträffande frågan om man ville utbilda sig för att ”förverkliga sig själv”. För knappt fyra av tio kvinnor angavs detta som ett av flere skäl, medan inte mer än var fjärde man angav detta alternativ.

Inom vilka områden och av ämnen finns ett utbildningsbehov?

I vår enkät frågade vi dels efter vilka ämnen man var intresserad av och dels huruvida det rörde sig om yrkes-/examensinriktade studier, om ett behov i första hand relaterat till respondentens nuvarande yrkesliv, eller om det bara handlade om ett allmänt intresse för området. Våra resultat angående det individuella behovet av yrkes- och examensinriktad utbildning visar att ett stort behov återfinns inom området handel och samhällsvetenskap. Var femte individ med ett utbildningsbehov efterfrågar en yrkes- eller examensinriktad utbildning inom detta område, något färre har ett behov inom området datakunskap.

Två av tre av dem som har ett utbildningsbehov relaterat till sitt yrkesliv har ett behov av att utbilda sig inom handel och samhällsvetenskap, drygt hälften inom datakunskap och drygt 40 procent inom hälso- och sjukvård respektive inom servicebranscherna. Hos dem som har ett allmänt personligt studieintresse visar sig intresset för humanistiska och konstnärliga ämnen (främst språk) vara större än de två tidigare nämnda kategorierna.

Det överlag mest efterfrågade enskilda ämnet var databehandling; cirka 6 procent av dem som har ett utbildningsbehov skulle vilja avlägga en examen inom området, och mer än en tredjedel av dessa personer anger att de har ett behov av utbildning som hänför sig till deras jobb. Dessutom har var femte person ett så stort allmänt intresse för ämnet att de skulle vilja gå någon kurs i det.

Andra enskilda ämnen som man anser sig ha behov av i sitt yrkesliv och/eller vill läsa till en examen inom är matematik, företagsekonomi, redovisning och administration, pedagogik samt språk. Det är främst hos unga studerande och hos sjömän som man återfinner ett sådant behov av utbildning inom matematik. Utbildning i finska efterfrågades av var tionde av alla svarande, engelska efterfrågades av 7 procent av de svarande.

I rapporten uppskattar vi antalet individer med ett behov av längre heltidsutbildningar, fördelat enligt utbildningsområde. Vi fann då att utbildningsbehovet hos de individer som vill läsa till en examen eller skaffa sig en yrkesutbildning och läsa på heltid till 40 procent representerades av områdena handel och samhällsvetenskap (främst företagsekonomi, redovisning och administration) samt naturvetenskap (främst databehandling) tillsammans. Dessa siffror antar vi rätt väl speglar preferenserna hos ålderskategorin 17-24-åringar.

Intresset för att utbilda sig på Åland

Vår genomgång av sökande och platser vid åländska yrkesinriktade skolor år 2005 visar att linjer inom utbildningsområdet service var kraftigt översökta. Det är i första hand avgångselever från grundskolan som efterfrågar utbildning inom området hotell- och restaurang; intresset är inte alls lika utpräglat i de äldre åldersgrupperna med arbetslivserfarenhet. När det gäller hotell- och restaurangbranschen får vi främst betrakta detta som ett särskilt sociokulturellt fenomen som inte i första hand betingas av efterfrågan på arbetsmarknaden. Vi bedömer att det kan vara en idé att utveckla vidareutbildningen inom området, men att det knappast finns någon anledning att beakta det oproportionerligt höga söktrycket till grundutbildningen eftersom försörjningen av arbetskraft till mindre kvalificerade uppgifter inom branschen knappast är ett problem.

Vår analys ger vid handen att det finns en otillfredsställd efterfrågan på examens- och yrkesinriktad utbildning på Åland. Ålands möjligheter att erbjuda högskoleutbildning är, och kommer att under överskådlig framtid förbli marginell. Av detta kan man dra olika utbildningspolitiska slutsatser. Man kan anta att Ålands avskärmade läge, tillika med nedärvda sociokulturella mönster och traditioner gör att en viss andel av ungdomarna, enligt minsta motståndets lag, söker sig till utbildningar på lägre nivåer i högre grad än om utbudet av utbildning varit lättare fysiskt tillgängligt. Slutsatsen kunde också vara att åländska ungdomar i högre grad borde lockas att utbilda sig utanför Åland, vid de stora högskolorna och universiteten i vår närhet. När det gäller utbudet på Åland borde man då i första hand satsa på de yrkeshögskoleutbildningar där man har en möjlighet att utveckla en hög standard och dra nytta av en specifik lokal konkurrensfördel.

I denna rapport uppskattar vi antalet personer som skulle kunna tänkas efterfråga vissa utbildningar på Åland. Vi fann att den yrkes- och examensinriktade utbildningen inom datakunskap på Åland teoretiskt sett skulle kunna attrahera cirka 40 elever per år under den närmaste femårperioden. Likaså förefaller det finnas ett visst uppdämt individuellt behov av examensinriktad utbildning inom social- och hälsovård. Våra beräkningar antydde ett fortsatt högt söktryck under den kommande femårsperioden. Med tanke på det stigande vårdbehovet i synnerhet inom äldreomsorgen kan detta naturligtvis verka bra. Emellertid kommer också i fortsättningen en majoritet av dem som utbildar sig inom vården att ha utbildat sig utanför landskapet, och dimensioneringen av vårdutbildningen på Åland är beroende av den kvalitet i utbildningen de berörda institutionerna kan uppnå.

Vi bedömde också att det skulle finnas ett underlag för att inrätta en examensinriktad språkundervisning på Åland likaväl som att bedriva pedagogisk examensinriktad utbildning. En sådan utbildning inom språk respektive pedagogik skulle få ett underlag på uppskattningsvis 20 personer vardera under den närmaste femårsperioden. Nu finns inga institutioner på Åland för detta; de språkintresserade är hänvisade till kurser på Medborgarinstitutet och liknande. Examensinriktad utbildning på Åland i pedagogik skulle förutsätta ett utökat samarbete med mellan Högskolan på Åland och lärarhögskolor i Sverige och Finland.

I nuläget ser det ut som om intresset för sjöfartsutbildning hos åländska ungdomar kommer att vara svagt under den kommande femårsperioden. Faktum är att antalet svarande som överhuvudtaget sade sig ha ett intresse för sjöfartsutbildning var så få att vi inte kunde föra fram några statistiskt säkerställda siffror i sammanhanget.

Fortbildningsfrekvensen på Åland

Undersökningen omfattade också de svarandes erfarenheter av fortbildning inom arbetslivet. I det närmaste hälften av alla anställda hade fortbildat sig under det senaste året. Men vi fann att det råder en stor ojämlikhet mellan könen avseende möjligheterna till fortbildning i det åländska arbetslivet. Kvinnorna fortbildar sig mer sällan än männen, i synnerhet inom den privata sektorn, och därtill erbjuds kvinnorna i betydligt mindre utsträckning än männen fortbildning av sin arbetsgivare. I synnerhet unga anställda kvinnor (20-24 år) får fortbilda sig i betydligt mindre omfattning än männen i motsvarande ålderskategori.

Bilden av en ojämlik könsordning accentueras av att männen inte bara fortbildar sig oftare, utan att deras fortbildning är längre än kvinnornas. Men trots denna ojämlikhet är det individens utbildningsnivå, i än högre grad än kön som bestämmer huruvida man kommer att få erbjudande om att utbilda sig. Högskoleutbildade får i betydligt högre grad än andra erbjudande om fortbildning från sin arbetsgivare. Vilket, konstaterar vi, knappast rimmar väl med tanken på en allmän kompetenshöjning i arbetslivet, eller med idén om ett livslångt lärande.

Bilden av ojämlikhet förstärks ytterligare om man ser på vem som fått avslag från sin arbetsgivare på sin begäran att fortbilda sig, och vilka motiv som anförts från arbetsgivarhåll. Det visar sig att kvinnorna i högre utsträckning än männen får avslag och att ekonomiska motiv för detta i högre grad anges när det gäller kvinnorna än när det gäller männen.

Vår undersökning visade också att offentliganställda fick fortbilda sig i större utsträckning än privatanställda och att det följaktligen ser ut att finnas ett större otillfredsställt behov av fortbildning inom den privata sektorn än inom den offentliga. Därtill kunde vi konstatera att jämlikheten mellan könen beträffande fortbildningsmöjligheter är större inom den offentliga sektorn än inom den privata. Skillnaden inom det privata näringslivet, mellan dess olika branscher, är emellertid stor. Bank- och försäkringsbranschen framstår som unik i sammanhanget. Medan något mer än varannan offentliganställd fortbildat sig under året så var motsvarande andel för de bank- och försäkringsanställda tre av fyra. Dessutom fann vi att kvinnorna i denna bransch vidareutbildar sig i lika hög grad som männen.

Branscherna ’övriga tjänster’ och ’transport och kommunikation’ har en fortbildningsfrekvens ungefär i paritet med den inom den offentliga sektorn, vilket innebär att ungefär varannan anställd fortbildat sig under året. Inom branschen ’transport och kommunikation’ fann vi ett otillfredsställt utbildningsbehov. Det fanns ett stort glapp mellan andelen anställda inom denna bransch som angav att de hade ett

behov och andelen som fick tillfälle att fortbilda sig. I synnerhet inom passagerarsjöfarten råder en mycket stor skillnad mellan könen beträffande fortbildning. 56 procent av männen, att jämföra med 6 procent av kvinnorna, anställda av passagerarrederierna hade fortbildat sig under det senaste året. En del av förklaringen till detta kan ligga i att männen har mer teknikintensiva arbetsuppgifter och att man inom många av dessa yrken av myndigheterna ålagts regelbunden formell uppdatering av sin kompetens.

Också inom hotell- och restaurangbranschen fann vi ett otillfredsställt behov av fortbildning. Men när vi i stället för att utgå från branschtillhörigheten följde upp dem som utexaminerats från Ålands hotell- och restaurangskola, fann vi att en på fyra av dessa hade fortbildat sig under det senaste året. En av tre av de utexaminerade från Ålands handelsskola/handelsläroverk och Ålands yrkesskola har fortbildat sig, fyra av tio från Ålands vårdinstitut, och 44 procent av dem som gått sjöfartsutbildning. Detta innebär att de som utexaminerats från åländska yrkesinriktade skolor ligger klart under genomsnittet för anställda när det gäller fortbildningsfrekvens, vilket egentligen bara återspeglar hur utbildningsnivån är bestämmande för vem de åländska arbetsgivarna satsar på i detta sammanhang. Detta innebär att om du är utbildad på Åland har du mindre chans att få fortbilda dig än om du utbildat dig någon annan stans. Således fann vi att av dem som utbildat sig i Sverige hade två av tre fortbildat sig under det senaste året.

I vår analys av enkätsvaren fann vi slutligen att ålänningarna har en positiv syn på fortbildningen på arbetsplatsen. En stor majoritet (cirka 85 procent) av de anställda hade själva önskat att delta i den fortbildning de genomgick.

Slutsatser från beräkningsmodellen

I vår beräkningsmodell har vi utgått från tre olika scenarier som vi kallar ’basscenario’, ’gradvis utflaggning’ och ’ökad tjänstetillväxt’.

’Basscenariot’ liknar de senaste årens utveckling. Vi antar att sjöfartsstöden fortsätter även efter år 2009, då de nuvarande temporära stöden är planerade att avskaffas. Likaså fortsätter produktivitetsutvecklingen i olika branscher i stort sett enligt de mönster som iakttagits för dem under de senaste trettio åren. Dessutom sker en viss förskjutning i efterfrågan mot högre utbildad arbetskraft. Vi antar också att den landbaserade turismens volym fortsätter att minska årligen med två procent per år.

I scenariot ’gradvis utflaggning’ antar vi att tio procent årligen av den nuvarande åländska passagerarfartygsflottan flaggas ut mellan 2007-2015. Dessutom antar vi att de temporära sjöfartsstöden inte får någon fortsättning efter år 2009.

I scenariot ’ökad tjänstetillväxt’ har vi antagit en ökad tillväxttakt för modellens två tjänstesektorer; företagstjänster, och personliga tjänster, och att arbetskraftsefterfrågans struktur i ökande grad förskjuts mot personer med eftergymnasial utbildning.

Den ekonomiska utvecklingen är avgörande för befolkningens tillväxttakt likaväl som för arbetskraftsefterfrågan i den åländska ekonomin. Enligt våra beräkningar kommer ekonomins tillväxt att vara kring 2-3 procent under det kommande decenniet. Men det avgörande i sammanhanget är pensionsavgångarna som är av mycket större betydelse för förändringarna i antalet tillgängliga arbetsplatser än de förändringar som är beroende av den ekonomiska tillväxten. Drygt 90 procent de arbetsplatser som kommer att bli tillgängliga under de närmaste åren, blir det på grund av pensionsavgångar.

Befolkningsutvecklingen innebär ett växande utbildningsbehov på Åland; antalet personer i studerandeålder växer, och det ser ut som om det individuellt upplevda behovet kommer att växa.

Arbetskraftsutbudet på Åland kulminerar under åren 2008-2010, och håller sig därefter på ungefär samma nivå, såvida ekonomin inte utsätts för stark negativ inverkan. Vi har också funnit att det åländska arbetskraftsdeltagandet i procent av befolkningen i arbetsför ålder kommer att sjunka något på grund av åldrandet. Den del av arbetskraften som avgår genom pensionering under det närmaste decenniet saknar till stor del utbildning utöver elementär allmänutbildning. Tyvärr är det svårt att förutsäga vilka krav det kommer att ställas på den ersättande arbetskraften, därmed råder en relativt stor osäkerhet angående behovet av utbildning. Vi vet också att arbetskraftsefterfrågan i praktiken fungerar flexibelt när det gäller utbildningsbakgrunden hos dem som rekryteras, det ser man genom att många arbetar med något annat än det man studerat till. Vår slutsats är också att flyttningsrörelsen är minst lika viktig för uppbyggnaden och sammansättningen av humankapitalet som den utbildning som bedrivs på Åland.

Det åländska utbildningssystemet utexaminerar i första hand yrkesutbildade på gymnasialstadiet. För försörjningen av högskoleutbildade är Åland beroende av högskolorna i närregionerna och följaktligen av att högskoleutbildade ålänningar återflyttar efter avslutade studier och av att högskoleutbildade icke-ålänningar flyttar in. Vi fann att räknat över en 10-årsperiod återflyttar cirka hälften av ålänningarna som flyttar ut.

2. Inledning

Åland, den nya kunskapsekonomin och utbildningen

Den allmänna utvecklingen mot en samhällsekonomi alltmer dominerad av tjänstesektorn innebär dels en förskjutning från bearbetning av materia till kvalificerad bearbetning av information, dels en ökning av mindre kvalificerad serviceverksamhet. Den åländska ekonomin domineras av tjänsteproduktion av båda dessa slag, men det åländska utbildningssystemet försörjer i första hand den mindre kvalificerade delen av servicesektorn genom den yrkesinriktade utbildningen. Det mesta av ålänningarnas högskoleutbildning sker utanför Åland. Så kommer det att fortsätta att vara under överskådlig tid. Vi får följaktligen inledningsvis konstatera att den åländska utbildningspolitiken och de åländska myndigheterna har en begränsad räckvidd när det gäller möjligheterna att själva påverka ålänningarnas utbildning i riktning mot kvalificerad informationsbehandling.

Samtidigt är det fortfarande så att även i de ekonomier där tillväxten drivs av den avancerade tjänstesektorn måste det finnas en god försörjning av kompetens och arbetskraft på alla nivåer på det tekniska området, inom transportsektorn och inte minst inom hälso- och sjukvårdssektorn. Som vi vet kommer också på Åland den åldrande befolkningen att kräva att en allt större andel av årskullarna som kommer ut på arbetsmarknaden kommer att gå till den offentliga sektorn under det närmaste decenniet. Det finns uppskattningar som säger att 40 procent eller mer av årskullarna år 2015 kommer att behövas inom den offentliga sektorn. I det läget krävs dels en hög produktivitet inom den offentliga sektorn, men också ett effektivt och högavkastande privat näringsliv. På sikt är en åländsk ekonomi med en ständigt växande offentlig sektor parad med en lågkvalificerad turistsektor en ekonomi i strukturell obalans.

För att den åländska ekonomin skall kunna bli konkurrenskraftig måste den kunna utnyttja globaliseringens fördelar och inte bara försvara sig mot dess nackdelar. Den fortgående globaliseringen kommer att sätta Åland under ett gradvist ökande tryck. Men det allt intensivare utbytet och den allt tätare sammanlänkningen mellan ekonomierna över gränserna innebär nya möjligheter likaväl som nya hot, nya marknader likaväl som ökad konkurrens för företagen. I det sammanhanget har Åland möjlighet att konkurrera med kompetens men knappast med låga löner. Detta in sin tur förutsätter en allmän höjning av befolkningens kvalifikations- och utbildningsnivå.

Takten i omvandlingsprocessen mot ett kunskapssamhälle med ökade kvalifikationskrav skall emellertid inte överdrivas. Förändringen är främst inbyggd i den allmänna ekonomiska strukturella omvandlingen mot tjänsteproduktion som nämndes

inledningsvis, men förskjutningen inom de enskilda branscherna är inte alls lika uppenbar. Hursomhelst finns det en politisk strävan till en allmän höjning av utbildningsnivån i samhället. Det finns flera politisk-ideologiska komponenter i utbildningspolitiken. Att betona det livslånga lärandet går ofta hand i hand med förhoppningen om att kunna ge alla en möjlighet att ta sig fram på arbetsmarknaden och i samhället. Utbildningspolitik kan fungera som ett ekonomisk-politiskt styrmedel, det har modern forskning betonat. Det finns möjligheter för större politisk-ekonomiska enheter (nationalstater och större regioner inom dessa) att föra en pro-aktiv utbildningspolitik, som en del i en allmän strävan att skapa ett gynnsamt klimat för såväl det privata näringslivet som för den offentliga sektorn. Frågan är då, för det första, om Åland överhuvudtaget har sådana möjligheter och, för det andra, om den politiska viljan finns att föra en sådan politik. Att besvara denna fråga ligger utanför vårt uppdrag, men inte desto mindre kan det ändå vara viktigt att låta denna öppna fråga ligga som en resonansbotten när vi analyserar utredningens resultat.

Numera är utbildning och humankapital en grundpelare i många teorier kring ekonomisk tillväxt. Åland är sedan ett decennium tillbaka en del av EU och ingår som sådan i unionens strategi för global konkurrenskraft genom en allmän höjning av befolkningens utbildningsnivå. Enligt den så kallade Lissabonstrategin skall man sträva till att skapa ekonomisk tillväxt genom att bygga upp en kunskapsbaserad ekonomi och genom att ge medborgarna möjligheter till livslångt lärande, att utveckla sina kompetenser och kvalifikationer under hela arbetslivet, så att de kan utnyttja sin potential i en alltmer flexibel ekonomi. Utvecklingen ställer ständigt nya krav på utbildningspolitiken. Enligt Lissabonstrategin krävs en bred ansats; allt från satsningar på institutioner för bedrivandet av spetsforskning till grundandet av lokala lärocenter och till att allmänt höja statusen för utbildning hos befolkningen. I det perspektivet kan utbildningspolitiken – i bästa fall – fungera som ett medel för att kunna vara med och skapa förändring, att delta i den sociala och ekonomiska omvandlingsprocessen och inte bara reagera på denna.

Vill man betrakta Åland som en egen socioekonomisk enhet i ett regionalt ekonomiskt system, Östersjöområdet, och som en egen enhet i en alltmer tillskärpt global konkurrensekonomi och är beredd att ställa denna enhets konkurrenskraft och ekonomiska välfärd framom andra samhällsmål, får det konsekvenser för hur den långsiktiga utbildningspolitiken utformas. En slutsats kan vara att investera i ålänningarnas humankapital, genom att uppmuntra dem att utbilda sig vid högskolor – det vill säga i första hand utanför Åland, men också att uppmuntra vidare- och fortbildning hos de redan yrkesverksamma. Därtill krävs att man förmår ta till vara utbildningspotentialen utanför utbildningssystemet – såväl inom det privata näringslivet som inom den offentliga sektorn. Eftersom Åland aldrig kan bli självförsörjande på

utbildning på samma sätt som större politiska enheter, är och förblir en viktig del i strategin för att höja ålänningarnas kompetens att locka tillbaka de ungdomar som studerat vid högskolor utanför landskapet.

Behovet av utbildning på Åland under det närmaste decenniet är beroende av utvecklingen av, och förhållandet mellan många olika socioekonomiska variabler. Vi kan dela upp dem i två grupper: (1) sådana som ingår som komponenter i den åländska ekonomin och sociala strukturen (2) yttre omständigheter/faktorer som förändras oberoende av vad som sker med den åländska ekonomin.

Några av de inomåländska variabler som kan tänkas påverka behovet av utbildning är befolkningsutvecklingen, utvecklingen av den samlande åländska produktionen (BNP), löneutvecklingen och utvecklingen av hushållens inkomster, förändringar i arbetskraftens struktur och förändringar i flyttningsrörelsen. Yttre variabler är exempelvis den internationella konkurrenssituationen, den internationella konjunkturutvecklingen, och då i synnerhet konjunkturläget i Finland/Sverige, utvecklingen inom passagerar- och fraktsjöfarten, samt den ekonomiska omvandlingen i närregionen.

Vad som i detta sammanhang är en funktion av vad är inte alltid lätt att säga. I vår beräkningsmodell gör vi vissa antaganden om de orsakssammanhang vi ser som de mest troliga och välunderbyggda.

Utredningens uppdrag

Landskapsregeringens Utbildnings- och kulturavdelning gav i mars i år (2005) Ålands statistik och utredningsbyrå (ÅSUB) i uppdrag att kartlägga utbildningsbehovet på Åland och att utveckla ett progos- och analysverktyg för det framtida utbildningsbehovet på Åland. Man ansåg att det hos såväl beslutsfattare som förvaltning finns ett behov av ett större och djupare kunskapsunderlag i denna fråga. I uppdraget ingick att ta fram underlag som bland annat skulle kunna bidra med kunskap som skulle kunna ligga till grund för beslut om utformningen av det åländska utbildningssystemet och dimensioneringen av studerandevolymen på gymnasial- och yrkeshögskolenivån. I uppdraget ingick däremot inte att komma med uttryckliga rekommendationer angående dimensioneringen av den åländska gymnasialstadie- och yrkesutbildningen.

Syfte, frågeställningar och underlag

I maj 2005 genomförde ÅSUB en enkätundersökning riktad till 916 på Åland boende individer i åldern 17-60 år. Det slutliga urvalet utgjorde cirka 6 procent av motsvarande åldersgrupp i rampopulationen (den del av Ålands befolkning som var 17-60 år), medan

de svarande utgjorde dryga 3 procent av rampopulationen. Frågorna som ställdes rörde personernas tidigare och pågående utbildning samt deras nuvarande och framtida utbildningsbehov. (En detaljerad redogörelse för svarsunderlaget och hur vi tekniskt har behandlat detta återfinns i Bilaga A, sidan 72).

Denna rapport har två huvudsyften:

– *att kartlägga och analysera det nuvarande utbildningsbehovet hos på Åland boende individer i åldern 17-60 år.*

– *att göra en prognos över utbildningsbehovet på Åland för de kommande 10 åren.*

Den första delen utgår från individens utbildningsbehov – inte arbetsmarknadens eller samhällets. Det är viktigt att poängtera att första delen av denna rapport bygger på en undersökning ur ett individperspektiv, eftersom vi enbart frågat just enskilda personer, och inte företag eller representanter för den offentliga förvaltningen, myndigheterna eller kommunerna om utbildningsbehovet. Analysen i den delen baserar sig främst på det primärmaterial som givits av den enkät som ÅSUB lät utföra under våren 2005. I vårt underlag ingår också material om sökande och antagna till olika utbildningar från den åländska Studieserviceenheten (som har hand om den s.k. samåländska elevantagningen till gymnasialstadieutbildningen på Åland), och uppgifter om sökande och antagna som vi fått från de enskilda skolorna (gymnasialstadie- och yrkeshögskolenivå) samt vissa uppgifter från svenska Verket för högskolestudier (VHS).

I den andra delen av rapporten försöker vi med hjälp av en numerisk jämviktsmodell förutsäga hur den åländska arbetsmarknadens behov av arbetskraft kommer att utvecklas under det kommande decenniet.[1] Metoden vi använder är att utifrån tre framtidsscenarier beräkna förändringar i behovet av arbetskraft och kompetens på den åländska arbetsmarknaden.

Frågeställningarna i första delen av denna rapport är direkta återspeglingar av de frågor som ställdes i vår enkät. (Enkäten är återgiven i Bilaga C). Huvudfrågan är: i vilken omfattning har (och har inte) enskilda människor på Åland ett utbildningsbehov? Vi frågar oss också av vilken karaktär detta eventuella behov är. Handlar det om pågående studier, om vidareutbildning, eller handlar det om ett framtida behov? Vi vill också veta varför och var man vill utbilda sig, hur omfattande och hur lång utbildning som efterfrågas och vilken form denna utbildning skall ha. Dessutom är vi intresserade av vilka utbildningsområden som efterfrågas. Slutligen vill vi veta i vilken omfattning

[1] Modellen är en vidareutveckling av den som används i Kinnunen, Jouko (2005) *Migration, Imperfect Competition and Structural Adjustment. Essays on the Economy of the Åland Islands.* Helsinki: Helsinki School of Economics.

yrkesarbetande vidareutbildar sig och hur individerna upplevt nyttan av denna eventuella vidareutbildning.

Det står också helt klart att det krävs kunskap om de svarandes utbildning för att man skall kunna bedöma varför de har eller inte har ett visst utbildningsbehov. Någon heltäckande och tillförlitlig kunskap om ålänningarnas utbildningsnivå och inriktning finns inte, vilket innebär att vi får göra våra egna uppskattningar.

I den andra delen av rapporten frågar vi oss vad som händer med den åländska ekonomin, arbetsmarknaden, utbildningen och utbildningsbehovet vid olika grundläggande antaganden om den ekonomiska utvecklingen. Vi tecknar tre olika scenarier. Vid vårt 'basscenario' fortsätter utvecklingen enligt de senaste årens grundmönster, vilket bland annat innebär att sjöfartsstöden finns kvar under det närmaste decenniet. Produktivitetsutvecklingen fortsätter i stort sett enligt de mönster som vi sett under de senaste decennierna. Den landbaserade turismens volym fortsätter enligt nuvarande trend att minska årligen med två procent per år.

Vi kan utgå från att det andra scenariot – 'gradvis utflaggning' – ger de mest dramatiska effekterna. Grundantagandet är här att 90 procent av den åländska passagerarfartygsflottan flaggas ut under perioden (vilket innebär tio procent av flottan årligen). Dessutom antar vi att de temporära sjöfartsstöden inte får någon fortsättning efter år 2009.

I det tredje scenariot 'ökad tjänstetillväxt' har vi antagit en ökad tillväxttakt för tjänstesektorn – företagstjänster, och personliga tjänster – och att arbetskraftsefterfrågan förskjuts mot personer med eftergymnasial utbildning.

Projektets upplägg

Analysen i föreliggande rapport sker längs två spår. Figur 1 ger en schematisk översikt över hur de två huvuddelarna i projektet förhåller sig till varandra och till dataunderlaget. Första delen av rapporten bygger på en kvantitativ analys av de primärdata som enkäten har frambringat, data som har kontrollerats mot den finländska Statistikcentralens examensregister (övre streckade pilen). Prognosmodellen, i sin tur, bygger delvis på samma underlag men i första hand på makrosociala och makroekonomiska data om arbetsmarknad, löner, migration, näringsstruktur, etc. (högra delen av Figur 1). Det hela utmynnar sedan i en samlad bedömning av utbildningsbehovet på Åland idag och hur det kommer att utvecklas under de närmaste 10 åren.

Figur 1. Projektets upplägg

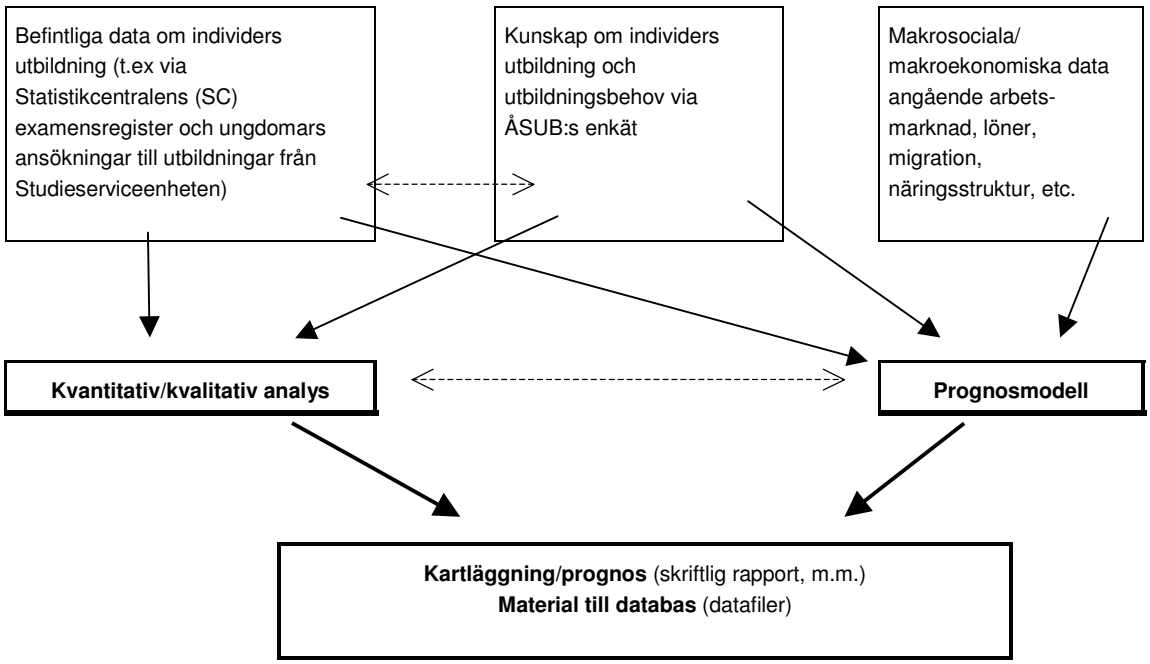

Modellen laborerar med en arbetskraft som delas in i underkategorier enligt utbildningsnivå, ålder, antalet utexaminerade och deras respektive utbildningsnivå och inriktning. Flyttningsrörelsens påverkan på arbetskraftsutbudet är också inkluderad i modellen. Vi bearbetar också information från register angående befolkningens utbildning, arbetslöshet, flyttningsmönster och så vidare.

Dessutom ger rapporten en översiktlig bild – en uppskattning – av den faktiska utbildningsnivån på Åland som är mer tillförlitlig än den som förmedlas av den finländska Statistikcentralens examensregister. Detta har tillkommit som en biprodukt av att vi under arbetet med enkäten blivit medvetna om de stora brister och luckor som finns i registret när det gäller Åland.

Definitioner och avgränsningar

I denna rapport tillämpar vi en bred definition av begreppet utbildning; det inbegriper allt från kursverksamhet till yrkes- och högskoleutbildning. Vi tillämpar följande kategorisering av begreppen lärande och utbildning.[2]

[2] European Research Associates (2004) *Exploring Sources on Funding for Lifelong Learning – Final Project Report*, s. 15-16.

(1) *Det informella lärandet* omfattar någon form av målmedvetenhet, men det är icke-formaliserat, och ofta löst strukturerat och kan ske i olika sociala miljöer.

(2) *Den informella utbildningen* kan omfatta olika former av organiserade lärotillfällen men dessa saknar oftast sådant som allmänna antagningskriterier, hierarkiska betygsnivåer och fastslagna pedagogiska metoder.

(3) *Den formaliserade utbildningen* karaktäriseras av en fast struktur i form av fastställda antagningskriterier, inskrivning, läsordningar, betygssystem, kronologisk-kvalitativa nivåer, läroplaner och pedagogiska metoder.

Enkäten och vår rapport omfattar kategori 2 och 3 av de ovanstående. Till den informella utbildningen hör olika former av fortbildning, kursverksamhet och liknande. Det informella lärandet så som det definieras ovan faller utanför ramen för denna rapport.

Begreppet 'utbildningsbehov' är centralt i denna undersökning. Det kan vara värt att här kortfattat reflektera över vad detta begrepp innebär. Det är ju uppenbart att utbildning inte uteslutande skall ses som en ekonomisk investering och tillgång, i betydelsen att den enbart är till för att omsättas i reda pengar. Vi bör alltså klargöra vems behov vi talar om. Handlar det om individens – subjektivt motiverade – behov, eller är det det samhällsekonomiskt motiverade behovet, vi talar om? Således kan det ligga en fara i att man sammanblandar individens, företagens, de offentliga institutionernas och myndigheternas samt samhällets behov av utbildning. Vi vill redan nu inskärpa vikten av att tydligt skilja på dessa olika behov – och på deras olika bevekelsegrunder.[3]

Första delen av denna rapport, som baserar sig på enkäten, svarar på frågan vilket behov av utbildning ålänningarna i åldern 17-60 år anser sig ha, medan andra delen av rapporten besvarar frågan om vilken utbildning som kommer att efterfrågas av den åländska arbetsmarkanden vid olika antaganden om förutsättningarna för den ekonomiska utvecklingen.

[3] Det är uppenbart att många individer inte i första hand ser sig själva som arbetskraft och följaktligen inte utbildar sig enbart för att bäst kunna konkurrera på arbetsmarknaden. För den enskilde individen innebär ofta valet av utbildning en form av självförverkligande. Däremot kan man förmoda att företagens efterfrågan på utbildning är ekonomiskt-rationellt motiverad. Likaså får man utgå från att arbetsmarknaden fungerar enligt en grundläggande rationalitet där man strävar till att balansera utbud mot efterfrågan. Sist kan man ur ett övergripande samhälls- och kulturellt perspektiv hävda att behovet av utbildning och en breddad och fördjupad kunskapsbas hos medborgarna fungerar som ett kulturellt och socialt sammanhållande kitt vars reproduktion bör betraktas som ett allmänt samhällsintresse. Den kulturella, den samhällsekonomiska, den företagsekonomiska och den individuella rationaliteten visavi utbildning skiljer sig således från varandra.

Innehållet kapitelvis

I nästa kapitel (kapitel 3) inleds vår genomgång av ålänningarnas utbildningsbehov. Vi frågar oss vilka behov som finns inom olika åldersklasser. Av vilken karaktär är detta behov? Har man ett behov just nu, eller tror man att man kommer att ha ett behov inom de närmaste åren. Skiljer sig behoven mellan anställda och företagare, och mellan kvinnor och män? Vi är också intresserade av att veta varför man vill utbilda sig och var man vill utbilda sig. Det är också viktigt att undersöka vilken omfattning i tid man skulle behöva för att utbilda sig och i vilken form man vill ha denna utbildning, samt om det finns några könsskillnader och skillnader mellan åldersgrupper härvidlag. Ännu en viktig bakgrundsvariabel i sammanhanget är individens befintliga utbildning. Hur inverkar den på behovet av ytterligare utbildning?

I kapitlet undersöker vi också om behovet skiljer sig mellan näringslivets olika sektorer och branscher och mellan kvinnor och män inom dessa. Vi undersöker också vilka utbildningsformer som efterfrågas och om det skiljer mellan könen i detta avseende. Vill man studera på heltid, på distans, etc.? Dessutom vill vi veta vilken längd på utbildningen som efterfrågas.

En central uppgift i denna undersökning är att ta reda på vilka ämnen och utbildningsområden som efterfrågas. Vi utgår i analysen från svaren på frågorna om hur många och vilka av våra respondenter som, för det första, vill avlägga examen eller skaffa sig en yrkesutbildning, för det andra, har ett behov inom sitt yrkesliv och, för det tredje, har ett allmänt intresse för ämnet. Genom att tillämpa olika urvalskriterier som exempelvis att bara räkna med dem som vill studera på heltid eller dem som vill studera på Åland sållar vi fram olika typer av behovskombinationer. Utifrån denna grundläggande analys gör vi grova uppskattningar av hur stor andel av de svarande som har ett behov av att utbilda sig på heltid under ett halvår eller mer, eller kommer att ha ett sådant behov inom de närmaste fem åren. Sedan ställer vi dessa relativa siffror i relation till rampopulationen och räknar om dem till absoluta tal och fördelar dem efter ämnesområde. Vi räknar med att eftersom 17-24 åringarna är överrepresenterade bland dem som vill ägna sig åt heltidsstudier så borde denna fördelning rätt väl motsvara preferenserna hos just denna åldersgrupp. Kapitlet presenterar också en genomgång och analys av sökande och platser vid åländska skolor år 2005. Detta leder sedan in på en diskussion kring det individuella utbildningsbehovet och dess förhållande till antalet utbildningsplatser på Åland.

Kapitel 4 handlar om erfarenheter av utbildning och kompetensutveckling inom yrkeslivet. Vi börjar med att undersöka fortbildningsfrekvensen för kvinnor och män och för olika åldersgrupper. Fortbildningsfrekvensen definieras som andelen av dessa

kategorier som fortbildat sig under året som föregick enkäten, vilket ungefär motsvarar perioden april 2004 till april 2005.

Vi jämför sedan andelen som fortbildat sig med respektive andel som blivit erbjudna att fortbilda sig och försöker se om det finns någon skillnad mellan kvinnor och män i detta avseende. Därefter söker vi besvara en annan viktig fråga i sammanhanget, nämligen om den anställdes utbildningsnivå spelar någon roll för om hon eller han får erbjudande om att fortbilda sig.

Sedan fortsätter vi med att studera skillnader i fortbildningsfrekvens inom näringslivets sektorer och branscher, och ställer detta mot motsvarande utbildningsbehov. Vi undersöker också skillnaderna mellan kvinnor och män inom de olika branscherna. För att komplettera bilden undersöker vi också fortbildningsfrekvensen hos dem som genomgått yrkesutbildning vid åländska skolor. Kapitlet avslutas med en genomgång av vad våra respondenter säger om frivillighet respektive tvång i fortbildningen och vad de anser om nyttan av fortbildningen.

I kapitel 5 redogör vi för ålänningarnas utbildning och presenterar en jämförelse mellan de data som finns i den finländska Statistikcentralens utbildningsregister och de data som vi utvunnit ur vår enkät. Vi menar oss kunna presentera en något mer tillförlitlig uppskattning av ålänningarnas utbildningsnivå än den som givits tidigare. Kapitlet ger också en översikt över ålänningarnas utbildning kategoriserad enligt utbildningsområde och -nivå, och redogör för ålänningarnas vanligaste examina. I detta kapitel presenteras också en översikt över ålänningarnas examina efter åldersgrupper.

I kapitel 6 redogör vi för resultaten från vår prognosmodell. Vi laborerar med tre scenarier; ett neutralt ’basscenario’ där dagens trender framskrivs och inga omvälvande händelser inträffar; ett pessimistiskt ’utflaggningsscenario’ där den ekonomiska tillväxten vänds till det negativa, befolkningstillväxten stagnerar och arbetsmarknaden krymper. Det tredje scenariot är ljusare; där utgår vi ifrån en tillväxt av den del av servicesektorn som producerar företags- och personliga tjänster. Under alla tre scenarier ligger den starkast verksamma bestämningsfaktorn i sammanhanget, nämligen befolkningsutvecklingen med de kommande pensionsavgångarna och förändringarna i årskullarnas storlek.

I Bilaga A presenterar vi variablerna som vi utvunnit ur enkätens svarsunderlag och hur vi tekniskt gått tillväga för att bearbeta svarsunderlaget. Vi analyserar urvalet och svarsfrekvenserna i synnerhet beträffande fördelningen av de svarande mellan åldersgrupper, kön och olika utbildningsnivåer. Vi redogör också för de svarandes sysselsättning. Bilaga B är en tabellbilaga och i Bilaga C, slutligen, återges enkäten.

Tabell 1. Utbildningsbehovet. Procentuella andelar inom respektive åldersklass

	17-19 år	20-24 år	25-34 år	35-44 år	45-54 år	55-60 år
studerar	80	32	12	11	4	1
vidareutbildar sig varje år	0	2	21	13	19	16
behov inom 1-2 år	4	23	21	16	15	5
behov inom 2-5 år	8	9	17	18	5	4
inget behov	8	25	27	41	52	64
ej besvarat frågan	0	9	2	1	5	9
totalt	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*

Anm.: talen har avrundats, varför inte alla kolumner summerar till 100
Källa: ÅSUB:s utbildningsenkät

3. Utbildningsbehovet ur ett individperspektiv

Vilka har ett utbildningsbehov och av vilken karaktär är detta behov?

En analys av utbildningsbehovet hos en individ måste ta hänsyn till ålder, kön, och till vilken utbildningsnivå individen har. Att ålder och utbildningsbehov är negativt korrelerade är självklart. Således sade sig i vår enkät en större andel yngre människor ha ett utbildningsbehov än motsvarande andel äldre. Skillnaden mellan unga och äldre var härvidlag större hos kvinnorna än hos männen. Det som kan noteras är att skillnaden mellan de olika ålderskategorierna avseende förhållandet mellan dem som sade sig ha ett utbildningsbehov och dem som inte hade ett behov var störst mellan gruppen 17-19-åringar och gruppen 20-24-åringar. Som framgår av Tabell 1 har var fjärde individ i åldern 20-24 år uttryckligen inget utbildningsbehov och inräknat dem som inte svarat på frågan skulle en så stor andel som var tredje 20-24-åring inte ha något utbildningsbehov.[4] Av dessa siffror att döma verkar åländska ungdomars utbildningsbehov snabbt avta redan när man fullföljt sin grundläggande gymnasie- eller yrkesutbildning. (För utformningen av frågorna se punkt 12 i enkäten, sidan 921).

DE UNGAS STUDIEBENÄGENHET

- Cirka 80 procent av 17-19-åringarna studerar.
- Knappt var tredje 20-24-åring studerar.
- Var tredje 20-24-åring säger sig behöva börja studera inom 5 år.

[4] Om inte annat sägs är de siffror som anges i tabeller och figurer i den enkätbaserade analysen i denna rapport viktade enligt vad som redogörs för i Bilaga A.

Vi kan också notera att talen i Tabell 1 visar att en relativt liten andel – knappt var tredje individ (ca 32 procent) – av 20-24-åringarna, och inte mer än var åttonde (ca 12 procent) av 25-34-åringarna är studerande. Dessutom är skillnaderna mellan könen marginella. Andelen kvinnor som anger att de inte har ett utbildningsbehov eller inte besvarat frågan (44 procent) är något mindre än motsvarande andel av männen (47 procent). Men det finns rent allmänt inget statistiskt säkerställt samband mellan könen när det gäller andelen som anger att de har ett utbildningsbehov och dem som anger att de inte har det (däremot fann vi stora skillnader mellan könen avseende behovets omfattning i tid och dess form, hos dem som angav att de hade ett behov).

Som framgår av den andra raden i Tabell 1 ser vidareutbildning ut att vara något som blir aktuellt först i 25-34-års-åldern. Relativt sett betydligt färre 35-44-åringar vidareutbildar sig (13 procent), medan det hos individer i ålderskategorin 45-54-år återigen blir vanligare med årlig vidareutbildning. 17 procent av individerna i åldern 25-60 år vidareutbildar sig årligen.

Hur ser då skillnaden i utbildningsbehov ut hos anställda respektive företagare/jordbrukare? Om vi bortser från de två yngsta ålderskategorierna, och begränsar oss till individer i åldern 25-60 år, finner vi att de anställda studerar och vidareutbildar sig i en något större omfattning än företagarna (Tabell 2).

Av vilken karaktär är utbildningsbehovet? Vilken tidshorisont anger de svarande för sitt utbildningsbehov? Vi fann att något mer än varannan tillfrågad (55 procent) sade sig ha ett utbildningsbehov. Av dessa studerade 13 procent, och en något större andel vidareutbildade sig varje år (15 procent). Något mer än var fjärde tillfrågad förutsåg att

Tabell 2. Utbildningsbehovet hos anställda respektive företagare/arbetsgivare/ jordbrukare i åldern 25-60 år (procentuell fördelning)

	anställda	företagare/arbetsgivare/jordbrukare
studerar	7	5
vidareutbildar sig varje år	19	16
behov inom 1-2 -år	17	10
behov inom 2-5 år	11	13
inget behov	43	51
ej svarat	4	4
totalt	*100*	*100*

Anm.: talen har avrundats, varför inte alla kolumner summerar till 100

Källa: ÅSUBs utbildningsenkät

de skulle komma att ha ett behov under de närmaste åren. 15 procent trodde att de skulle komma att ha ett behov att studera inom ett till två år och 11 procent, slutligen, förutsåg ett behov inom de närmaste två till fem åren. Andelen som sade sig inte ha ett behov var 41 procent. Om man till dessa lägger dem som inte besvarat frågan – men besvarat enkäten – blir andelen så stor som 45 procent.

Skillnaden mellan män och kvinnor inom de olika kategorierna är marginella. Vårt underlag är för litet för att en indelning i strata enligt både åldersgrupp och kön skall kunna ge statistiskt tillförlitlig information. Vi har tidigare sett att andelen män som angav att de inte hade ett utbildningsbehov var något större – dryga tre procentenheter – än motsvarande grupp kvinnor. I övrigt var skillnaden mellan kvinnor och män obetydlig.

Varför vill man utbilda sig?

Svaren från våra respondenter på frågan om varför man vill utbilda sig är naturliga och kanske självklara. Den vanligaste orsaken som angavs var att man ville utveckla och bredda sin yrkeskunskap (se Figur 2). Så svarade i det närmaste två av tre av de tillfrågade. Cirka 37 procent svarade att de ville upprätthålla sin yrkeskunskap och höja sin konkurrenskraft på arbetsmarknaden. Nästan var tredje angav att de ville ”förverkliga sig själv”.

Figur 2. Varför vill man utbilda sig? Procentuell andel av dem som har ett utbildningsbehov (17-60-åringar)

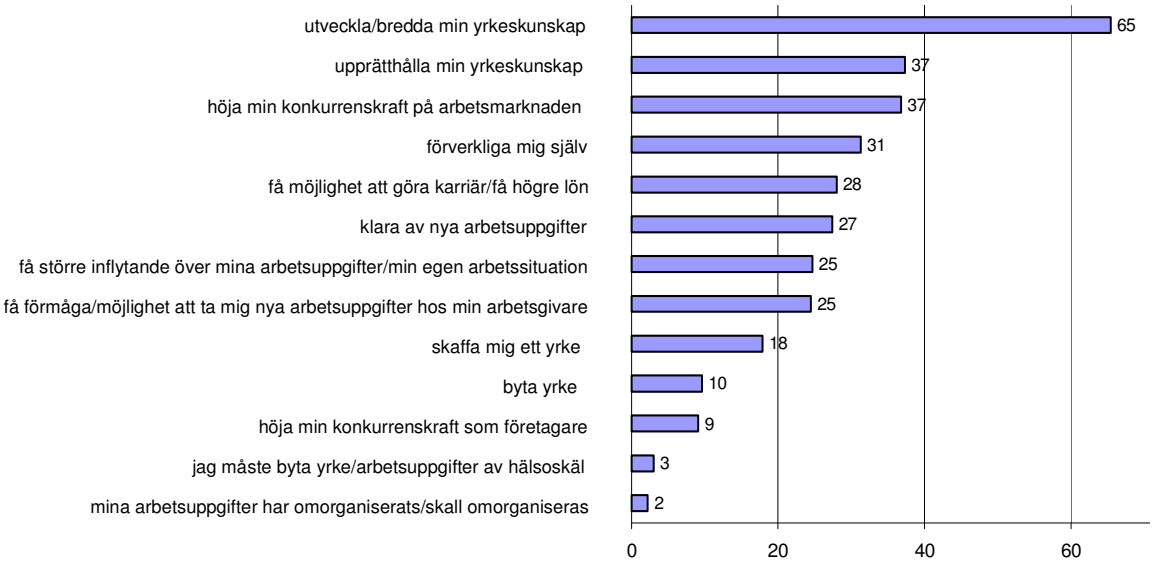

Källa: ÅSUB:s utbildningsenkät

Tabell 3. Var vill man utbilda sig? Procentuell fördelning inom respektive åldersklass

	Åland	Sverige	Finland	övriga världen	ingen skillnad	ej besvarat frågan	*totalt*
17-24 år	44	25	14	2	4	12	*100*
25-44 år	45	9	7	3	10	27	*100*
45-60 år	51	11	1	0	9	28	*100*
17-60 år	46	13	7	2	8	24	*100*

Anm.: Observera att det handlar om utbildning i vid bemärkelse; allt från kursverksamhet till vidareutbildning och examensinriktade studier. På grund av avrundning summerar i vissa fall raderna inte till 100.

Källa: ÅSUB:s utbildningsenkät

Hittar man då några skillnader mellan kvinnor och män? Ja, på flere punkter. En större andel kvinnor än män vill ”utveckla sin yrkeskunskap”. En större andel vill byta yrke, och utbilda sig för att möta nya arbetsuppgifter. En mindre andel kvinnor än män anger höjningen av sin konkurrenskraft på arbetsmarknaden som skäl för att vilja utbilda sig. Den största skillnaden mellan könen fann vi på frågan om man vill utbilda sig för att förverkliga sig själv. 38 procent av kvinnorna angav detta skäl att jämföra med 24 procent för männen.

Var vill ålänningarna utbilda sig?

En stor majoritet; drygt 46 procent av ålänningarna i åldern 17-60-år vill utbilda sig på Åland (Tabell 3). Som framgår av raden längst ner i tabellen, har cirka var fjärde respondent inte tagit ställning (ej besvarat frågan). Det framgår också att var fjärde individ i åldern 17-24 år vill utbilda sig i Sverige, men att preferenserna för det landet sjunker i åldersgruppen 25-44 år.

VAR VILL DE UNGA UTBILDA SIG?

- Av 17-24-åringarna vill 44 procent utbilda sig på Åland.
- 25 procent vill utbilda sig i Sverige.
- 14 procent vill utbilda sig i Finland.

Otvetydigt sker det en kontinuerlig förskjutning av preferenserna mot Sverige som studieland hos de unga. Enligt Verket för Högskolestudier (VHS) i Sverige antogs 161 ålänningar till utbildningslinjer vid svenska högskolor år 2003 och 156 år 2005.[5] Det motsvarar i nuläget mer än det sammanlagda elevantalet hos en hel årskull utexaminerade från Ålands Lyceums student- och gymnasielinjer (134 år 2004) och från den s.k. studieförberedande utbildningen med yrkesprofil (13 år 2004).

[5] Uppgifter från Mattias Åberg på Verket för högskolestudier i Sverige (VHS) (2005-10-25). De ålänningar som söker till enskilda kurser på högskolor i Sverige registreras inte.

Den efterfrågade utbildningens omfattning och form

Vad förklarar utbildningsbehovets omfattning i tid? I vår enkät gavs respondenterna fyra svarsalternativ. De fick ange om deras behov omfattade mindre än två veckor, två veckor till tre månader, tre till sex månader, eller mer än sex månader. Det är viktigt att i detta sammanhang minnas att det som redovisas här enbart gäller svar från individer som säger sig ha någon form av utbildningsbehov.

Låt oss se på utbildningsbehovets omfattning i olika åldersgrupper. Våra data visar – inte oväntat – att behovet av längre utbildningar (6 månader och mer) minskar med åldern. 90 procent av individerna i åldern 17-24 år har behov av längre utbildning, medan endast 40 procent av individerna i ålderskategorin 25-44 år och cirka 19 procent i åldern 45-60 år har ett sådant behov. Detta är vad man kunde förvänta sig. Behovet av utbildningar kortare än 6 månader är helt tydligt (och statistiskt signifikant) störst i den äldsta ålderskategorin (45-60-åringar). En tredjedel av individerna med ett utbildningsbehov sade sig ha behov av utbildningar mindre än två veckor. Var fjärde individ i samma ålderskategori sade sig ha ett behov av utbildningar omfattande två veckor till tre månader, medan endast var femte i åldern 25-44 år hade motsvarande behov. Skillnaden mellan dessa två ålderskategorier var ännu större avseende behovet av utbildningar omfattande tre till sex månader. (23 procent av den äldre ålderskategorin och 16 procent av den yngre ålderskategorin hade behov av utbildning av denna omfattning). För att sammanfatta det vi funnit hittills: behovet av utbildningar längre än sex månader minskar med åldern medan behovet av utbildningar upp till sex månader ökar med åldern.

Finns det då någon skillnad mellan kvinnor och män avseende utbildningsbehovets omfattning i tid? Om vi inkluderar alla individer i åldern 17-60 år finner vi att det negativa sambandet mellan ålder och utbildningsbehov är mer accentuerat för män än för kvinnor.[6] För kvinnor i åldersgruppen 25-60 år fann vi inget signifikant samband mellan utbildningsbehovets omfattning, medan det för män fanns ett statistiskt säkerställt negativt samband mellan ålder och behovets omfattning. Det förefaller alltså som om det är främst hos männen som behovet avtar med åldern.

Figur 3 visar hur behovet av utbildning av olika längd förhåller sig till varandra hos kvinnor och män i olika ålderskategorier. Det framgår genast att kvinnor i allmänhet har ett större behov av mer omfattande utbildning än män – det gäller i alla ålderskategorier. Exempelvis är andelen kvinnor i ålderskategorin 25-44-åringar med ett behov av utbildning omfattande mer än sex månader 49 procent, medan andelen män med

[6] Korrelationskoefficienten för kvinnor är -0,331 med ett *p*-värde <0,01, motsvarande siffror för män är –0,440, respektive *p* <0,01.

Figur 3. Utbildningsbehovets omfattning hos kvinnor och män i olika ålderskategorier

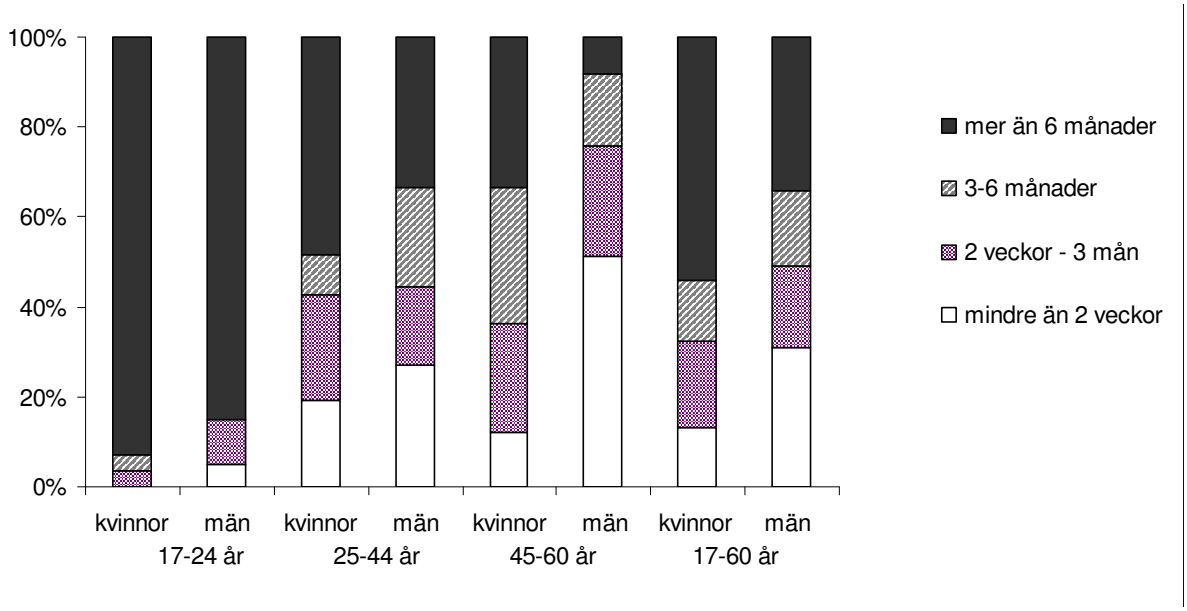

Källa: ÅSUB:s utbildningsenkät

motsvarande behov är 33 procent. Omvänt kan man se att andelen män med ett behov av korta utbildningar; mindre än två veckor, är betydligt större än hos andelen kvinnor.

Totalt, för alla relevanta individer i vårt urval (17-60-åringar), är andelen kvinnor som har ett behov omfattande mer än sex månader så stor som 54 procent, medan motsvarande andel för männen är 34 procent. Kön och utbildningsbehov är alltså intimt förbundna. Återstår att kontrollera hur den befintliga utbildningsnivån inverkar på behovet av mer utbildning.

Vår hypotes är enkelt uttryckt att för individer i åldern 25-60 år gäller att den tidigare utbildningsnivån inverkar på behovet av ytterligare utbildning. Utbildning skulle då generera ett behov av ytterligare utbildning. Intressant nog visade det sig att utbildningsbehovets omfattning i tid hade ett statistiskt samband med tidigare utbildningsnivå endast om man inkluderade alla åldrar som denna undersökning omfattar, det vill säga ålänningar i åldern 17 till 60 år. I det fallet visade det sig att tidigare utbildningsnivå och utbildningsbehovets omfattning tid korrelerade negativt, vilket är naturligt. När vi uteslöt den yngsta ålderskategorin, 17-24-åringarna fann vi inget sådant samband. Vår preliminära slutsats

MÄNS OCH KVINNORS UTBILDNINGSBEHOV

- Det är främst hos männen som utbildningsbehovet avtar med åldern.
- Män efterfrågar i högre grad än kvinnorna korta utbildningar.
- Andelen kvinnor som anger att de har ett utbildningsbehov större än sex månader är 54 procent. Motsvarande andel för männen är 34 procent.

får bli att bland individer i åldern 25-60 år med ett utbildningsbehov inverkar inte deras tidigare utbildningsnivå på behovets omfattning i tid. Vi får alltså för tillfället förkasta vår hypotes.

UTBILDNINGSBEHOVET HOS HÖGSKOLEUTBILDADE OCH ANDRA

- Tre fjärdedelar av alla högskoleutbildade angav att de hade ett utbildningsbehov.
- Ca 55 procent av de icke-högskoleutbildade angav att de hade ett utbildningsbehov.
- Hos 25-60-åringarna har tidigare utbildning ingenting att göra med hur lång utbildning man efterfrågar i dagsläget.

I detta sammanhang måste vi minnas att vi hittills behandlat dem som uttryckligen har ett behov av utbildning, vi har bortsett från dem som angivit att de *inte* har ett behov. Ser vi på förhållandet mellan dem som har ett behov över huvudtaget och dem som inte har något behov, finns ett statistiskt säkerställt samband mellan respondenternas utbildningsnivå och huruvida de har ett behov eller ej. 55-56 procent av individerna med en utbildning på gymnasialstadiet (nivå 3), eller institutnivå (nivå 5) sade sig ha ett utbildningsbehov, att jämföra med cirka tre fjärdedelar av de högskoleutbildade (nivå 6-8).[7]

Sammanfattningsvis: högskoleutbildade anger i betydligt högre grad än andra att de har ett utbildningsbehov, men bland dem som anger att de har ett behov, inverkar inte utbildningsnivån på omfattningen av det behov som efterfrågas.

Utbildningsbehovet inom de olika sektorerna och branscherna

Tabell 4 visar andelen av de svarande med ett utbildningsbehov per sektor och bransch. Jämför man den offentliga och den privata sektorn ser behovet ut att vara större inom den förstnämnda (59 respektive 51 procent).[8] Detta kanske inte är så anmärkningsvärt, men när vi fördelar svaren enligt kön ser vi att de offentliganställda kvinnorna i en mindre omfattning anger att de har ett behov av att utbilda sig (58 procent) än motsvarande grupp män (62 procent). Möjligtvis är den höga frekvensen offentliganställda män med ett utbildningsbehov mer iögonenfallande än den lägre frekvensen kvinnor inom samma sektor. Skillnaden i behov kan möjligen bero på att man återfinner en stor andel kvinnor i lägre position, och en relativt hög andel män på höga poster inom den offentliga sektorn.

UTBILDNINGSBEHOVET INOM OFFENTLIG OCH PRIVAT SEKTOR

- Utbildningsbehovet är större hos offentliganställda än hos privatanställda.
- En mindre del av kvinnorna än männen inom offentlig sektor sade sig ha ett utbildningsbehov, och tvärtom inom den privata sektorn.

[7] Sambandet är signifikant på nivån p <0,01 om man inkluderar hela urvalet (17-60-åringar) och på nivån p<0,001om man begränsar urvalet till 25-60-åringar.

[8] En jämförelse mellan graden av fortbildning och utbildningsbehovet återfinns på sidan 47.

Tabell 4. Utbildningsbehovet inom olika sektorer och branscher. Andel svarande (procent) med ett behov

bransch/sektor	totalt	kvinnor	män
offentliga sektorn	59	58	62
privata sektorn	51	52	50
övriga tjänster	72		
bank- och försäkring	70		
livsmedelsindustri	50		
transport- och kommunikation	50		
övrig industri	47		
hotell och restaurang	47		
primärnäringar	43		
handel	34		
byggverksamhet	25		
vatten- och el	25*		

*) ej statistiskt säkerställt

Anm.: Omfattar även företagare och jordbrukare. Materialet medger ej en statistiskt säkerställd redovisning av könsfördelningen inom den privata sektorns olika branscher

Källa: ÅSUB:s utbildningsenkät

Den jämförelsevis låga andelen män inom den privata sektorn som anger att de har ett utbildningsbehov (50 procent) kan möjligtvis bero på att det inom denna grupp finns en större andel egenföretagare. I övrigt är det tydligt att det är inom den avancerade delen av tjänstesektorn – sektorerna ’övriga tjänster’ och ’bank- och försäkring’ – som det största utbildningsbehovet finns.

Vilka utbildningsmetoder efterfrågas? Vi har redan redogjort för vilken omfattning i tid respondenterna anser sig behöva för sin utbildning. För att komplettera bilden behöver vi få veta i vilken form man önskar sig tillgodogöra denna utbildning. I vår enkät angavs fem alternativ, av vilka man kunde kryssa för ett valfritt antal: (1) utbildning under arbetets gång (t.ex. genom handledning), (2) studier på arbetstid (3), studier på kvällstid/veckoslut, (4) distansstudier (5) heltidsstudier.

Figur 4. Preferenser för olika utbildningsformer bland kvinnor och män i åldern 25-60 år (procentuella andelar*)

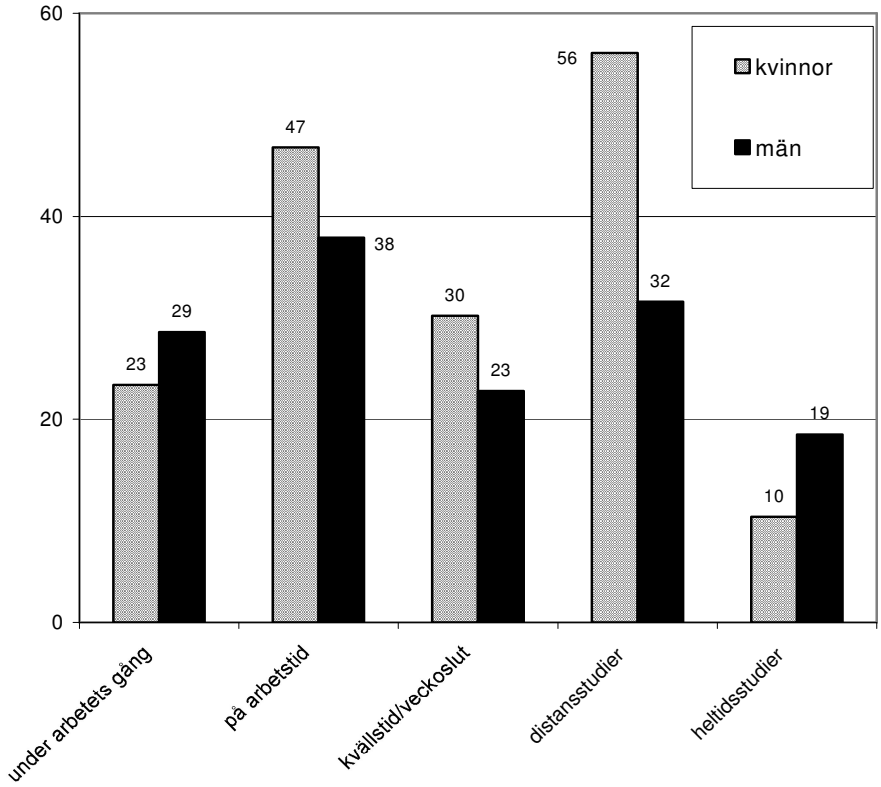

*) Siffrorna grundar sig på överlappande svarsalternativ (se fråga 16 i enkäten, sidan 92), vilket innebär att en enskild individ kan vara representerad i flera staplar.

Källa: ÅSUB:s utbildningsenkät

Vi såg tidigare att kvinnor i åldern 25-60 år efterfrågar längre utbildningar i högre grad än männen i samma ålderskategori. Samtidigt verkar kvinnorna i denna ålderskategori överlag inte lika benägna att ägna sig åt heltidsstudier som männen. Längre fram kommer vi att se att bilden ser annorlunda ut om vi även inkluderar de yngre ålderskategorierna i analysen. Yngre kvinnor (17-24 år) är betydligt mer benägna att ägna sig åt heltidsstudier. Som kolumnen näst längst till höger i Figur 4 visar, är det endast 10 procent av kvinnorna med ett utbildningsbehov som vill ägna sig åt heltidsstudier. Distansstudier, däremot, är som synes mycket populära bland kvinnorna. De som har angivit att denna undervisningsform skulle passa dem ”just nu” utgör 56 procent. Vår preliminära slutsats får då bli att kvinnor med ett utbildningsbehov efterfrågar längre distansstudier.

OLIKA UTBILDNINGSBEHOV INOM OLIKA BRANSCHER

- Utbildningsbehovet skiljer sig mycket mellan branscherna inom det privata näringslivet.
- Det största utbildningsbehovet finns hos de anställda inom den avancerade tjänstebranschen; bank- och försäkring, IT-företag, o.s.v.

Männen är överrepresenterade i de två kategorierna 'utbildning under arbetets gång' (29 procent), respektive 'heltidsstudier'. Sammanfattningsvis kan vi såhär långt säga att det finns ett entydigt samband mellan kön och omfattningen i tid av de efterfrågade utbildningarna, medan preferenserna för olika utbildningsformer varierar, men på ett mindre systematiskt sätt.

Den efterfrågade utbildningens längd och form

- av dem som vill utbilda sig *under arbetets gång* (t.ex. genom handledning) vill ca hälften (49 procent) att utbildningen skall omfatta mer än tre månader. Så många som 43 procent anger att denna längre utbildning skall utsträcka sig över mer än ett halvår. Men bilden är motsägelsefull eftersom drygt hälften (51 procent) önskar kortare utbildningar (upp till tre månader).[9]
- av dem som vill utbilda sig under *arbetstid* vill de flesta (64 procent) att utbildningen skall omfatta mindre än 3 månader.[10]
- av dem som vill utbilda sig under *kvällar/veckoslut* fördelar sig preferenserna för längden på utbildningen relativt jämnt mellan alternativen. Men en majoritet (54 procent) vill att utbildningen skall omfatta tre månader och mer. (32 procent vill att utbildningen skall omfatta mer än sex månader).[11]
- av dem som vill utbilda sig på *distans* efterfrågar en övervägande majoritet utbildningar som är tre månader och längre (73 procent). Därtill har vi funnit att mer än hälften (54 procent) av denna grupp efterfrågar utbildningar på sex månader eller längre.
- av dem som vill utbilda sig på *heltid* efterfrågar, kanske av naturliga skäl, en mycket stor majoritet utbildningar som är tre månader och längre (95 procent). Dessutom fann vi att de allra flesta efterfrågar utbildningar som omfattar studier på sex månader och mer.

VILL KVINNOR STUDERA PÅ HELTID ELLER DELTID?

- Kvinnorna har ett större utbildningsbehov än männen, men vill i allmänhet inte ägna sig åt heltidsstudier.
- Kvinnorna efterfrågar längre distans-utbildningar i betydligt högre grad än männen.

Vilka utbildningsområden efterfrågas?

I vår enkät bad vi respondenterna ange inom vilka områden de ansåg sig ha ett behov av att utbilda sig. Frågans utformning gav respondenterna möjlighet att ange intresse för ett stort antal ämnen (34 st),

[9] Den statistiska signifikansen av denna fördelning är relativt svag (chi^2 och *phi* <0,021).

[10] (< 2 v: 34 procent; 2v-3 må: 30 procent). Den statistiska signifikansen av denna fördelning är stark och säkerställd (chi^2 och *phi* <0,001).

[11] Eftersom fördelningen är så pass jämn är den statistiskt insignifikant (chi^2 och *phi* <0,122).

men att ange endast ett alternativ inom detta ämne beträffande behovets karaktär (1) yrkes-/examensinriktade studier (2) behov inom yrkeslivet (3) allmänt intresse för området (4) inget behov (se Bilaga B, sidan 91). När man slår samman enskilda ämnen till övergripande kategorier (motsvarande SC:s klassificering av utbildningsområden), får man i vissa fall överlappande svarsalternativ, vilket tyvärr är det pris man måste betala för att nå detaljrikedomen i frågorna om enskilda ämnen. För att korrigera för den skevhet som kan tänkas uppstå i resultaten har vi kontrollerat svaren på frågan ”vilket/vilka områden har du ett behov av att utbilda dig inom” mot svaren på frågorna om hur omfattande behovet är i tid och om vilken utbildningsmetod man efterfrågar (studera på heltid, distans, etc.). (Se fråga 15 i enkäten, Bilaga B, sidan 92).

Inom vilka områden finns det ett utbildningsbehov?

En av huvudfrågorna i denna rapport är att försöka reda ut inom vilka områden och av vilka ämnen det finns ett utbildningsbehov. Det kan vara på sin plats att vi här påminner oss om att vi än så länge anlägger ett individperspektiv på frågan, eftersom vi frågat just enskilda individer vad deras behov är. Dessutom är vår definition av utbildning mycket bred. Det är viktigt att klargöra att svaret på frågan om inom vilka områden det finns ett utbildningsbehov faller ut något olika beroende på vilka kriterier man ställer på den svarande för att så att säga väga tyngden av svaret man får. Vi har valt att börja med att beräkna den relativa fördelningen av antalet svar utan extra kriterier. Först fördelar vi svaren efter dem som (1) vill avlägga examen eller skaffa sig en yrkesutbildning (2) har ett behov inom sitt yrkesliv (3) har ett allmänt intresse för ämnet. Därefter skärper vi urvalskriterierna genom att välja enbart dem som vill studera på heltid, dem som vill studera på Åland, och så vidare. På så sätt tror vi oss kunna ringa in dem med ett tydligt och medvetet, utbildningsintresse.

Figur 5 visar det sammanlagda individuella behovet av utbildning inom olika utbildningsområden. Områdena motsvarar i stort den finländska Statistikcentralens kategorisering av utbildningsområden. När vi läser denna figur måste vi ha i åtanke att varje individ teoretiskt sett kan vara representerad flera gånger i samma stapel Annorlunda uttryckt: en enskild individ kan ha angett att hon/han är intresserad av flera ämnen som faller inom de olika kategorierna. Det sistnämnda gäller för alla kategorier utom ’allmänutbildning’ respektive ’annat eller okänt område’, inom vilka varje individ är representerad med endast ett svar. (Området allmänutbildning omfattar folk-, mellan- och grundskoleutbildning samt den studieförberedande utbildningen på gymnasienivå).

Figur 5. Intresset för olika utbildningsområden. Procent av antalet individer med ett utbildningsbehov*

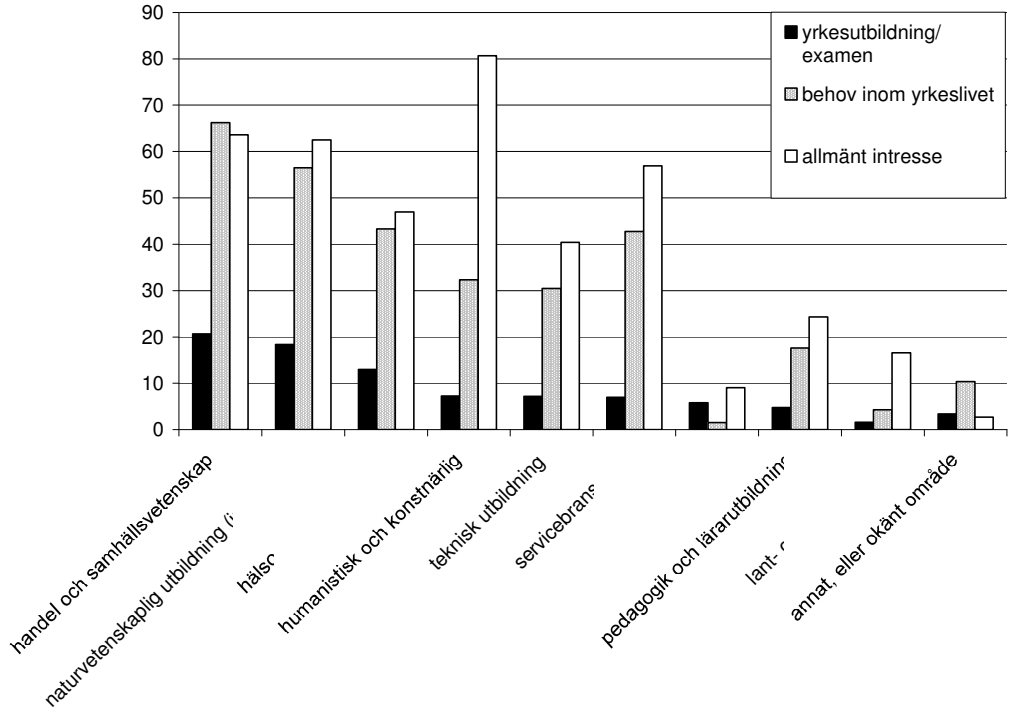

*) Observera att samma individ kan ha angivit flera behov och således vara representerad flera gånger, såväl inom samma kategori (stapel), som inom flere olika ämnesområden (kategorier/staplar).

Källa: ÅSUB:s utbildningsenkät

Staplarna i Figur 5 visar fördelningen mellan olika intresseområden bland dem som har något slags utbildningsbehov. Om vi än så länge accepterar vår inledningsvis enkla metodologi, finner vi att det största behovet av yrkes-/examensinriktad utbildning *räknat i absoluta termer* återfinns inom området handel och samhällsvetenskap. Antalet svar där det anges att man har ett behov av en yrkesutbildning eller examen inom området representerar var femte individ (21 procent) i åldern 17-60 år med ett utbildningsbehov. Motsvarande andel för området naturvetenskap, som till största delen omfattar utbildning inom databehandling, är 18 procent.

INOM VILKA OMRÅDEN EFTERFRÅGAS UTBILDNING?

- Det största behovet av yrkes- och examensinriktad utbildning återfinns inom området handel och samhällsvetenskap.
- Det finns ett stort behov av yrkes- och examensinriktad utbildning inom matematik, i synnerhet hos unga studerande, men också hos yrkesgrupper som lärare och sjömän.

Dessa två kategorier är de största också när det gäller *utbildningsbehovet inom yrkeslivet;* 66 procent för handel och samhällsvetenskap respektive 57 procent för naturvetenskap (främst databehandling). Två av tre av alla individer i åldern 17-60 år

med ett utbildningsbehov relaterat till yrkeslivet säger sig ha ett behov av att utbilda sig inom dessa områden.

Slutligen var – inte oväntat – humanistiska och konstnärliga ämnen påfallande populära för människor med ett allmänt studieintresse.

Yrkes-/examensinriktade utbildningar: de mest efterfrågade ämnena

Figur 6 visar de mest efterfrågade enskilda ämnena bland de individer i åldern 17-60 år som uppgivit att de har ett utbildningsbehov. Det populäraste ämnet överlag verkar vara databehandling; ca 6 procent av alla med ett utbildningsbehov skulle vilja avlägga en examen inom ämnet/området, och en så stor andel som 35 procent av alla med ett utbildningsbehov anger att de har ett behov som hänför sig till deras jobb och dessutom har cirka 21 procent ett så stort allmänt intresse för ämnet att de skulle vilja studera det.

Om vi begränsar oss till de mest efterfrågade *yrkes-/examensinriktade utbildningarna* hos våra respondenter återfinner vi dem inom följande ämnen/områden:

- matematik (7 procent)
- data (6 procent)
- allmänutbildning (studieförberedande/gymnasie-) (6 procent)
- företagsekonomi (5 procent)
- redovisning, administration (5 procent)
- pedagogik/psykologi (5 procent)
- språk (5 procent)
- juridik (4 procent)

Dessa ämnesområden var också de överlag mest populära (som våra respondenter angav att de även hade behov av i yrkeslivet och som de hade ett allmänt intresse för). Undantaget var kategorin 'allmänutbildning' – inom vilken man av naturliga skäl var mest intresserad av examensinriktade studier.

INTRESSET FÖR DATAKUNSKAP OCH SPRÅK

- Bland dem som har ett utbildningsbehov i sitt yrkesliv är var tredje intresserad av att vidareutbilda sig inom datakunskap.
- Var fjärde individ med ett utbildningsbehov behöver förkovra sig inom språk, och nästan lika många inom redovisning, administration och företagsekonomi.

Det mest iögonenfallande är det relativt stora intresset för att avlägga examen i matematik. Vid en närmare granskning visade sig preferenserna för detta ämne vara starkt åldersrelaterad. En så stor andel som 17 procent av individerna i åldern 17-24-år riktade in sig på en examen i matematik, att jämföra med endast cirka 5 procent i åldersgruppen 25-44 år och cirka 4 procent i åldersgruppen

Figur 6. De populäraste ämnena* bland individer i åldern 17-60 år med ett utbildningsbehov. Antal svar* i procent av antalet individer med ett utbildningsbehov.

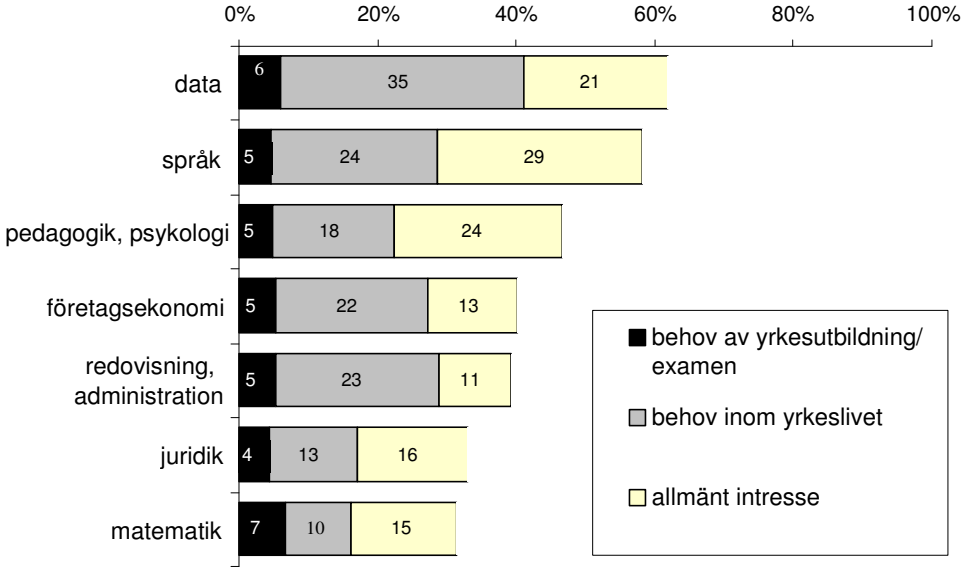

*) Observera att en svarande kan ha angivit flera behov, och således vara representerad flera gånger inom flere olika ämnesområden.

*Källa:*beräkningar baserade på ÅSUB:s utbildningsenkät

45-60 år.[12] Vi kan med fog anta att önskan att avlägga en examen hos den yngsta ålderskategorin har att göra med redan pågående studier. En närmare granskning av vad de som är intresserade av matematik är sysselsatta med bekräftar att de studerande är överrepresenterade. Var fjärde individ som säger sig ha ett behov av en examen eller yrkesutbildning inom matematikområdet är studerande. Men behovet finns också hos lärare, sjömän och till och med hos primärskötare.

Ungefär samma fördelning mellan ämnena återkommer hos dem som uppger att de har ett behov relaterat till sitt yrkesliv; här är var fjärde studerande, och var tionde sjöman, men också närvårdare och servitörer finns representerade i denna grupp. Hos våra respondenter finns en tendens till överrepresentation av män bland dem som är seriöst intresserade av matematik, men skillnaden mellan könen är inte statistiskt säkerställd. Slutsatsen får ändå bli att det främst är hos unga studerande och hos sjömän som det seriösa behovet av utbildning inom matematik återfinns.

[12] Värdena är statistiskt säkerställda genom en korstabulering där chi^2 och phi<0,002.

Behov inom yrkeslivet: de mest efterfrågade ämnena

De mest efterfrågade ämnena hos dem som anser sig ha ett utbildningsbehov som är relaterat till deras yrkesliv.

- datakunskap (35 procent)
- språk (24 procent)
- redovisning, administration (23 procent)
- företagsekonomi (22 procent)
- pedagogik/psykologi (18 procent)
- arbetarskydd, arbetssäkerhet (15 procent)
- juridik (13 procent)
- el- och IT-teknik (12 procent)
- medicin (12 procent)
- matematik (10 procent)

Vi fann att var tionde av alla som besvarat enkäten ansåg sig ha ett behov av att läsa finska. 19 procent av dem med ett utbildningsbehov hade behov av språket inom sitt yrkesliv, eller ville ta en examen i ämnet. Motsvarande siffror för engelska var 7 procent av alla svarande och 11 procent av dem med ett utbildningsbehov.

Mer än en tredjedel (35 procent) av dem som har ett utbildningsbehov som hänför sig till yrkeslivet anger att de har behov av utbildning inom data. Nästan var fjärde (24 procent) anger att de har behov av att lära sig språk, tätt följt av redovisning/administration och företagsekonomi (23 procent, respektive 22 procent).

INTRESSET FÖR FINSKA OCH ENGELSKA

- 10 procent av alla svarande angav att de hade ett behov av att studera finska antingen för att ta en examen eller för att de behövde det inom sitt yrkesliv.
- motsvarande andel för dem som var intresserade av engelska var 7 procent.

Ämnen/områden för vilka respondenterna angav ett allmänt intresse

- språk (29 procent)
- pedagogik, psykologi (24 procent)
- data (21 procent)
- jord-, skogsbruk, trädgårdssskötsel (17 procent)
- konst (16 procent)
- juridik (16 procent)
- samhällskunskap/politik (16 procent)
- fritid, ungdom (15 procent)
- biologi, miljö (15 procent)

Figur 7. Uppskattning av antalet individer per år i åldern 17-60 år med behov av yrkes-/examensinriktad utbildning som vill studera på heltid under perioden 2006-2010.

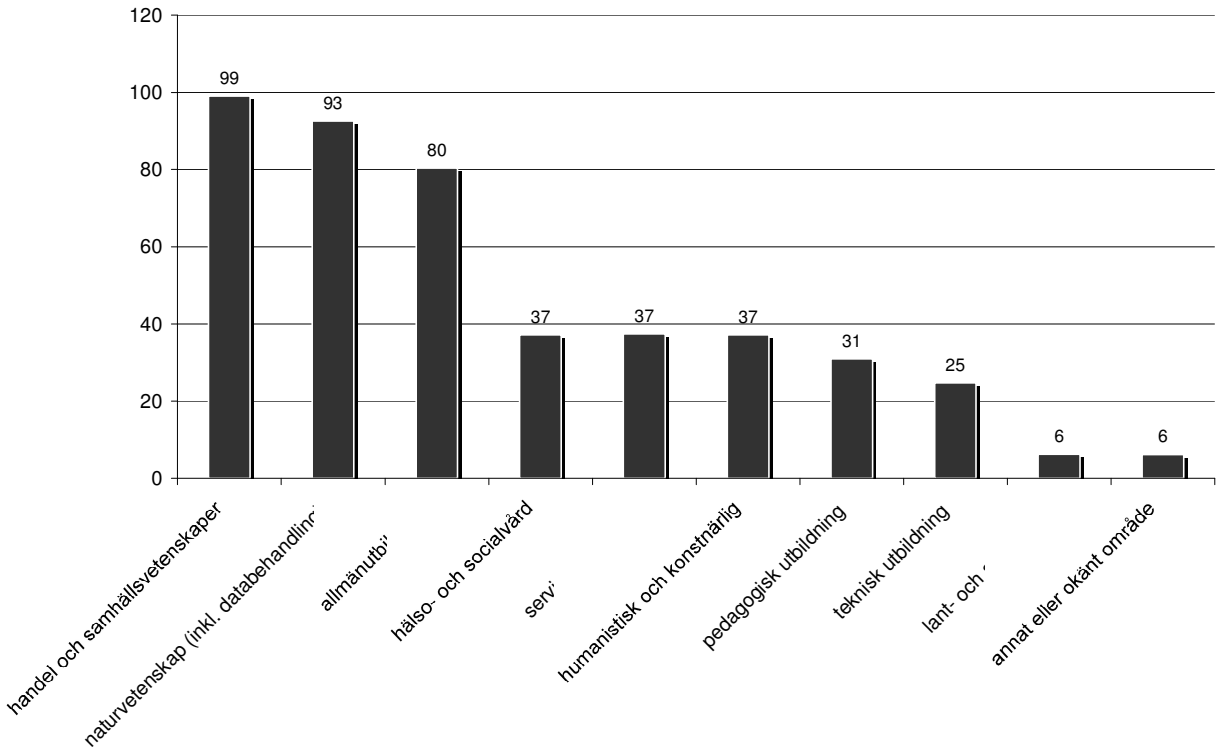

Källa: beräkningar baserade på ÅSUB: utbildningsenkät

Uppskattningar av antalet personer i åldern 17-60 år som vill studera på heltid respektive distans

För att kunna grovt uppskatta antalet ålänningar i åldern 17-60 år som har ett tydligt uttalat intresse av examensinriktad och yrkesinriktad utbildning, har vi beräknat hur stor andel av våra respondenter som både angivit att:

(1) de vill studera heltid, och att

(2) de är i behov av en yrkes-/examensinriktad utbildning[13]

Utifrån dessa kriterier har vi beräknat att denna grupp skulle bestå av 2 259 individer; motsvarande ca 15 procent av alla ålänningar i åldern 17-60 år. Trots att vi här anger antal individer vill vi återigen betona att våra beräkningar skall ses som grova uppskattningar. Figur 7 visar hur denna grupp fördelar sig mellan olika utbildningsområden.

[13] Se frågorna 16 och 17 i enkäten, Bilaga B, sid. 92-93.

Figur 8. Uppskattning av antalet individer per år i åldern 17-60 år med behov av yrkes- /examens -inriktad utbildning som vill studera på distans perioden 2006-2010.

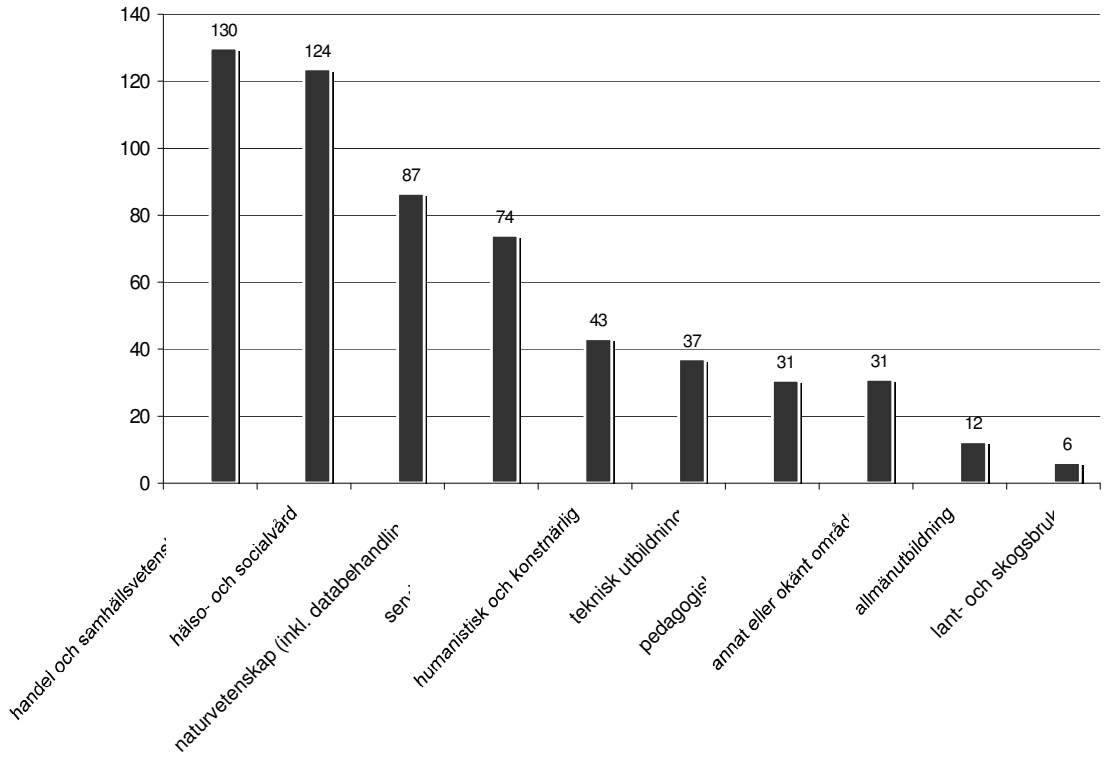

Källa: beräkningar baserade på ÅSUB: utbildningsenkät

Som synes utkristalliserar sig tre områden inom vilka det individuella behovet av examens-/yrkesinriktad utbildning på heltid är särskilt stort: (1) handel och samhällsvetenskaper (2) naturvetenskap, inklusive databehandling (3) allmänutbildning. Sammantaget står dessa utbildningsområden för 60 procent av behovet. Räknar vi bort allmänutbildningen (den studieförberedande gymnasieutbildningen), blir andelen för de återstående två områdena 42 procent.

Eftersom de yngre ålderskategorierna (17-24 åringar) är överrepresenterade bland dem som vill ägna sig åt heltidsstudier så borde fördelningen rätt väl motsvara preferenserna hos just dessa åldersgrupper. (Av detta följer naturligtvis också att andelen som vill utbilda sig på heltid inom 'allmänutbildningen' är relativt stor). För övrigt fann vi också att unga kvinnor är betydligt mer benägna att ägna sig åt att heltidsstudier än män, vilket kontrasterar mot den bild man får när man analyserar den stora gruppen 25-60-åringar (se sidan 26) .

Figur 9. Antal sökande från grundskolornas avgångsklasser och platser vid utbildningar på Åland 2005

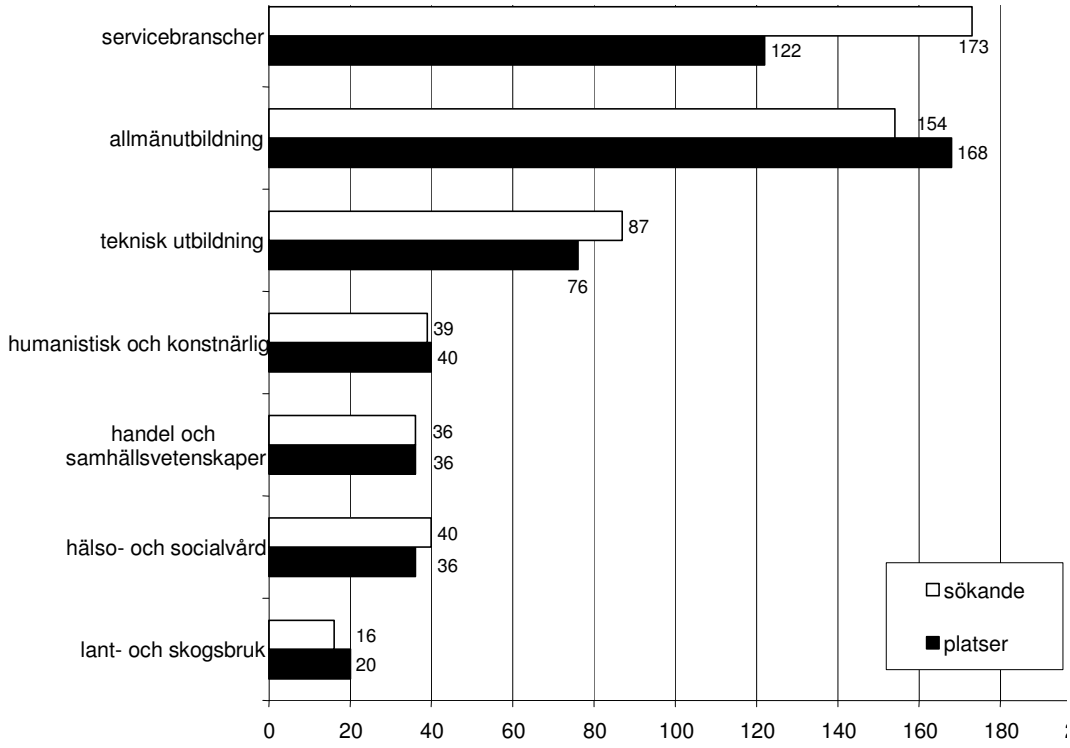

Sökande och platser vid åländska skolor 2005

Vid den så kallade samåländska antagningen, där man samordnar de åländska grundskolelevernas antagningar till den studieförberedande och yrkesinriktade utbildningen på gymnasialstadiet, sökte 545 elever år 2005. Antalet studieplatser som erbjöds det året var 498. Av de sökande angav nästan var tredje (32 procent) utbildningar inom servicebranschen som sitt förstahandsval. Som andra område rangordnat efter popularitet var allmänutbildningen vid Ålands Lyceum; dit sökte sig nästan lika många (28 procent) av grundskoleeleverna. Tredje område i popularitet var de olika formerna av teknisk utbildning vid Ålands Yrkesskola; till dessa områden sökte sig nästan var sjätte elev (16 procent) som gick ut nian.

Det enda området som framstår som ’obalanserat’ i detta sammanhang är utbildningen inom serviceområdet. Den största obalansen mellan antalet förstahandssökande och tillgängliga platser återfanns på frisörlinjen på yrkesskolan. Där såg det ut som om endast var fjärde av de 49 sökande skulle kunna beredas plats.[14]

[14] Frisörsutbildningens popularitet upprepar ett mönster som vi kan återfinna sedan några år tillbaka (se t.ex. Backman, Heidi (2003) *Yrke 2015. En prognos över behovet av svenskspråkig arbetskraft och yrkesutbildning*, s 203).

Figur 10. Antal sökande och platser till examensinriktad utbildning* på Åland 2005

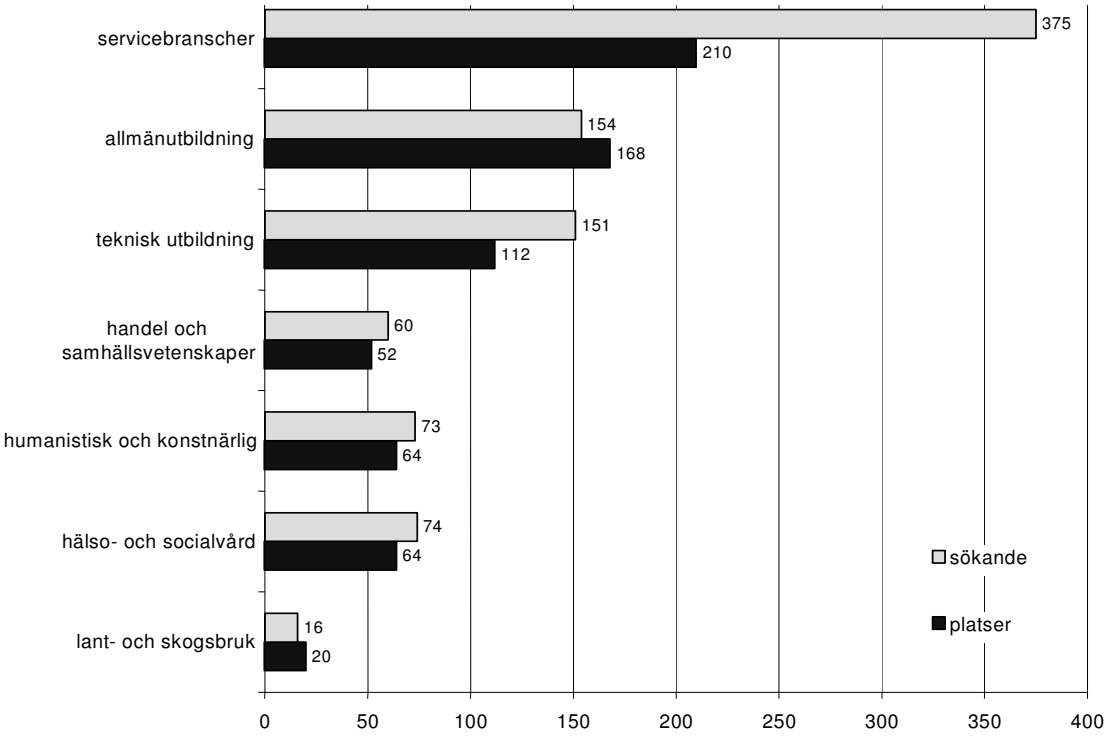

*) Omfattar all gymnasialstadie- och yrkeshögskoleutbildning. Omfattar även sökande utanför Åland.

Likaså är utbildningen vid Ålands vårdinstitut översökt i den samåländska antagningen; endast två av tre kan beredas plats. Ungefär likartad – plats för två av tre sökande – var situationen på hotell- och restauranglinjerna vid Ålands sjömansskola respektive yrkesskolan, och vid linjerna för el- och datateknik vid yrkesskolan.

I den andra änden av spektrat finner vi den lägsta andelen sökande inom området 'lant- och skogsbruk'. Yrkesutbildningen inom detta område, och då närmare bestämt linjen naturbruk med inriktning mot lantbruk, har attraherat få sökande. Endast fyra sökte till de tio platserna. Om detta blir en tendens som håller i sig, riskerar den lokala kompetensförsörjningen på detta område att bli otillräcklig eftersom vi kommer att ha stora pensionsavgångar inom den åländska jordbrukssektorn under det kommande decenniet.

Ett motsvarande lågt söktryck återfinns till idrottslinjen vid Ålands Folkhögskolan. I övrigt är det på samhälls- och sociala linjen på yrkesskolan, folkhögskolans medielinje och verkstadslinjen vid yrkesskolan där ett överutbud finns för närvarande (år 2005).

Figur 10 visar förhållandet mellan platser och ansökningarna till åländska skolor som helhet, det vill säga de ansökningar som görs av grundskoleelever såväl som andra, till

utbildningar på såväl gymnasial-, och högskolenivå. Man får dock ha i minnet att förhållandet mellan platser och sökande inte är helt jämförbara mellan utbildningarna eftersom yrkeshögskoleutbildningarna är mer översökta än andra. Vilket naturligtvis är helt i sin ordning. Därtill är andelen icke-ålänningar som söker till dessa högskolelinjer betydligt större än på andra utbildningar.

Som skillnaderna mellan de ljusa (sökande) och de mörka staplarna (tillgängliga platser) i Figur 10 visar framträder två branscher som de mest översökta. Återigen ser vi att det är inom utbildningsområdet 'servicebranscher' som den största obalansen återfinns. Den största delen av obalansen härrör från sökningen till yrkeshögskolelinjer. Vi ser återigen att hotell- och restauranglinjerna överlag är översökta, och det gäller i synnerhet den vidareutbildning som faller under Högskolan på Åland.

Ålands insulära läge gör att strukturen på de tillgängliga utbildningarna förmodligen till en del styr in ungdomar på de tillgängliga utbildningslinjerna. Den långsiktiga planeringen av utbildningen på Åland hänger intimt samman med hur man föreställer sig den åländska ekonomins framtid. Vi bedömer att Ålands komparativa fördelar och konkurrenskraft, i synnerhet inom den landbaserade turismen, inom en överskådlig framtid kommer att vara jämförelsevis svag. Utrymmet för nyetableringar av företag inom hotell- restaurang och den landbaserade turistnäringen överlag är begränsad.

Det finns en uppenbar risk att en ensidig fokusering på turismen som framtidsnäringen skapar en snedvriden bild för många ungdomar på Åland – och att det på lång sikt kan komma att utbildas för många till mindre kvalificerade serviceyrken. Denna typ av yrken är dessutom ofta lågavlönade vilket i sin tur ger dessa personer en svag köpkraft och därmed i förlängningen en dålig stimulans till ekonomin. Därtill är möjligheterna till avancemang och individuell kompetensutveckling generellt dåliga inom branschen.

Alternativet skulle kunna vara att sträva till att öka kvalifikationerna hos de redan grundutbildade och uppmuntra dem att ta ett kliv uppåt på kompetensstegen genom att vidareutbilda sig. Enligt ett sådant resonemang skulle fler ålänningar kunna utbildas inom hotell- och restaurangadministration och liknande, vilket skulle innebära att man kunde behålla antalet studieplatser på vidareutbildningar inom hotell- och restaurang. Tillgången på personal till mindre kvalificerade serviceyrken blir sällan ett problem eftersom tillgången på den arbetskraften kännetecknas av en hög elasticitet (en stor arbetskraftsreserv). Om turistindustrin skall utvecklas kvalitativt krävs däremot en försörjning av arbetskraft med högre kompetens.

Det behövs också utbildade (på alla nivåer) inom hälso- och sjukvård. Och här vet vi att behovet kommer att öka. Den enkla slutsatsen är att om en för stor andel unga

ålänningar utbildar sig till lägre kvalificerade serviceyrken krävs en försörjning av arbetskraft med högre kompetens genom invandring för att fylla de mer kvalificerade arbetsuppgifterna.

Frågan är då vad vi kan lära av vår enkät. Vilka utbildningar efterfrågas av dem som anger att de vill studera på Åland?

Det individuella behovet och tillgången på utbildningsplatser på Åland

I detta avsnitt ställer vi analysen av enkätsvaren i förhållande till storleken på utbildningen vid de åländska skolorna. Hur ser förhållandet ut mellan den utbildning som efterfrågas av dem som vill utbilda sig på Åland och tillgången på utbildningsplatser? Vi har tidigare ringat in individerna med en tydligt uttalad önskan att börja studera på Åland under de närmaste fem åren. Vid jämförelse med ansökningarna till de åländska skolorna bör vi påminna oss om att vår enkät omfattar individer i åldern 17-60 år och att de allra flesta i den yngsta ålderskategorin som täcks in redan studerar.[15] Ändå utgör individerna i åldersintervallet 17-24 år dryga 60 procent av dem som i vår enkät anger att de vill studera på heltid på Åland. (Eleverna från grundskolornas avgångsklasser täcks inte in). Vid den så kallade samåländska antagningen 2005, kom ca 75 procent av de sökande direkt från grundskolans nionde klass. Svaren på vår enkät speglar således främst vad äldre ungdomar i ovannämnda åldersklass efterfrågar. Svarsunderlaget är dessutom något för tunt för att vi skall kunna göra annat än mycket grova uppskattningar.

Analysen av våra enkätsvar ger för det första vid handen att det finns en allmän otillfredsställd efterfrågan på examens- och yrkesinriktad utbildning på Åland. Om vi skall tro våra respondenter skulle fler ålänningar utbilda sig på Åland om bara utbudet fanns. Det kan ju verka självklart. Vad som är svårare att veta är om vissa personer avstår från att utbilda sig inom det ämne man är intresserad av när utbildningen inte står att finna på Åland, eller om man låter sig slussas in på en utbildning som man annars inte hade valt. Enkätsvaren ger också anledning till några reflexioner angående planeringen av den åländska gymnasialstadie- och vuxenutbildningen (vidarebildningen).

Våra beräkningar utgående från enkäten tyder på att den yrkes-/examensinriktade utbildningen inom *datakunskap* på Åland teoretiskt sett skulle kunna attrahera ett elevunderlag i storleksordningen 40 elever per år under den närmaste femårperioden.[16]

[15] Av dem som angav att de hade behov av att studera till en examen på heltid var ingen i vårt urval över 50 år.

[16] Observera att det här i första hand rör sig om data*behandling* och inte om datateknik, även om det tydligen också skulle finnas utrymme för en viss expansion av linjerna för el- och datateknik på Yrkesskolan.

Figur 11. Uppskattning av antalet ålänningar i åldern 17-50 år som skulle vilja studera på heltid till en examen på Åland per år under perioden 2006-2010, efter område

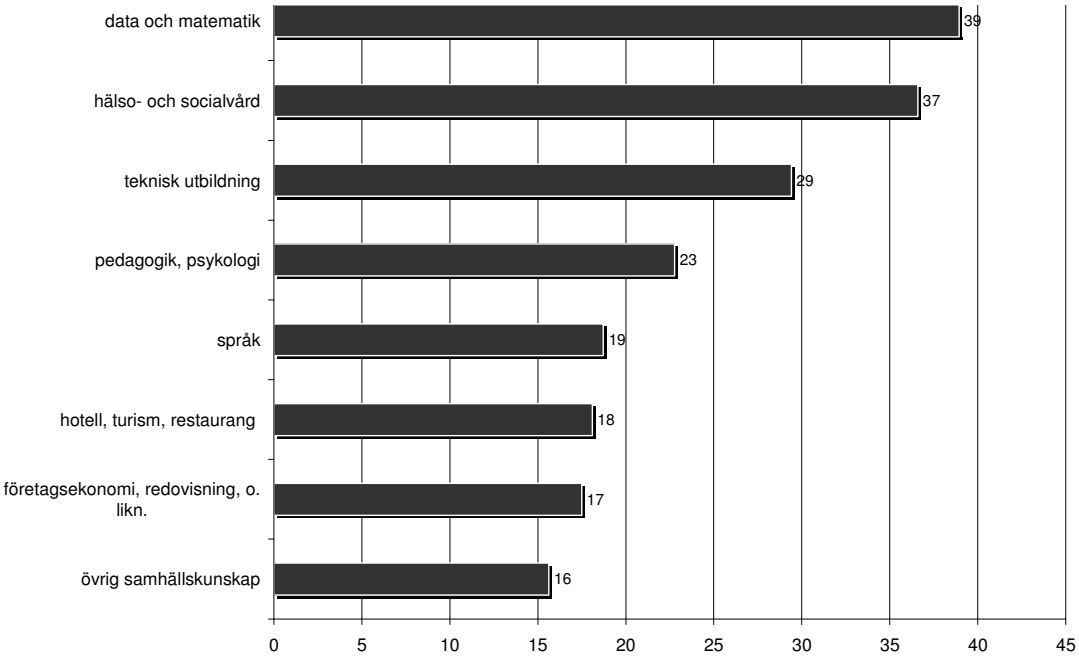

Detta antyder att det finns ett underlag exempelvis för en expansion av den examensinriktade utbildningen i datakunskap vid Högskolan på Åland under de kommande fem åren och förmodligen även under det kommande decenniet.[17]

Det förefaller också finnas ett visst uppdämt individuellt behov av examensinriktad utbildning inom *social- och hälsovård*. Såväl nybörjarplatserna som vuxenutbildningarna vid Ålands vårdinstitut är översökta. Som den andra stapeln uppifrån i Figur 11 visar, beräknas utifrån enkäten antalet sökande per år i åldern 17 år och uppåt ligga kring 35-40 personer, vilket i stort sett motsvarar det söktryck vi har idag.

Efterfrågan på arbetskraft inom denna huvudsakligen offentliga bransch är inte direkt beroende av ekonomiska konjunkturer.[18] Pensionsavgångarna fram till år 2015 är procentuellt sett relativt låga inom branschen, men i absoluta tal höga. Därtill

[17] Mycket av fortbildningen inom datakunskap sköts inom företagen. Att så många enligt vår enkät ändå skulle vilja gå en formaliserad utbildning inom området kan tolkas som att i synnerhet de mindre företagen inte fullt ut klarar av att själva tillgodose utbildningen på området. Resultatet från en kartläggning som genomfördes hösten 2004 inom ramen för projektet Flexlearn bekräftar att behovet av utbildade inom datakunskap är stort hos de åländska företagen. Sundberg, Katarina (2004) *Slutrapport. Kartläggning av vuxenutbildningsbehovet på Åland* (Projektet 'Flex-learn. Flexibel vuxenutbildning'), s. 4.

[18] Enligt officiell arbetslöshetsstatistik uppvisar området hälso- och sjukvård det största antalet lediga platser av alla områden inom den åländska ekonomin under det senaste decenniet, även om man kunnat se en tendens till minskning under de senaste två åren.

nödvändiggör det växande vårdbehovet under det närmaste decenniet, i synnerhet inom äldreomsorgen, en stabil rekrytering till vårdyrken. Det ökande vårdbehovet som följer av befolkningsutvecklingen, med den allt större andelen äldre, skulle kunna motivera ett väl tilltaget antal utbildningsplatser på såväl utbildningsprogrammet med inriktning mot äldreomsorg som på fortbildningskurserna vid Ålands vårdinstitut. De utbildningsprogram i äldreomsorg som redan planeras genomföras under de närmaste åren kan därför verka väl motiverade. Huruvida åländska skolor skall ta del i den nödvändiga expansionen av utbildningen inom vård och omsorg är emellertid en öppen fråga, som i hög grad är beroende av institutionernas kvalitativa kapacitet. Hursomhelst är och förblir den åländska vårdutbildningen underordnad i sammanhanget. Vad vi med säkerhet kan säga är att det är önskvärt att ett ökat antal ålänningar utbildar sig till vårdyrken under det kommande decenniet.

Sökandetryck och avgångstakt varierar mellan olika *tekniska områden*. Endast linjen för verkstads- och produktionsteknik vid Yrkesskolan har uppvisat färre sökande än antalet tillgängliga platser. Sammantaget verkar det komma att finnas ett tillräckligt individuellt intresse för teknisk utbildning för att upprätthålla den nuvarande volymen på dessa utbildningslinjer.

Det finns enligt vår enkät en efterfrågan på examensinriktad utbildning inom *pedagogik och psykologi* baserad på Åland. Om det fanns resurser och möjligheter att bedriva en examensinriktad utbildning på dessa områden uppskattar vi att en sådan heltidsutbildning skulle kunna engagera drygt 20 personer per år fram till år 2010.

Vi har tidigare sett att *språkutbildning* på olika nivåer är allmänt eftertraktad. Många anser sig behöva höja sin språkkompetens i sitt yrkesliv, och det allmänna språkintresset är stort. Av vår enkät att döma skulle det teoretiskt sett finnas ett underlag för att inrätta en examensinriktad språkundervisning på Åland. Som Figur 11 visar uppskattar vi att en examensinriktad språkutbildning omfattande minst ett halvårs heltidsstudier skulle kunna engagera knappt 20 personer per år under den närmaste tiden.

Vi har tidigare visat att data kring sökande till och platser på utbildningar inom området *hotell, turism och restaurang* uppvisar ett högt söktryck. Läsåret 2005 rådde en stor obalans mellan tillgång och efterfrågan på studieplatser på hotell- och restaurangutbildningen på Åland. Det verkar främst vara bland avgångseleverna från grundskolan som området är mäkta populärt.[19] Av svaren på vår enkät att döma är intresset inte alls lika utpräglat i äldre åldersgrupper. Detta förhållande ändrar inte på de tidigare anförda argumenten om att det inte finns någon anledning att ta någon större

[19] Områdets stora popularitet kan vara svår att förstå från ett rationellt ekonomiskt perspektiv och skulle kanske snarare kräva en egen liten kultursociologisk undersökning.

hänsyn till det höga efterfrågetrycket vid planeringen av utbildningen på området. Ur samhällsekonomisk synvinkel finns knappast någon anledning att prioritera området under den kommande 10-årsperioden. Antalet pensionsavgångar hos anställda inom branschen är jämförelsevis låg. Tillgången på kockar och servitörer på arbetsmarknaden är god så länge det finns en arbetskraftsreserv som ständigt fylls på.[20]

Eftersom branschen kännetecknas av en relativt stor personalomsättning och av en relativt stor andel tidiga avgångar, så finner vi det omotiverat att av arbetsmarknadsmässiga och samhällsekonomiska skäl motivera en ökning av volymen av nybörjarplatser under de närmaste åren. Däremot skulle, som tidigare nämnts, en liten expansion av antalet platser på vidareutbildningarna (hotell- och restaurangservice, konferens och servitör) motiveras eftersom de fyller en viktig funktion i den allmänna långsiktiga höjningen av kompetensen inom branschen. Detsamma gäller för fortbildningskurserna på Ålands hotell- och restaurangskola; de fyller en viktig funktion för att höja kompetensen och konkurrenskraften i branschen.

Våra grova uppskattningar ger vid handen att 15-20 personer per år kan komma att ha ett intresse av att utbilda sig inom *företagsekonomi* på Åland under den kommande femårsperioden. Det motsvarar i stort sett antalet ålänningar som sökte till linjen Företagsekonomi (YH) vid Högskolan på Åland år 2005.

Analysen av enkätsvaren tyder på att antalet ålänningar som söker till *sjöfartsutbildning* på Åland kommer att stagnera under de kommande åren. Om så är fallet är det oroväckande. I detta perspektiv förefaller förslaget till omorganisering av utbildningen på området i riktning mot en fristående sjöfartshögskola som nyligen (december 2005) framförts intressant.[21] Här har Åland förutsättningar att som på inget annat område bygga upp den täthet – den 'kritiska massa', om man så vill – som bland andra fördelar säkert skulle föra med sig en ökad attraktionskraft för maritim utbildning hos åländska ungdomar.

[20] Som vi kommer att se i nästa kapitel (kapitel 4) är fortbildningsfrekvensen inom branschen hotell- och restaurang mycket låg. Vad som är viktigt att minnas i sammanhanget är att det utbildningsområde individen är utbildad inom – i det här fallet handlar det främst om utbildningen Ålands hotell- och restaurangskola – inte alltid motsvaras av den bransch man är verksam inom. Exempelvis hamnar en person som arbetar inom livsmedelsbranschen, trots att han eller hon är utbildad kock, i branschen 'handel' och en barmästare på en färja hamnar inom 'transport och kommunikationer.' Således blev bilden av de anställdas fortbildning något annorlunda när vi analyserade fortbildningsfrekvensen efter yrke istället för efter bransch.

[21] *Nya Åland* 12/12 2005. Referat av innehållet i Ålands Redarförenings VD Hans Ahlströms utlåtande till landskapets sjöfartsutbildningskommitté ('Grunda åländsk sjöfartshögskola')

4. Erfarenheter av utbildning och kompetensutveckling inom yrkeslivet

Kompetensutvecklingen inom yrkeslivet tillhör i de flesta fall kategorierna informellt lärande och informell utbildning. Omfattningen av det informella lärandet är naturligtvis svårt att mäta. När det gäller den informella utbildningen, å andra sidan, har vi försökt mäta dess omfattning och fördelning genom att fråga de av våra respondenter som är anställda om de har fortbildat sig under det senaste året och i så fall hur många dagar denna utbildning har omfattat och om den skett på arbetstid eller på fritiden. Vi har också ställt frågor om deras inställning till fortbildningen.

Fortbildningens omfattning i tid för kvinnor och män och för olika åldersgrupper

Fortbildningsfrekvensen enligt åldersgrupp och kön

Först kan vi konstatera att knappt hälften av de åländska anställda har fortbildat sig under det senaste året; männen i något högre grad (50 procent) än kvinnorna (47 procent). Vi kan också se att det finns ett samband mellan ålder och fortbildningsgrad. Knappt en tredjedel av de anställda i kategorin upp till 24 år har fortbildat sig, medan något mer än hälften av 25-44-åringarna har gjort det, och något färre i kategorin 45-60-åringar (Tabell 5). Den information vi har tyder på att de yngre kvinnorna har fortbildat sig i mindre utsträckning än männen i samma ålderskategori, men även kvinnorna i kategorin 45-60 år har fortbildat sig i mindre utsträckning än männen i motsvarande ålder. Det verkar alltså som om de anställda männen får fortbilda sig mer kontinuerligt under sitt yrkesliv än kvinnorna.[22]

VEM SATSAR ARBETSGIVARNA PÅ?

- Kvinnor i åldern 20-24 år får fortbilda sig i betydligt mindre grad än männen i samma ålder.
- Två av tre högskoleutbildade fick erbjudande från sin arbetsgivare om att fortbilda sig under det senaste året.
- Bland dem utan högskoleexamen fick 4 av 10 erbjudande om att fortbilda sig under det senaste året.

Arbetsgivarnas inställning till fortbildning

I den yngsta ålderskategorin motsvarar andelen av de anställda som fått erbjudande från sin arbetsgivare om att fortbilda sig i stort sett den andel som sedan verkligen fortbildat sig. 25-44–åringarna, å sin sida, verkar i högre grad fortbilda sig på eget initiativ

[22] Andelen av befolkningen som deltog i någon form av vuxenutbildning var 56 procent i Finland under senare delen av 1990-talet (Tuijnman, Albert, Hellström, Zenia, red. (2001) *Curious Minds. Nordic Adult Education Compared* (Nord 2001:9, Nordiska ministerrådet) s. 29). Den arbetsplatsrelaterade vuxenutbildningen på Åland ser ut vara ungefär i paritet med den i hela Finland (ibid., s. 31 ff).

Tabell 5. Andel anställda som fortbildat sig, respektive blivit erbjudna att fortbilda sig under det senaste året, enligt ålderskategorier

	fortbildat sig	blivit erbjudna
20-24 år	32	32
25-44 år	51	48
45-60 år	48	51

Källa: ÅSUB:s utbildningsenkät

eftersom det är fler som fortbildat sig än som fått detta erbjudande från sin arbetsgivare (Tabell 5). Våra data tyder också på att de som är i 25-30-års-åldern får erbjudanden om att fortbilda sig i lika hög grad som de som är äldre. Den låga frekvensen erbjudanden från arbetsgivaren till de yngsta arbetstagarna kan ha sin naturliga förklaring i en högre andel tillfälliga och okvalificerade jobb hos individer i denna ålderskategori. Det verkar också vara så att intresset för att fortbilda sig på sin arbetsplats avtar med åren. De anställda i ålderskategorin 45-60 år verkar inte nappa på alla erbjudanden man får från sin arbetsgivare.

Vi har försökt se om det finns någon skillnad i hur kvinnor och män behandlas av arbetsgivarna i detta sammanhang. Tyvärr går det inte att redovisa några statistiskt helt säkerställda siffror, utan vi får nöja oss med att konstatera att man ur vårt material kan utläsa tendenser till skillnad i behandling. Såhär långt kan vi sträcka oss till att konstatera att våra data tyder på att hälften av männen har fått erbjudanden om fortbildning från sina arbetsgivare, medan andelen av kvinnorna är något mindre. Vi återkommer till omfattningen i tid av den fortbildning som erbjuds män och kvinnor.

HUR STOR ANDEL FORTBILDAR SIG?

- En tredjedel av de anställda i åldern 20-24 år har fortutbildat sig under det senaste året.
- Knappt hälften av de åländska anställda mellan 25 och 60 år har fortutbildat sig under det senaste året.

Spelar då den anställdes utbildningsnivå någon roll för om hon eller han får erbjudande om att fortbilda sig? Ja – otvetydigt är det så. Högskoleutbildade får i betydligt högre grad än andra erbjudande om fortbildning från sin arbetsgivare.[23] Som framgår av Figur 13 har två av tre högskoleutbildade fått ett sådant erbjudande under det senaste året,

[23] Fördelningen enligt utbildningsnivå är statistiskt säkerställd. (Signifikansnivåerna för chi^2- och *phi*-värdena är p = 0,002 för fördelningen beträffande erbjudanden om fortbildning, och p<0,001 för fördelningen av dem som fortbildat sig under året).

Figur 12. Andel anställda som fortbildat sig under det senaste året, efter ålder och kön

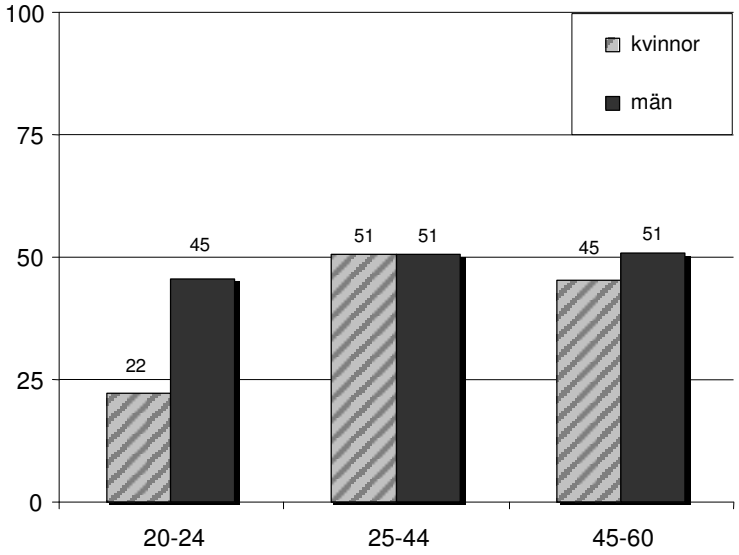

Källa: ÅSUB:s utbildningsenkät

medan inte ens hälften av de lägre utbildade blivit tillfrågade. Dessutom ser vi att den relativa andelen högskoleutbildade som fortbildat sig är betydligt högre än andelen som blivit erbjudna att fortbilda sig av sin arbetsgivare. Slutsatsen av detta får bli att de högskoleutbildade i jämförelsevis hög grad tar egna initiativ till att fortbilda sig.

Det omvända verkar vara fallet med dem som är utbildade på institutnivå (eftergymnasial- men ej högskoleutbildning). Andelen individer med den utbildningsnivån som blir erbjudna fortbildning är 10 procent fler än dem som verkligen fortbildar sig. Hos dem med en utbildning på högst gymnasialstadiet råder i stort sett balans mellan utnyttjande och erbjudande i det här avseendet.

Antal dagar under det senaste året man erbjudits fortbildning

Vår information angående den sammanlagda längden på de fortbildningstillfällen som arbetsgivaren erbjudit de anställda tyder på att det inte finns några större skillnader i omfattningen i tid på de tillfällen som erbjuds vilka skulle kunna hänföras till de anställdas utbildningsnivå. De anställda som fick erbjudande om att fortbilda sig erbjöds vanligtvis tillfällen som sammanlagt omfattade cirka fyra dagar (medianvärdet var 4 för såväl högskoleutbildade som för dem med högst utbildning på gymnasialstadiet). I slutändan är ändå de sammanlagda resurser som de åländska arbetsgivarna lägger på vidareutbildning av högskoleutbildade i genomsnitt betydligt större än de som läggs på icke-högskoleutbildade.

Figur 13. Andel anställda som fortbildat sig, respektive blivit erbjudna av sin arbetsgivare att fortbilda sig, under det senaste året, efter utbildningsnivå

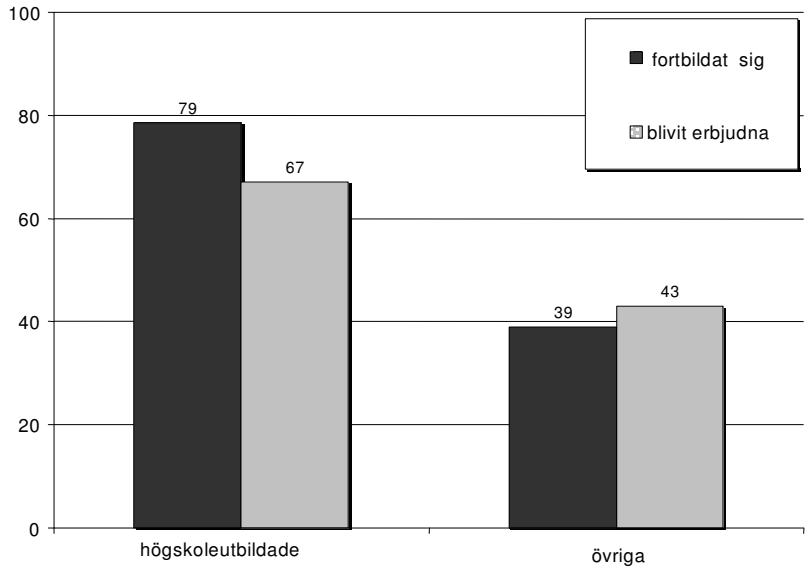

Källa: ÅSUB:s utbildningsenkät

Slutsatsen blir att högskoleutbildade har en betydligt större chans än andra att få fortbilda sig på arbetsplatsen. Utbildning, närmare bestämt högskoleutbildning, är den viktigaste bestämningsfaktorn såväl för om en individ överhuvudtaget får erbjudande om fortbildning från sin arbetsgivare, som om individen verkligen fortbildar sig.

Möjligtvis framstår detta som en självklarhet med tanke på att de högre utbildade utför mer kvalificerade arbetsuppgifter, men det rimmar knappast väl med tanken på en allmän kompetenshöjning i arbetslivet, eller med tanken på livslångt lärande.

Vid en närmare granskning visar det sig att kategorin 'kön' inte är oväsentligt i sammanhanget. Ser man mer i detalj på den fortbildning som erbjuds kvinnor respektive män visar det sig att kvinnorna i genomsnitt under det senaste året erbjudits fortbildning under fem och en halv dag – vanligast var det att kvinnorna fortbildade sig under tre dagar.[24] Männen, å sin sida, erbjöds i genomsnitt fortbildning under sju och en halv dag medan de i

HÄNGER UTBILDNINGSNIVÅ OCH FORTBILDNING IHOP?

- 8 av 10 högskoleutbildade har fortbildat sig under det senaste året.
- 4 av 10 av dem som inte har en högskoleexamen har fortbildat sig under det senaste året.

[24] Kvinnornas medianvärde = 3

allmänhet i praktiken fortbildade sig under fem dagar.[25]

En faktor som möjligtvis skulle kunna tas i beaktande i sammanhanget, men som vi inte undersökt närmare här, är att männen i större utsträckning än kvinnorna arbetar i teknikintensiv verksamhet inom vilken det ofta stadgas om kontinuerlig uppgradering av kunskaperna. Sjöbefälens fortbildning är ett exempel som ligger nära till hands.

Hursomhelst får vår tidigare slutsats korrigeras: arbetstagarens kön spelar in såtillvida att omfattningen i tid av den fortbildning som de åländska arbetsgivarna erbjuder sina manliga anställda överlag är längre än den man erbjuder sina kvinnliga anställda. Således får vår tidigare slutsats ”åt den högskoleutbildade skall fortbildning vara givet”, kompletteras med: ”åt männen skall vara givet längre fortbildning än åt kvinnorna”.

Intrycket av en ojämlik könsordning förstärks om man ser på vem som fått avslag från sin arbetsgivare för sin begäran att fortbilda sig, och vilka motiv som anförts för detta från arbetsgivarhåll. Det visar sig att kvinnorna i högre utsträckning än männen får avslag och att ekonomiska motiv i högre grad anges när det gäller kvinnorna än när det gäller männen.[26]

Fortbildningen inom den offentliga och privata sektorn enligt kön

Hur ser det ut om man jämför den offentliga sektorn med den privata avseende fortbildningen? Inledningsvis kunde vi konstatera att det finns en tydlig skillnad mellan offentlig och privat sektor beträffande frekvensen fortbildade. Som den översta raden i Tabell 6 visar är det något mer än hälften av de offentliganställda (54 procent) som har fortbildat sig medan motsvarande andel för de privatanställda är betydligt lägre; den stannar vid 44 procent. Detta motsvarar i stort andelarna inom sektorerna som blivit erbjudna att fortbilda sig (56 procent för den offentliga och 43 procent för den privata).

Ställer vi andelen fortbildade mot andelen som säger sig ha ett utbildningsbehov ser vi en viss skillnad mellan sektorerna. Det ser ut att vara ett större otillfredsställt behov inom den privata sektorn än inom den offentliga. Man kan formulera det som att medan utbildningsbehovet tillfredsställs till 91 procent inom den offentliga sektorn, så tillfredsställs det till 83 procent inom den privata sektorn.

FORTBILDNING INOM DEN OFFENTLIGA OCH DEN PRIVATA SEKTORN

- 54 procent av de offentliganställda och 45 procent av de privatanställda har fortbildat sig under det senaste året.

[25] Männens medianvärde = 5.

[26] Totalt angav 8 procent av de anställda att de fått avslag och att 60 procent av dessa var av ekonomisk natur (”för dyrt”, etc). 9 procent av kvinnorna fick avslag som till 75 procent var av ekonomisk art. 7 procent av de anställda männen anger att de fick avslag; 36 procent av dessa var av ekonomisk art.

Tabell 6. Andel anställda i offentlig och privat sektor som fortbildat sig, och fått erbjudande om att fortbilda sig, under det senaste året, efter kön.

	offentlig sektor			*privat sektor*		
	fortbildat sig	erbjudande	har behov	fortbildat sig	erbjudande	har behov
totalt	54	56	59	44	43	53
kvinnor	53	55	58	38	35	50
män	55	59	60	49	47	55

Källa: ÅSUB:s utbildningsenkät

Tabell 6 visar också fördelningen efter kön av den procentuella andelen av de anställda inom offentlig och privat sektor som fortbildat sig, fått erbjudande om fortbildning, respektive säger sig ha ett utbildningsbehov. Det som först slår en är att en större andel män än kvinnor har fortbildat sig under det senaste året, och det gäller inom båda sektorer. Skillnaden mellan könen är emellertid betydligt större inom den privata sektorn än inom den offentliga sektorn. Vi ser också att av dessa siffror att döma är jämlikheten beträffande fortbildningsmöjligheterna större inom den offentliga sektorn än inom den privata.

Det verkar också som om det råder en betydligt bättre balans för männen mellan erbjudande och utnyttjande. Som den nedre raden i Tabell 6 visar får de offentliganställda männen i högre grad erbjudanden om fortbildning än som de kan utnyttja. De privatanställda kvinnorna å sin sida verkar i högre grad ordna med sin vidareutbildning på egen hand; andelen som fortbildar sig är högre än andelen som får erbjudande av sin arbetsgivare att fortbilda sig.

Det kan vara intressant att ställa fortbildningsfrekvensen i relation till utbildningsbehovet i allmänhet för att få en antydan om graden av ’behovstillfredsställelse’ när det gäller fortbildningen på arbetsplatserna. Då verkar det som om denna tillfredställelse är högst för de åländska offentliganställda kvinnorna och för de privatanställda männen. Behovstillfredsställelsen är lika hög för offentliganställda kvinnor som för män (cirka 91 procent), medan de privatanställa männen i betydligt högre grad än kvinnorna i den sektorn får sitt utbildningsbehov tillfredsställt.

Det bestående intrycket av denna analys är att det råder en stor ojämlikhet mellan könen avseende möjligheterna till fortbildning i det åländska arbetslivet. Kvinnorna fortbildar

Figur 14. Andelen anställda inom det privata näringslivet som fortbildat sig under det senaste året.* Procentuell andel inom respektive bransch

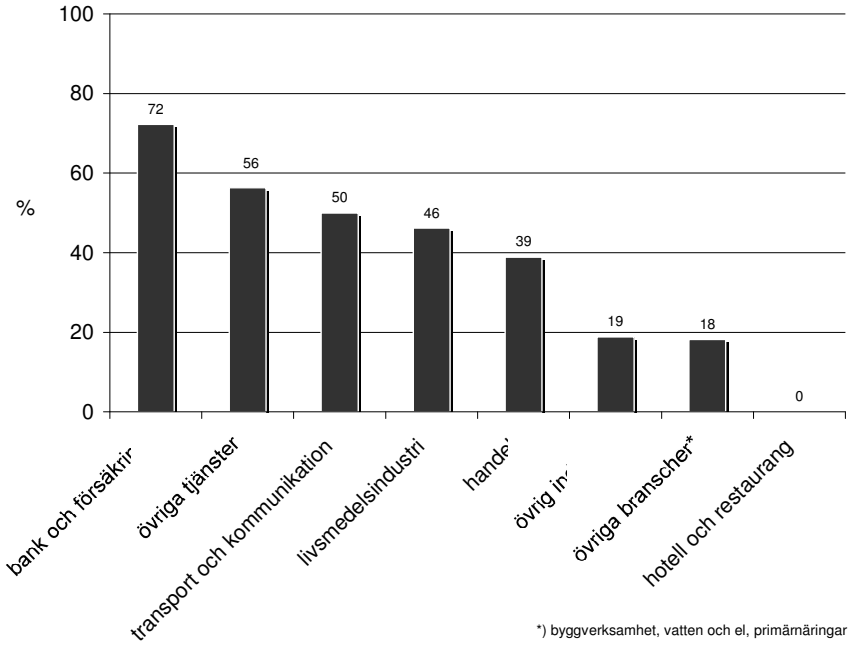

*) april 2004 till april 2005
Källa: ÅSUB:s utbildningsenkät

sig mer sällan än männen, i synnerhet inom den privata sektorn, och därtill erbjuds kvinnorna i betydligt mindre utsträckning än männen fortbildning av sin arbetsgivare. Tveklöst avspeglar sig här den könsordning som råder i arbetslivet och samhället i stort.

Med allt detta sagt får vi ha i åtanke att det inte kan uteslutas att det genom det ’informella lärandet’, den icke-formaliserade kunskapsöverföringen på arbetsplatsen finns en möjlighet att den privata sektorn fungerar lika bra eller bättre än den offentliga. En antydan om detta kan man få av svaren på frågan på hur arbetsgivarna i förekommande fall motiverar sitt avslag när en anställd vill fortbilda sig. Vi berör detta kortfattat nedan.

Såhär långt har vi kunnat se att fortbildningsfrekvensen är betydligt större i den offentliga sektorn än inom den privata. Problemet med denna jämförelse är att den blir väldigt grov. Det kan ju tänkas finnas väsentliga skillnader mellan branscherna inom den privata sektorn som döljs på det sättet.

Mycket riktigt avslöjar en sådan detaljgranskning stora (statistiskt säkerställda) skillnader mellan branscherna. Skillnaderna inom kategorin ’privat sektor’ är med andra ord mycket stora. En bransch framstår som helt unik i fråga om fortbildning av personalen: bank- och försäkringsbranschen. I det närmaste tre av fyra anställda inom denna sektor har fortbildat sig under det senaste året (Figur 14). Vår information tyder

också på att det kan vara så att arbetsgivarna inom denna bransch erbjuder sina anställda fortbildning till och med i högre grad än de anställda har kunnat eller velat acceptera.

I detta avseende är denna bransch helt överlägsen inte bara de andra branscherna utan också den offentliga sektorn. Förvisso har vi här att göra med en kunskapsintensiv bransch, där vidareutbildning av personalen är en nödvändig konkurrensfaktor, men den jämförelsevis mycket höga fortbildningsfrekvensen och den positiva inställningen till de anställda från arbetsgivarnas sida framstår ändå som engagerad och målmedveten. Slutsatsen måste vara att vi här har en bransch som investerar i, och månar om sitt humankapital. Dessutom verkar det som om det råder jämlikhet mellan kvinnor och män när det gäller urvalet till fortbildningen. Kvinnorna i denna bransch vidareutbildar sig i minst lika hög grad som männen.

Branscherna 'övriga tjänster' och 'transport och kommunikation' har en fortbildningsfrekvens ungefär i paritet med den inom den offentliga sektorn. Inom branschen 'övriga tjänster' (IT-företag, företagstjänster och liknande) har över hälften av de anställda fortbildat sig någon gång under det senaste året (Figur 14). Inom 'transport- och kommunikation' har hälften fortbildat sig, men det verkar i många fall ha skett på eget initiativ. Arbetsgivarna inom denna bransch verkar inte erbjuda sina anställda fortbildning i den utsträckning som sådan efterfrågas – och det gäller i synnerhet passagerarrederierna. Våra siffror antyder att det här finns en obalans mellan de anställdas förväntningar och arbetsgivarnas erbjudanden. 58 procent av de rederianställda anger att de har ett utbildningsbehov, medan inte mer än 38 procent av de anställda har fått ett erbjudande om att fortbilda sig under det senaste året.

Dessutom ser det ut att råda en stor ojämlikhet mellan könen hos de anställda inom passagerarsjöfarten. Av passagerarrederiernas anställda har 56 procent av männen, men endast 6 procent av kvinnorna fått ett erbjudande om fortbildning av sin arbetsgivare. Detta är delvis en återspegling av könsstrukturen inom branschen, och då i synnerhet hos den ombordanställda arbetskraften, där vi återfinner en mycket större andel män än kvinnor inom kunskaps- och teknikintensiva befattningar (befälhavare, maskinbefäl, elektriker, maskinreparatörer). Men detta förklarar inte helt och hållet det stora gapet i fortbildningsfrekvens mellan könen inom transportsektorn i allmänhet och i synnerhet inom passagerarsjöfarten.

FORTBILDNINGSFREKVENSEN INOM HOTELL- OCH RESTAURANG – EN MOTSÄGELSEFULL BILD

- Nära hälften av de verksamma inom hotell- och restaurangbranschen har ett utbildningsbehov, men
- andelen av de anställda inom branschen som fortbildar sig är liten.
- Något mer än var fjärde utexaminerad från Ålands- hotell och restaurangskola har fortbildat sig under det senaste året.
- Utbildade kockar som är anställda inom andra branscher fortbildar sig ofta (ca 3 av 4 har gjort det under det senaste året).

Figur 15. Fortbildningsfrekvens efter skola. Procent av de utexaminerade som fortbildat sig under det senaste året

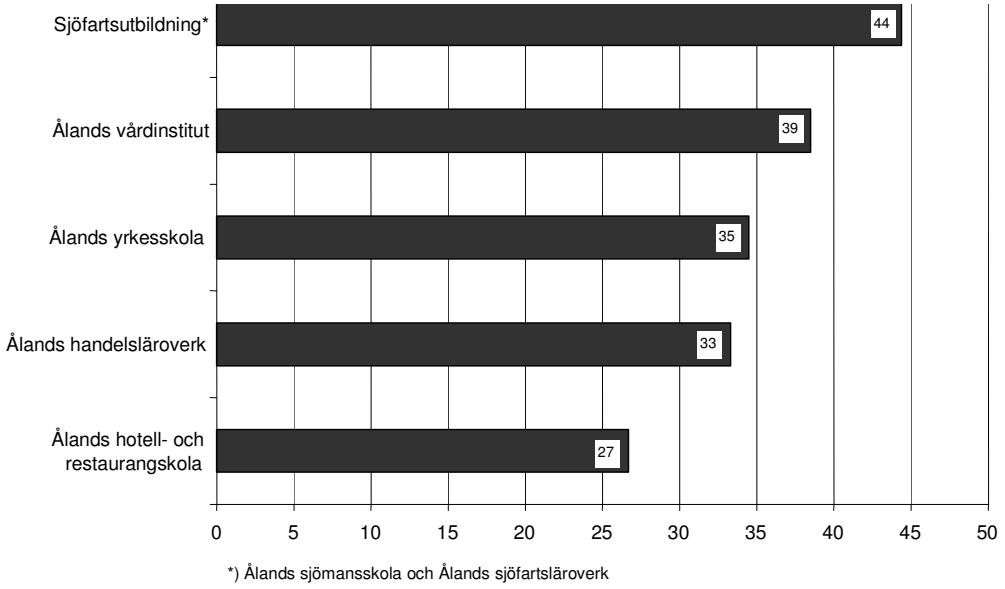

Anm.: avser perioden april/maj 2004-april/maj 2005

Vi har också kontrollerat om det finns något samband mellan frekvensen erbjudanden om fortbildning och företagets storlek och inte funnit något starkare samband. Man kan emellertid utläsa en svag tendens i vårt material som tyder på att de större företagen i något större utsträckning än övriga erbjuder sina anställda fortbildning (detta är dock ett inte helt statistiskt säkerställt samband).

Inom hotell- och restaurangbranschen verkar det finnas ett otillfredsställt behov av fortbildning. Som vi har sett tidigare (sidan 25) anger nästan hälften av dem som är verksamma inom hotell- och restaurang att de har ett utbildningsbehov. Nu kan man tänka sig att behovet och bristen på fortbildning inom branschen inte helt självklart kan ställas mot varandra eftersom den relativt höga andelen yngre korttidsanställda inom branschen kan innebära att alla som anger ett behov inte med säkerhet kan hänföras till ett behov som har med deras yrkesverksamhet att göra.[27] Bedömningen blir ändå i slutändan att här finns ett underskott i fortbildning.[28] Nära till hands ligger till exempel ett underskott i språkutbildning men också fortbildning av kockar och servitörer för att hålla dem *up-to-date* med nya trender.

Kan då en annan analysvinkel på den låga fortbildningsfrekvensen inom branschen bidra med kompletterande information? Hur är det med fortbildningsfrekvensen inom

[27] Ändå ställdes frågan tydligt i enkäten: ”har du ett behov som har med ditt arbete/yrke att göra”.

[28] Det kan tänkas att det stora utbudet av arbetskraft inom branschen som leder till liten konkurrens om arbetskraften spelar in här.

yrken som man brukar associera till hotell- och restaurangnäringen, det vill säga kockar, servitörer och liknande? Bilden blir något annorlunda. Vi finner att var tredje utbildad inom kategorin 'servicebranscher på mellannivå' (gymnasialstadieutbildning) har fortbildat sig under det senaste året. Dessutom visar det sig att tre av fyra kockar har fortbildat sig under det senaste året.

I VILKEN OMFATTNING FORTBILDAR SIG DE SOM UTEXAMINERATS FRÅN ÅLÄNDSKA SKOLOR?

- Var fjärde utexaminerad från Ålands- hotell och restaurangskola har fortbildat sig under det senaste året.
- Var tredje utexaminerad från Ålands handelsläroverk och från Ålands yrkesskola har fortbildat sig under det senaste året.
- 4 av 10 av dem som utexaminerats från Ålands vårdinstitut har fortbildat sig under det senaste året.
- Av dem utbildat sig inom sjöfart på Åland har drygt 44 procent fortbildat sig under det senaste året.

Fortbildningsfrekvens efter åländsk skola

Vi fann att fortbildningsfrekvensen hos de utexaminerade från den åländska yrkesutbildningen överlag låg betydligt under genomsnittet. Detta stämmer väl överens med vad vi tidigare fann angående den tidigare utbildningsnivån som viktigaste bestämningsfaktor när det gäller chansen att man skall fortbilda sig i sitt yrkesliv, eftersom större delen av den åländska yrkesutbildningen är på gymnasialstadiet.

Figur 15 sammanfattar fortbildningsgraden hos dem som utexaminerats från åländska skolor. Vi fann att av dem som utbildat sig vid Ålands hotell- och restaurangskola hade 27 procent fortbildat sig under året innan de svarade på enkäten. Den relativt låga fortbildningsgraden från de utexaminerade återspeglar naturligtvis hotell- och restaurangbranschens låga fortbildningsgrad. Det intressanta är att det synbarligen finns en skillnad beroende på inom vilken bransch man arbetar efter det att man utexaminerats från skolan. De som är hotell- och restauranganställda har betydligt mindre chans att få fortbilda sig än dem som hittar anställningar inom andra branscher (på färjorna t.ex.).

Det bör också i sammanhanget påpekas att Ålands hotell- och restaurangskola som institution naturligtvis inte skall ses som problemet när det gäller den låga fortbildningsgraden hos de utexaminerade. Tvärtom, skolan har en omfattande fortbildningsverksamhet för anställda från olika branscher (livsmedel, handel, och från rederierna).[29]

Om vi slutligen ser på fortbildningsfrekvensen efter individens utbildningsland finner vi att av dem som utbildat sig på Åland hade 42 procent fortbildat sig. Motsvarande andel för dem som utbildat sig i Finland var 59 procent och av dem som utbildat sig i Sverige, slutligen, hade 64 procent fortbildat sig under det senaste året.

[29] Telefonsamtal med Diana Axén, rektor för Ålands hotell- och restaurangskola (24/11 2005).

Nyttan av fortbildningen

Vår undersökning visar att en övervägande majoritet (cirka 85 procent) av de anställda själva önskat att delta i fortbildningen på arbetsplatsen. Vi har inte funnit några märkbara könsskillnader härvidlag, och inte heller några större skillnader mellan ålderskategorier.

Respondenternas bedömning av nyttan med fortbildningen visar inga entydiga tendenser. En dryg tredjedel (35 procent) svarade att den främst har gynnat dem personligen, medan 44 procent ansåg att deras fortbildning främst hade gynnat deras arbetsgivare. Något mer än var femte (21 procent) som genomgått fortbildning under det senaste året ansåg att det var svårt att besvara vår fråga entydigt utan menade att fortbildningen gynnat båda parter.

Vad tycker då kvinnor och män i denna fråga? Man kan ur vårt material utläsa en tendens till att kvinnorna verkar mer benägna än männen att tycka att fortbildningen antingen mest gynnat dem personligen, eller att den gynnat båda parter i lika hög grad. Skillnaden mellan könen i denna fråga var emellertid inte statistiskt säkerställd. Vi fann ingen signifikant skillnad mellan individer med olika utbildningsnivåer beträffande deras syn på nyttan av fortbildning.

Figur 16. Utbildningsnivån hos ålänningar i åldern 25-60 år

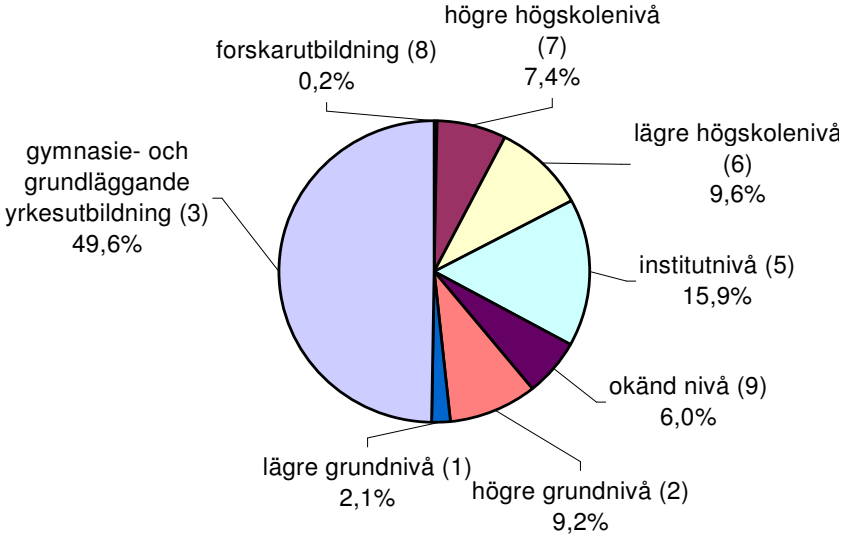

Anm.: Siffrorna inom parentes representerar den finländska Statistikcentralens koder för utbildningsnivåer (se Tabell B 3 sidan 77)

Källa: ÅSUB:s utbildningsenkät

5. Ålänningarnas utbildning

I detta kapitel skall vi ge en översikt över utbildningsnivån och -inriktningen hos ålänningarna i åldern 25-60 år utifrån det material som vår enkät har givit. Vi kan utgå ifrån att den bild som ges här är mer korrekt och representativ än den som ges av det den finländska Statistikcentralens officiella examensregister. Detta av två skäl. För det första har enkäten givit oss mer uppdaterade uppgifter än dem som finns att tillgå i examensregistret, för det andra för att vi kunnat komplettera våra data med förstahandsuppgifter, i synnerhet från de personer som studerat i utlandet och vilkas examina inte systematiskt förts in i registret.

Figur 16 ger oss en första översikt över ålänningarnas utbildningsnivå, enligt de uppgifter vår enkät förmedlar. Vi kan räkna med att den övervägande majoriteten av kategorin ’okänd nivå’ består av personer utan examen. Således skulle cirka 17 procent av ålänningarna i åldern 25-60 år inte ha någon utbildning utöver grundnivån (folk-, mellan- och grundskola). Hälften har som högst en examen på gymnasie- eller grundläggande yrkesutbildningsnivå, cirka 16 procent har en utbildning på institutnivå. Vi uppskattar att de högskoleutbildades andel av 25-60-åringarna ligger kring 17

Figur 17. De vanligaste utbildningsområdena och nivåerna hos ålänningar i åldern 25-60 år.

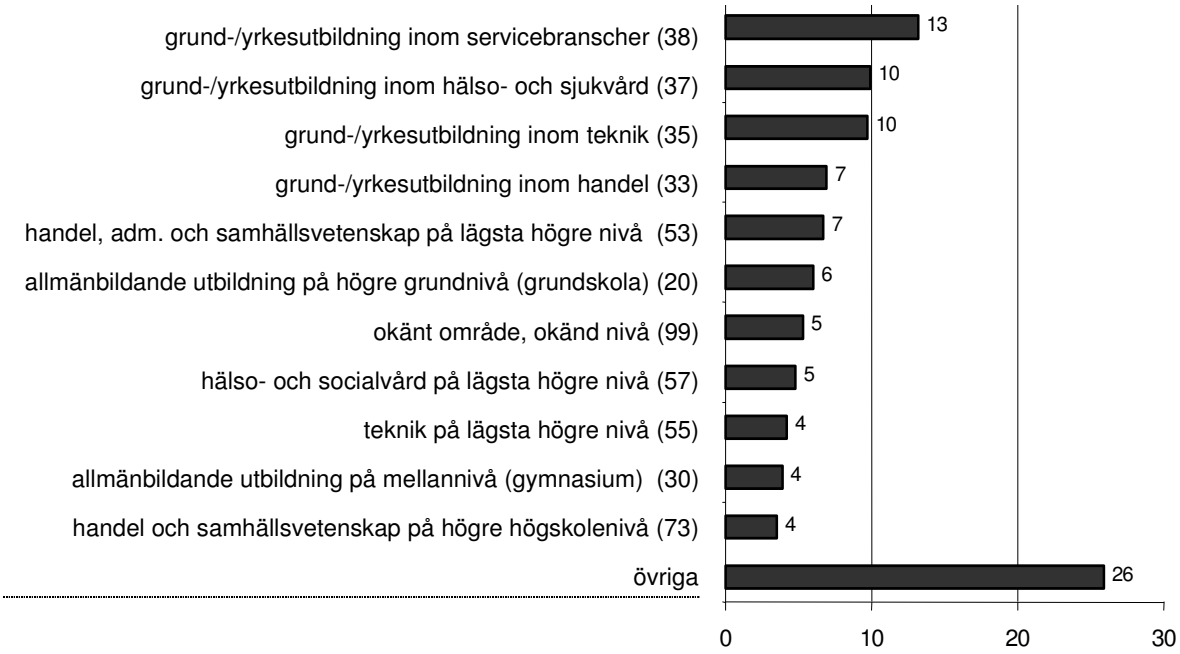

Anm.: Siffrorna efter kategorierna representerar Statistikcentralens koder för utbildningsområden (se Tabell B 6, sidan 78).

Källor: ÅSUB:s utbildningsenkät, Statistikcentralens examensregister

procent. Andelen 25-60-åringar med eftergymnasial utbildning är en tredjedel, vilket för övrigt nästan motsvarar exempelvis riksgenomsnittet för Sverige.[30]

Figur 17 (och Tabell B 7 på sidan 79) ger en översikt över ålänningarnas utbildningsnivå kombinerat med deras utbildningsinriktning. Kategori 38 – grund- och yrkesutbildning inom servicebranscher – är den klart dominerande. Inom denna kategori, i sin tur, är olika utbildningar inom restaurang och olika former av kosthållning de klart dominerande. Således är mer än 8 procent av ålänningarna i åldern 25-60 år utbildade till kockar, servitörer eller inom huslig ekonomi, och liknande. Det visar sig också att uppskattningsvis 9 procent av ålänningarna har en merkantexamen som högsta utbildning.

ÅLÄNNINGARNAS UTBILDNING

- Mer än 8 procent av ålänningarna i åldern 25-60 år är utbildade till kockar, servitörer eller inom huslig ekonomi.
- Ungefär lika många har en merkantexamen som högsta utbildning.
- Ålänningarna är bättre utbildade än vi tidigare trott. Uppskattningsvis 17 procent av ålänningarna i åldern 25-60 år har en högskoleexamen

[30] Vi har inte haft möjlighet att göra exakta jämförelser mellan korresponderande åldersgrupper ur den åländska rambefolkningen och hela Finlands, respektive Sveriges befolkningar. Inte desto mindre ger tillgänglig statistik en fingervisning om hur Åland står sig i jämförelse. Enligt svenska Statistikbyrån (SCB) var andelen 20-64-åringar i Sverige med eftergymnasial utbildning 33 procent, en andel som motsvarar ålänningarnas i åldern 17-60 år. Var fjärde finländare i åldern 15 år och uppåt har eftergymnasial utbildning (enligt Statistikcentralen).

Tabell 7. Andel ålänningar i åldern 25-60 år, 25-44 år och 25-34 år med högskoleexamen, fördelat på land där examen avlagts

	25-60 år	*25-44 år*	*25-34 år*
Finland	10,0	13,6	15,1
Sverige	5,8	7,5	14,1
Åland	0,5	1,8	1,9
övriga världen	0,5	0,9	0,9
totalt	*16,8*	*23,8*	*32,0*

Källa: ÅSUB:s utbildningsenkät

En korrigerad bild av utbildningsnivån på Åland

Vi redogjorde tidigare för hur vi uppdagat brister och felaktigheter i den finländska Statistikcentralens examensregister gällande registreringen av ålänningars examina. Som en bieffekt av vår undersökning kan vi revidera den gängse bilden av ålänningarnas utbildningsnivå. För tydlighetens skull bör här påpekas att de siffror som vi kommit fram till baserade på vår enkät naturligtvis inte skall tas slutgiltiga. Vår undersökning skall i detta fall ses som ett stort stickprov och kan ju inte fastslå exakta siffror. Däremot kan vi på god grund hävda att vi ger betydligt bättre närmevärden än dem som givits hitintills, och att bilden av ålänningarnas utbildningsnivå bör revideras uppåt. Samtidigt bör vi ha i minnet att det fortfarande rör sig om en jämförelse av uppenbart ofullständiga data (SC:s) med en väl underbyggd uppskattning grundat på ett större stickprov (ÅSUB:s).

VAR HAR ÅLÄNNINGARNA UTBILDAT SIG?

- Cirka 40 procent av ålänningarna i åldern 17-60 år har sin högsta utbildning från en åländsk skola.
- 15 procent av 25-34-åringarna har avlagt sin högskoleexamen i Finland och 14 procent i Sverige.

Var har ålänningarna utbildat sig?

Av de män som genomfört en högskoleutbildning är andelen som gjort detta på Åland större än för motsvarande andel kvinnor (16 procent, jämfört med 12 procent). Här är det förmodligen befälsutbildningen inom sjöfart som slår igenom i fördelningen mellan könen.

Vi har också funnit att kvinnorna med högskoleexamen i högre grad än motsvarande grupp män läst till denna examen i Finland (52 procent, respektive 46 procent).

6. Framtidsscenarier

Beräkningsmodellen

Analysen i detta avsnitt bygger på resultaten från en numerisk jämviktsmodell med vars hjälp vi försöker få en kvantitativ bild över möjliga framtida utvecklingstrender i Ålands ekonomi, dess arbetsmarknad och behovet av humankapital. Den åländska befolkningsutvecklingen i stort och förändringar i dess struktur är centrala teman i analysen. Vi presenterar tre olika scenarier för den åländska ekonomins utveckling. Enbart den centrala delen av modellens resultatredovisning, som ger en allmän överblick över tänkbara framtida utvecklingsförlopp, presenteras i denna rapport. Ett mer omfattande material finns på projektets websida i form av nerladdningsbara tabeller.[31]

I en numerisk jämviktsmodell beskrivs hur olika aktörer i ekonomin beter sig under olika förutsättningar. De beteendemönster som antas som utgångspunkter är förankrade i nationalekonomins mikroteori. Varje aktör antas agera enligt sina egna preferenser och budgetrestriktioner. Dessutom måste varje aktörs inkomster och utgifter balansera vid varje tidpunkt dock så att exempelvis förändringar i sparandet kan antas utgöra den nödvändiga anpassningsmekanismen då inkomsterna eller utgifterna förändras. Det är upp till modellbyggaren att definiera vilka de olika aktörernas valmöjligheter är för att få sina inkomster och utgifter att balansera.

Modellen innehåller följande aktörer[32]:

- konsumenthushåll
- turisthushåll
- företag
- icke-vinstsyftande organisationer
- landskapsregering
- kommunerna
- socialskyddsfonder
- staten

[31] Tabellerna är gjorda i PC-Axis; ett statistikhanteringsprogram som finns att ladda ner gratis från ÅSUB:s hemsida: http://www.ls.aland.fi/utbildning_kultur/utbildningsbehov.pbs. Där finns dessutom ett häfte med en beskrivning av databasen och instruktioner till hanteringen av densamma.

[32] Modellen går under den tekniska beteckningen DALAGEM-EDU.

Modellen utgår från ett basår, i vårt fall till år 2000. Ekonomiska transaktioner såsom de har registrerats i nationalräkenskaperna under basåret utgör en viktig informationskälla för modellens beteendeparametrar.

Modellen är dynamisk, vilket innebär att resultaten produceras över en tidsperiod, inte enbart före och efter policyförändringar, såsom statiska modeller gör. För varje variabel produceras alltså en tidsserie (exempelvis för arbetslöshet eller BNP, eller efterfrågan av personer med eftergymnasial utbildning). Modellens tidigare version är utförligt dokumenterad i Kinnunens doktorsavhandling (2005).[33] De viktigaste förändringarna i denna modellversion i jämförelse med den tidigare är följande:

1) Arbetskraftsutbudet och befolkningen är fördelade i två grupper enligt utbildningsnivå: (1) utbildning på högst gymnasialnivå och (2) utbildning på eftergymnasial nivå (vilket innefattar all högre utbildning från och med utbildning på 'institutnivå'. (För en översikt över de olika nivåerna se schema Tabell B 5 på sidan 77).

2) Befolkning och arbetskraftsutbud fördelas i olika åldersgrupper. Detta möjliggör en noggrannare prognostisering av utvecklingen av deltagandet i arbetsmarknaden då personer med olika utbildningsbakgrund och ålder har olika stor benägenhet att ingå i arbetskraften.

3) Det som utbildningen producerar, antalet nyutexaminerade i olika studieinriktningar och -nivåer ingår i modellen. Likaså producerar modellen antalet personer som avgår från arbetsmarknaden. Här bör påpekas att vi inte har beaktat distansstudier i modellanalysen, ett sätt att skaffa utbildning utanför det åländska systemet utan att flytta.

4) Omfattande förändringar har gjorts i flyttningsrörelsens modellering. Fortfarande antas att arbetslösheten och löneutvecklingen är de centrala faktorerna som påverkar storleken på flyttningsströmmarna. I och med att befolkningen är uppdelad i olika utbildningsnivåer och åldersgrupper, måste samma indelningar införas även i flyttningsrörelsen. För att möjliggöra detta modelleras in- och utflyttning separat i stället för enbart ett flyttningsnetto.

5) Arbetskraftsefterfrågan delas upp i olika studieinriktningar med hjälp av den information som ÅSUB har tillgång till via individmaterialet i Folkräkningen 2000.

[33] Essä nummer 3. Avhandlingen är elektroniskt tillgänglig i Helsingfors finska handelshögskolas avhandlingsdatabas: http://helecon3.hkkk.fi/diss/index.php?cmd=show&dissid=289.

Förskjutningar i efterfrågan av arbetskraft antas följa samma utvecklingsmönster som Utbildningsstyrelsen avrapporterat i sina utredningar.[34]

Om att studera framtiden

Mänsklig aktivitet är till stor del inriktad på framtiden, vilket innebär att man ständigt strävar till att tillägna sig information med vilken man kan bygga upp en uppfattning om hur denna framtid ser ut. Utbildningen som verksamhet är lik övriga verksamheter i detta avseende. Nog är det så som Nobelprisade fysikern Nils Bohr har sagt: ”*Prediction is very difficult, especially if it is about the future*" (”Att prognostisera är mycket svårt – i synnerhet om det handlar om framtiden”). Det är nämligen få saker som vi kan vara säkra på när det gäller den ekonomiska utvecklingen. Redan till synes enkla befolkningsprognoser har visat sig skjuta förbi målet vid en efterhandsbedömning som gjorts redan en relativt kort period efter sammanställningen av prognoserna. Vartia och Ylä-Anttila (2003) visar hur Statistikcentralens befolkningsprognos med jämna mellanrum har uppdaterats för att den inte har lyckats förutse utvecklingen på ett tillfredsställande sätt. Nivalainen och Volk (2004) har räknat fram flera olika scenarier för befolkningsförändringen år 2030 i de finländska ekonomiska regionerna, däribland de tre åländska ekonomiska regionerna (Mariehamn, fasta Ålands landsbygd och skärgården). Enligt deras beräkningar skulle Åland ha 28 000-35 000 invånare år 2030, vilket på ett bra sätt illustrerar Nivalainen och Volks ståndpunkt: ju mindre befolkningsmängd det handlar om, desto större är osäkerheten kring befolkningsprognosen.

Av de olika variablerna som vi behöver göra antaganden om är ändå befolkningsutvecklingen bland de minst problematiska att förutsäga: det är inga större svårigheter att räkna fram hur många barn det brukar födas per 1000 kvinnor i fertil ålder, vilken risken är att dö inom de olika åldersgrupperna, etc. Den svåraste delen i den åländska befolkningsprognosen är flyttningsrörelsen. Kinnunen (2005) visar hur den åländska flyttningsrörelsen hänger ihop med den ekonomiska utvecklingen genom arbetslösheten; högre arbetslöshet innebär att flyttningsnettot (inflyttade minus utflyttade) minskar. Våra kalkyler visar även att det är inflyttningen som reagerar på arbetsmarknadsläget, medan utflyttningen i högre grad beror på personernas livssituation. En stor del av åldersklasserna 20-24 år flyttar ut årligen, till exempel utgjorde utflyttningen av denna åldersgrupp år 2004 hela 15 procent av åldersgruppen vid början av samma år (ÅSUB, 2005).

[34] Se t.ex. rapporten Utbildningsstyrelsen (2004) *Koulutus ja työvoiman kysyntä 2015 - Valtakunnallisia ja alueellisia laskelmia*, eller utbildningsstyrelsens hemsida http://www.oph.fi/).

Statistikcentralen (SC) har gjort en befolkningsprognos för Åland som vi använt som utgångspunkt för våra egna uträkningar. Vi har utnyttjat SC:s framräkning av befolkningen utan flyttningsrörelse, och själva beräknat flyttningsrörelsen inklusive den del som reagerar på arbetsmarknadsläget i landskapet. Därmed är befolkningsutvecklingen i vår modell beroende av den ekonomiska utvecklingen genom flyttningsrörelsen.

Andra saker som vi behöver göra antaganden om när vi försöker blicka framåt, är hur omvärlden förändras när det gäller efterfrågan och prisnivå för de produkter och tjänster som Åland producerar. Likaså måste vi anta något om de åländska företagens produktivitetsutveckling, hur oberoende lönesättningen på Åland är i förhållande till Finland och så vidare. De flesta av dessa antaganden bygger på det arbete som Kinnunen (2005) redogjort för i sin doktorsavhandling. Vi antar till exempel att jordbruksprodukternas priser går nedåt i reella termer på grund av liberalisering av den internationella handeln av jordbruksprodukter. Likaså antar vi en neråtgående trend för priset på industriprodukter.

Tre framtidsscenarier

Framtiden rymmer många oförutsedda händelser, men genom att konstruera olika scenarier kan man testa hur vissa hypotetiska händelser skulle förändra utvecklingen. Vi har utifrån alternativa antaganden utgått från tre olika scenarier som vi kallar ’basscenario’, ’gradvis utflaggning’ och ’ökad tjänstetillväxt’.

’Basscenariot’ liknar mest den utveckling som vi bevittnat under de senaste åren. En viktig ingrediens i detta scenario är antagandet om fortsatta sjöfartsstöd även efter år 2009 då de nuvarande temporära stöden avskaffas, om inga nya beslut om förlängning skulle tas. Produktivitetsutvecklingen i olika branscher fortsätter i stort sett enligt samma mönster som iakttagits under de senaste trettio åren. Här antas att det sker en moderat förskjutning mot ett behov av högre utbildade i efterfrågan på arbetskraft. Beträffande arbetskraftens utbildningsbakgrund sker dessutom en förändring i efterfrågan mellan olika studieområden enligt samma trender som Utbildningsstyrelsen räknat med i sina motsvarande kalkyler.[35] Vi har anpassat deras antaganden till den åländska arbetsmarknadens struktur. På en viktig punkt har vi gjort en avvikande bedömning, nämligen beträffande hälso- och socialsektorns arbetskraftsbehov. Vi räknar med en mer positiv behovsutveckling för dem som har lägre utbildning och aningen mer moderat förskjutning mot högre utbildning inom området än vad Utbildningsstyrelsen räknat med. Vi antar också att den landbaserade turismens volym fortsätter att minska årligen med två procent per år.

[35] Utbildningstyrelsen 2004.

Figur 18. BNP-utvecklingen vid olika scenarier 2000-2015

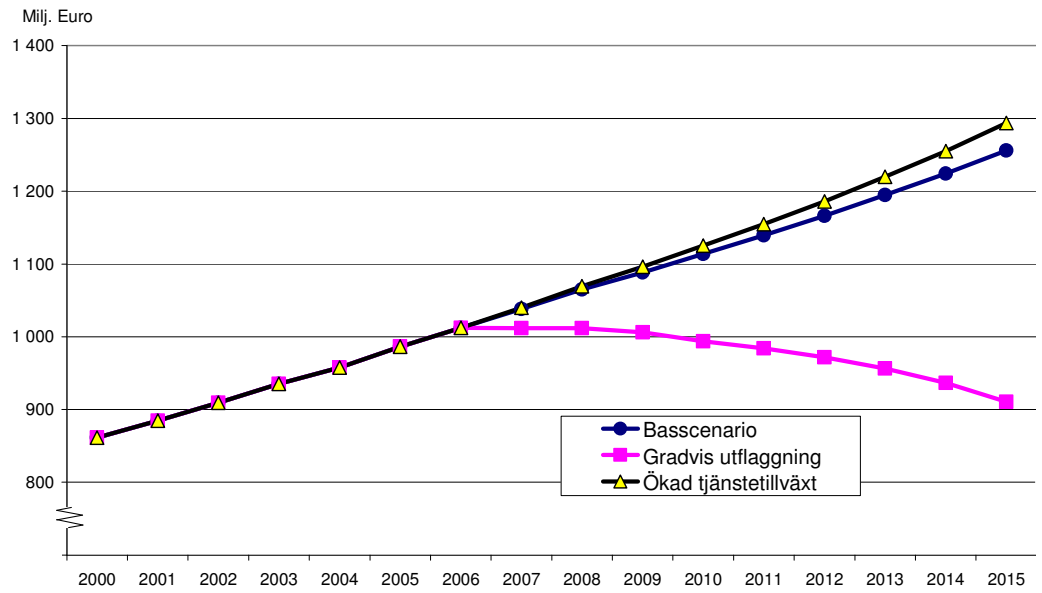

För flyttningsrörelsen förutspår vi en tillfällig tillväxt i antalet inflyttade familjer med lägre utbildningsnivå som följd av integrationen av de nya EU-ländernas arbetsmarknader med det övriga EU.

Scenariot 'gradvis utflaggning' utgår från ett antagande att tio procent av den nuvarande åländska passagerarfartygsflottan flaggas ut årligen mellan 2007-2015. Således skulle vid periodens slut 90 procent av den åländska passagerarflottan vara utflaggad. Dessutom antas att de temporära sjöfartsstöden inte få någon fortsättning efter år 2009. I övrigt sammanfaller antagandena med basscenariot. Som vi kommer att se ger detta scenario i många fall mycket dramatiska effekter.

I scenariot 'ökad tjänstetillväxt' får modellens två tjänstesektorer – företagstjänster, och personliga tjänster – en ökad tillväxttakt samtidigt som arbetskraftsefterfrågans struktur i ökande grad förskjuts mot personer med högre, eftergymnasial utbildning. I övrigt sammanfaller scenariots antaganden med basscenariot.

I alla scenarier antas även att det under perioden 2000-2015 sker inga, eller endast små förändringar i pensionsåldern. Förändringarna i deltagandet på arbetsmarknaden antas bero på förändringar i lönenivåer och arbetslöshet, inte på förändringar i reglerna för beräkning av pensioner.

Figur 19. Folkmängdens utveckling 2000-2015 enligt de tre scenarierna, samt SC:s prognos

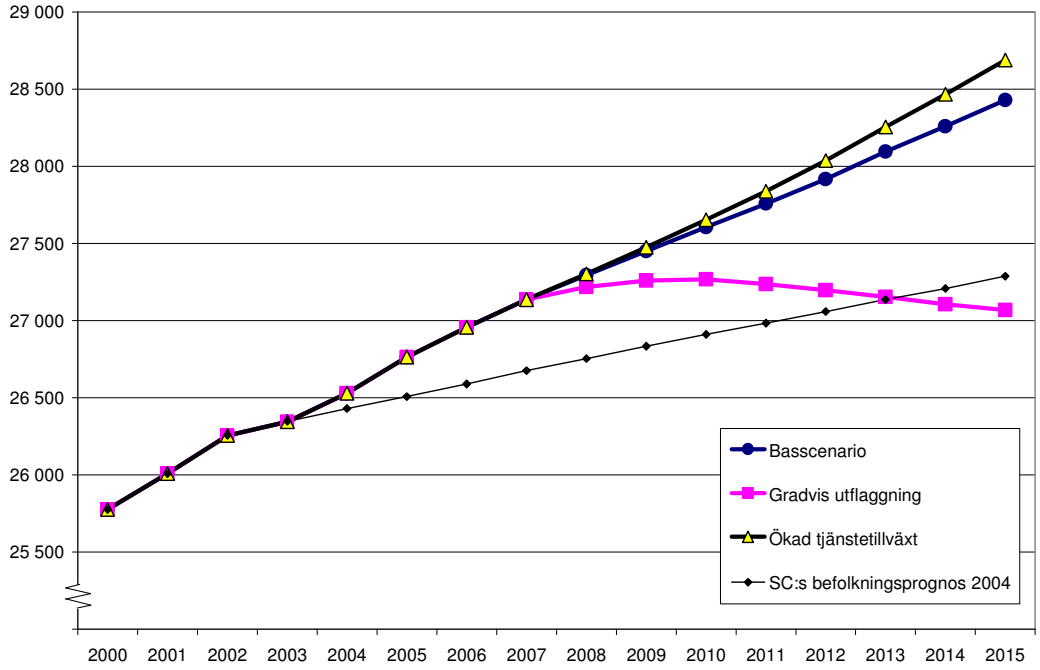

Resultaten

Den makroekonomiska utvecklingen kan beskrivas med hjälp av bruttonationalproduktens (BNP) tillväxt. I basscenariot hålls BNP-tillväxten mellan 2-3 procent under hela perioden, medan 'ökad tjänstetillväxt' leder till en tillväxttakt som överstiger tre procent under slutet av perioden. I 'gradvis utflaggning' följs den positiva ekonomiska tillväxten av en kraftig tillbakagång (den neråtgående kurvan i Figur 18).

Befolkningsutvecklingen är positiv tack vare fortsatt kraftig inflyttning i såväl basscenariot som tjänstetillväxtscenariot. I utflaggningsscenariot stannar befolkningstillväxten av och befolkningsmängden blir lägre än i Statistikcentralens prognos (se Figur 19). Detta tyder på att Statistikcentralens befolkningsprognos antar en för låg nettoinflyttning. Man har inte räknat med Ålands i jämförelse med det övriga Finland avvikande flyttningsrörelsemönster, ett mönster som i realiteten har inneburit en mycket högre befolkningstillväxt på Åland jämfört med det övriga Finland.[36]

I vår beräkningsmodell är befolkningsmängden och flyttningsrörelsen kopplade till arbetsmarknaden. Vi ser att läget på arbetsmarknaden är relativt stabilt i vårt basscenario, medan arbetskraftsbristen blir ännu mer påtaglig än den är i dagens läge, om vårt 'ökad tjänstetillväxt'-scenario blir verklighet. En totalt annan bild förmedlas av utflaggningsscenariot som visar att arbetslösheten börjar stiga i samband med utflaggningarna och försvinnandet av den temporära delen av sjöfartssubventionerna.

[36] Se t.ex. Kinnunen, Jouko (2005).

Figur 20. Arbetskraftsutbudet vid olika scenarier (antal personer)

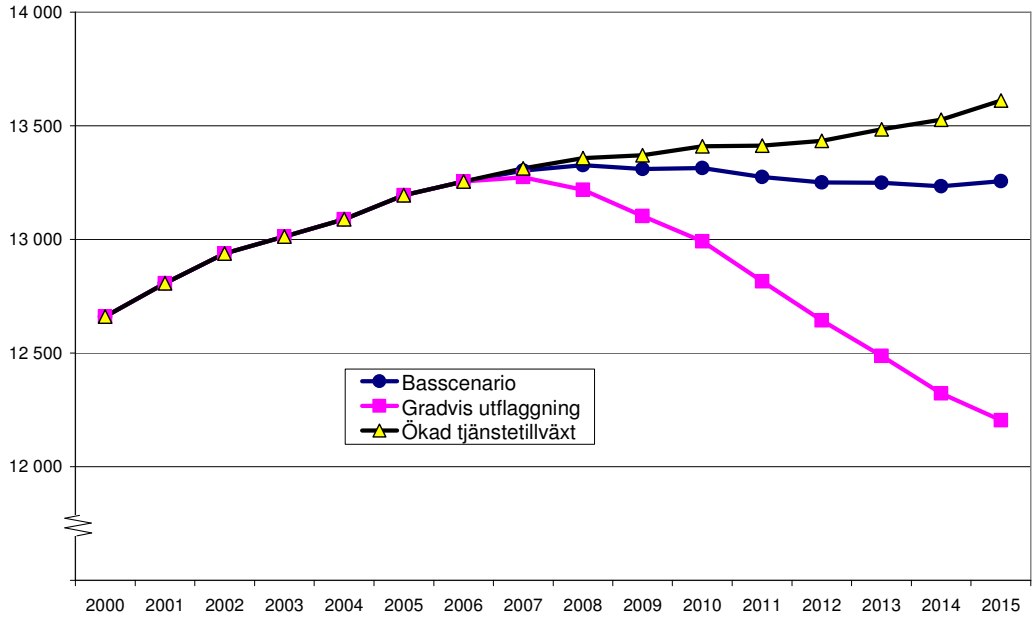

Arbetslöshet är en följd av hur utbud och efterfrågan av arbetskraft motsvarar varandra. Arbetskraftsutbudet är summan av antalet arbetande och antalet arbetslösa. I vår modell styrs detta utbud av förändringarna i befolkningsmängden och i dess struktur. Dessutom påverkas utbudet av lönernas, transfereringarnas och skatternas utveckling. Om utvecklingen i den egna regionens arbetsmarknad blir negativ, kan personerna börja (vecko)pendla till arbete utanför Åland eller flytta bort från landskapet. Alla dessa förändringsmekanismer är inbyggda i modellen. Enligt vår modell förändras den totala mängden åländsk arbetskraft som står till buds på den egna arbetsmarknaden enligt kurvorna i Figur 20. Friställningarna till följd av utflaggningen får alltså effekten att utbudet av arbetskraft minskar dramatiskt. Samtidigt minskar efterfrågan, och utbuds- och efterfrågekurvorna balanseras på en lägre nivå. En obalans mellan arbetskraftens kompetensstruktur och efterfrågan på arbetsmarknaden uppstår men motverkas av utflyttning och förändringar i levnadsmönstren hos befolkningen i arbetsför ålder.

Deltagandet i arbetsmarknaden är beroende av arbetsmarknadens åldersstruktur. Här bör noteras att åldern för övergång till pension på Åland är betydligt högre än den är i Finland som helhet. Medianvärdet för pensionsåldern på Åland är 63,0 år, och för hela Finland 60,2 år.[37] Vi vet alltså att det i princip är möjligt att den genomsnittliga pensionsåldern på Åland kan förändras i en annan riktning än i hela Finland, där man

[37] Uppgifter från Jari Kannisto på Pensionsskyddscentralen. Medianvärdet anger värdet som ligger i mitten när man rangordnar ett antal observationer och delar dem i två lika stora grupper; en med större värden och en med mindre.

Figur 21. Deltagande i arbetsmarknaden, personer med högst gymnasial utbildning

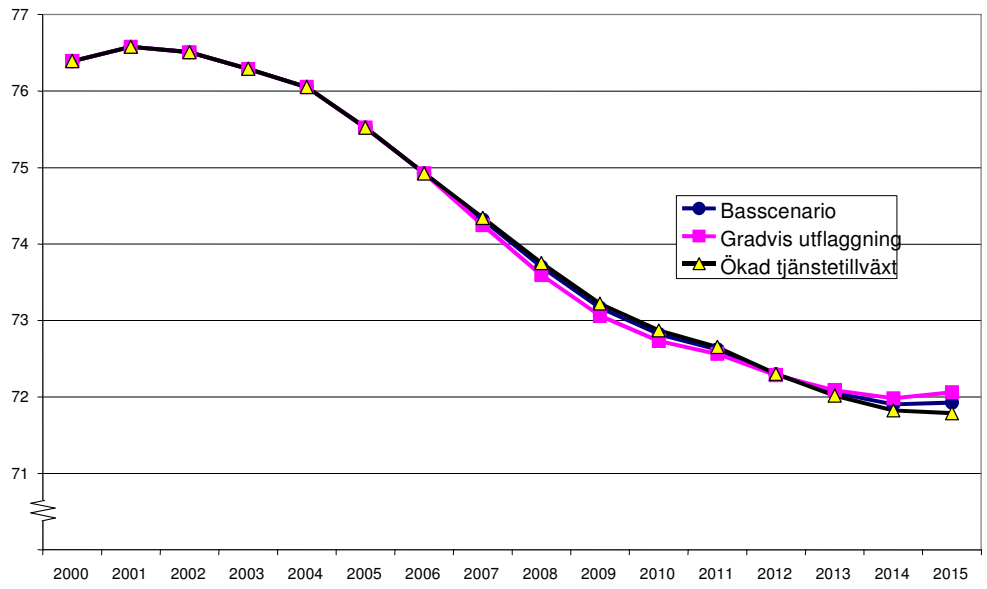

Figur 22. Deltagande i arbetsmarknaden, personer med eftergymnasial utbildning

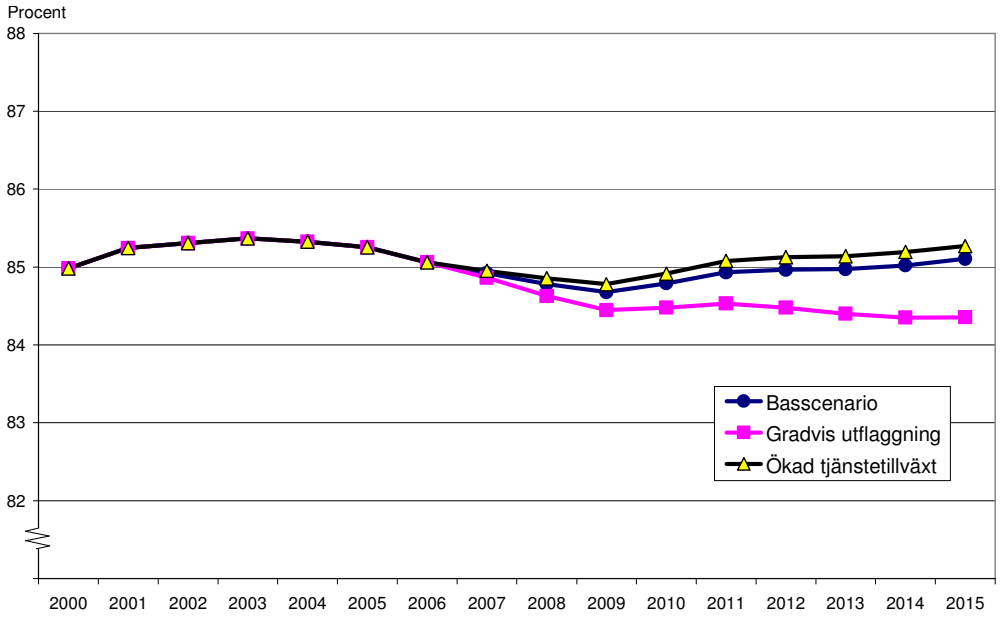

beräknat att den kommer att stiga med ett drygt år mellan 2005-2015. I och med att vi håller på att övergå till en flexibel pensionsålder mellan 63-68 år är det osäkert hur de äldres arbetsmarknadsdeltagande kommer att utvecklas.

Vi har här antagit att ingen förändring sker i ålänningarnas genomsnittliga pensionsålder under perioden fram till 2015. Figurerna 21 och 22 visar hur deltagandet i arbetsmarknaden förändras för dem med högst gymnasial utbildning och dem med eftergymnasial utbildning i våra scenarier. Personer med utbildning på högst gymnasialnivå är i genomsnitt äldre än de med eftergymnasial utbildning, vilket leder

Figur 23. Den totala arbetskraftsefterfrågan vid olika scenarier

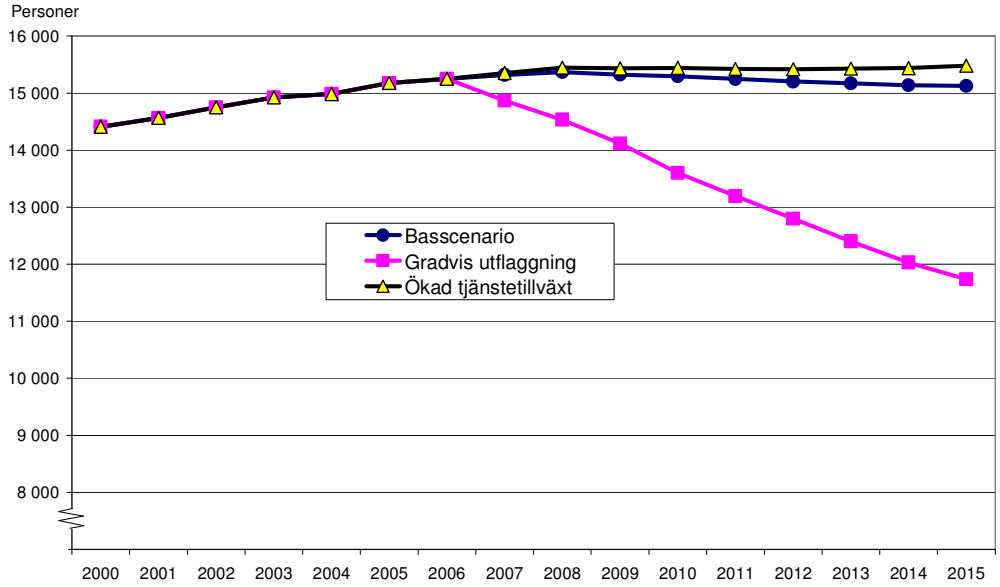

till divergerande utveckling i arbetsmarknadsdeltagandet mellan dessa grupper. Enligt alla scenarier sker en nergång på cirka tre procent från läget 2006 fram till år 2015. Orsaken till samstämmigheten härvidlag är att här styr i första hand de objektiva demografiska faktorerna utvecklingen; det vill säga årskullarnas storlek och pensionsavgångarna.

I vår modell antar vi att arbetskraftsefterfrågan styrs av de olika branschernas produktivitetstillväxt, lönesättningen, exportefterfrågans och världsmarknadsprisernas utveckling samt utvecklingen av efterfrågan inom Åland. Det antas här att lönesättningen i grunden styrs av utvecklingen i hela Finland, men att arbetslösheten på den egna arbetsmarknaden i viss mån kan påverka hur hög lönetillväxten är. Ytterligare en faktor som inverkar på arbetskraftsefterfrågan är den allmänna teknologiska utvecklingen, vilken antas öka efterfrågan på mer kvalificerad arbetskraft på bekostnad av personer med lägre kvalifikationer. Därmed minskar efterfrågan på personer med högst gymnasial utbildning något. Efterfrågan på mer utbildad personal ökar däremot. Totalt sett ökar arbetskraftens storlek i basscenariot och i tjänstetillväxtscenariot, medan den gradvisa utflaggningen skulle leda till en dramatisk minskning av antalet arbetsplatser på Åland (se Figur 23).

För att kunna beräkna antalet nya arbetstillfällen, måste även avgångarna från arbetsmarknaden beräknas. Behovet av nyrekrytering vid en viss tidpunkt i framtiden är beroende dels av förändringar av antalet arbetsplatser som skapas – eller faller ifrån – på grund av den allmänna ekonomiska och teknologiska utvecklingen, och dels av antalet pensionsavgångar. I våra beräkningar av avgångarna har vi valt att bortse från

Figur 24. Antal utexaminerade ålänningar från åländska skolor vid olika scenarier

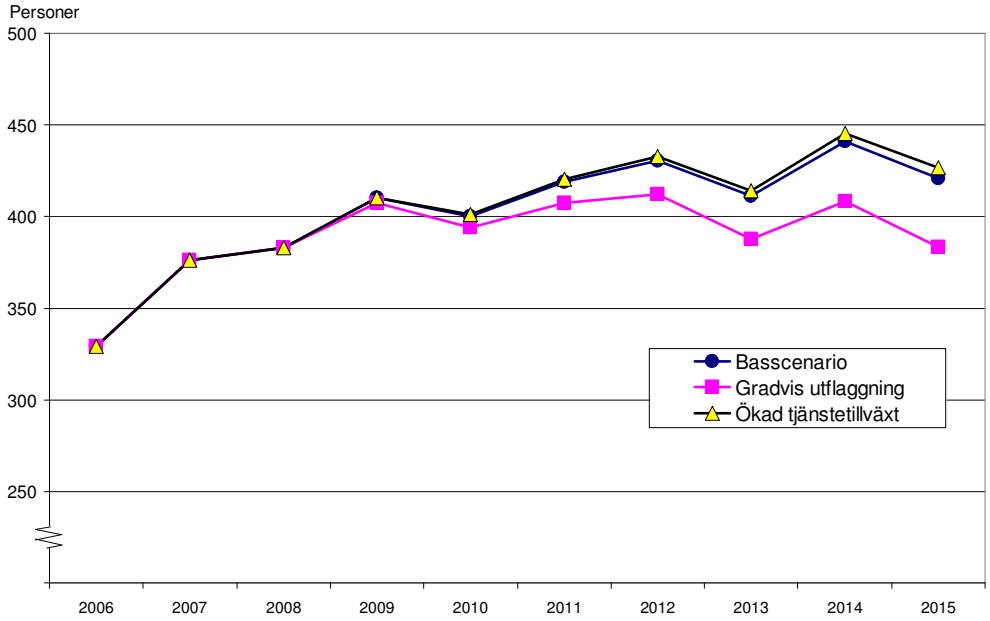

flyttningsrörelsen och dödligheten, vilket innebär en smärre underskattning. Denna är dock försumbar när man beaktar att flyttningsbenägenheten är lägre bland de äldre samt att dödligheten bland personer i arbetsför ålder brukar understiga 30 personer per år på Åland. Dessutom vet vi inte hur många av dem som miste livet i tidig ålder som tillhörde arbetskraften.

Flyttningsrörelsens potentiella inverkan på utfallet är antagligen ännu mindre. Under 2003-2004 var flyttningsnettot bland 45 år fyllda cirka 60 personer per år. Av dessa kan det tänkas att ett dussintal årligen pensionerar sig. Huruvida de som flyttat in och ut tillhörde arbetskraften är dock okänt. Dessa begränsningar är bra att ha i åtanke när man tolkar resultaten i tabellerna nedan. Antalet nya arbetsplatser presenteras med två olika fördelningar; enligt utbildningsnivå och -område samt enligt utbildningsnivå och yrke. Utbildningsklassificeringarna motsvarar Statistikcentralens utbildningsklassificering 1997 och yrkesklassificeringen är gjort enligt Utbildningsstyrelsens MITENNA-klassificering 2001.

Figur 24 visar antalet utexaminerade ålänningar från åländska skolor. Här redovisar vi det beräknade utfallet som skulle gälla under förutsättning att utvecklingen helt och hållet styrs av befolkningens tillväxt – inget annat antas inverka.

Figur 25. Uppskattning av det individuella behovet av yrkesrelaterad utbildning, personer med högst gymnasialstadieutbildning (antal personer)

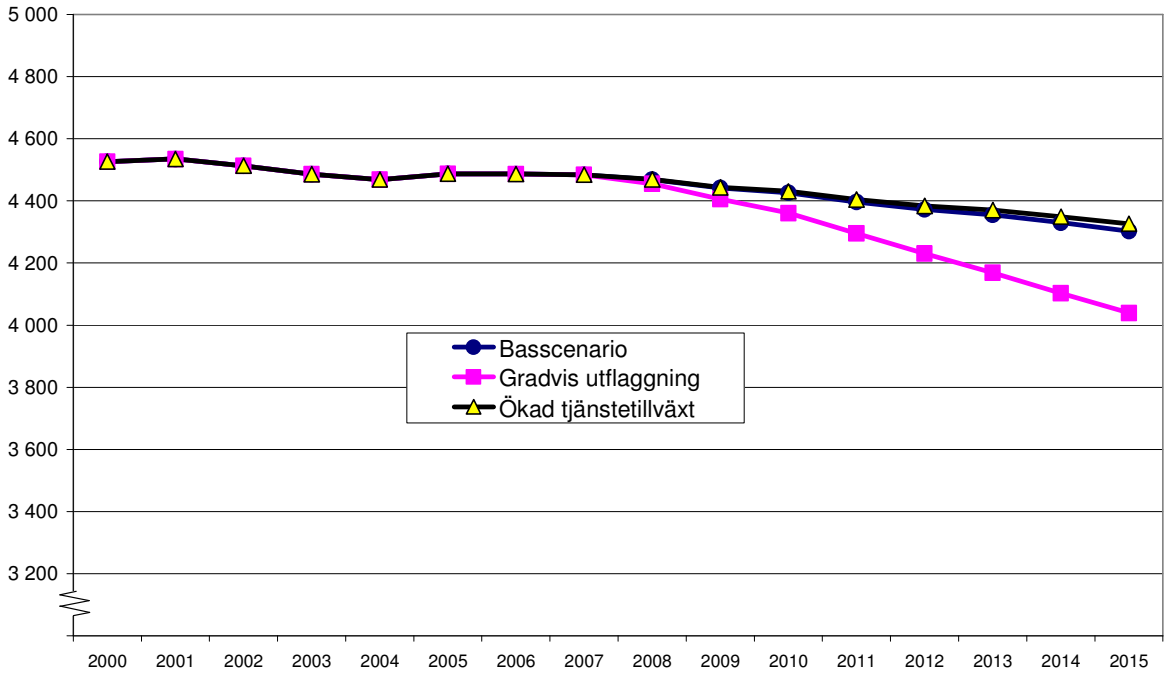

Figur 26. Uppskattning av det individuella behovet av yrkesrelaterad utbildning, personer med eftergymnasial utbildning (antal personer)

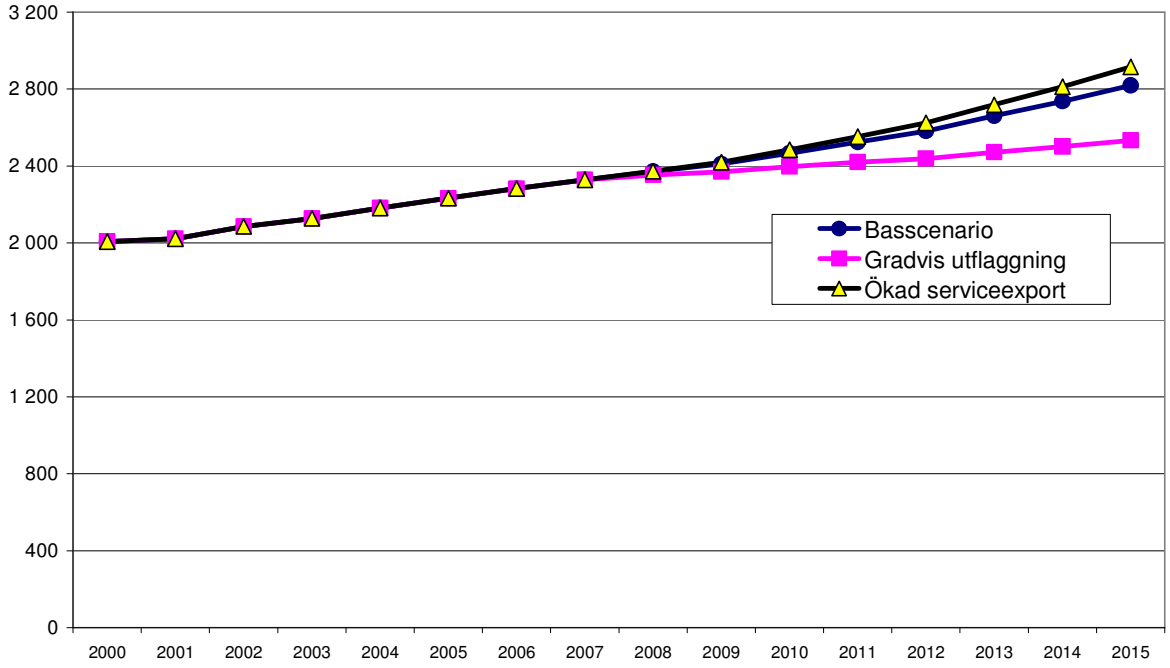

Figur 27. Uppskattning av det individuella behovet av examensinriktad utbildning, personer med högst gymnasialstadieutbildning (antal personer)

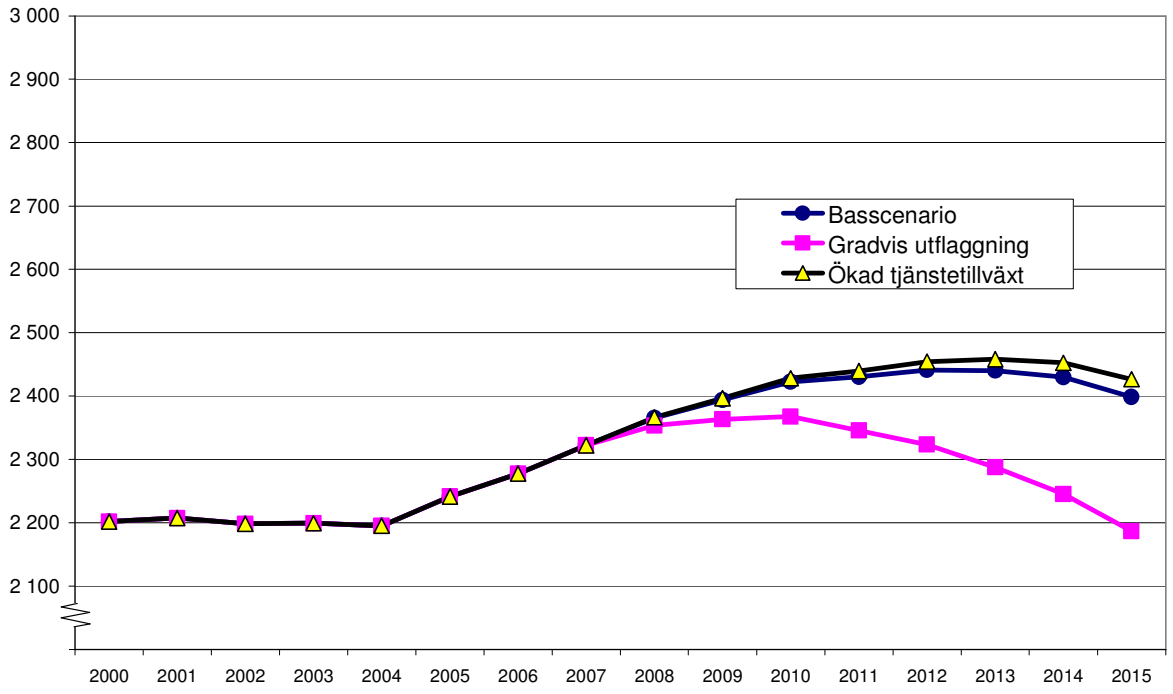

Figur 28. Uppskattning av det individuella behovet av examensinriktad utbildning, personer med eftergymnasial utbildning (antal personer)

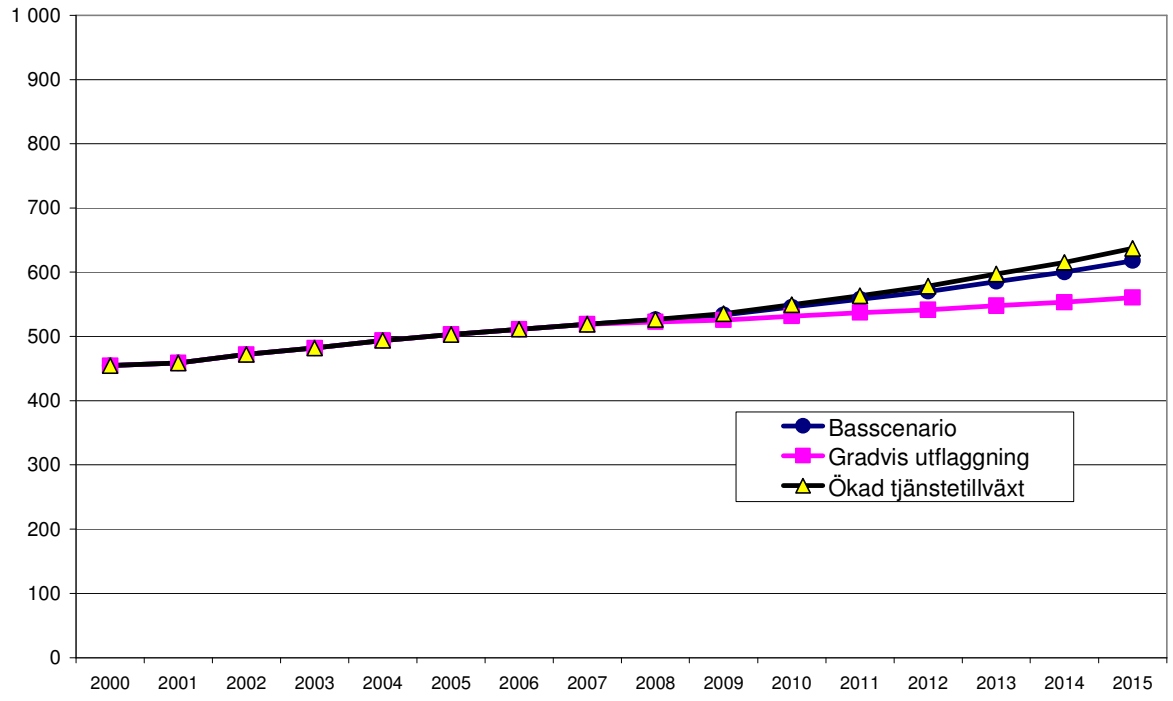

Tabell 8. Inflyttning och utflyttning enligt 'basscenariot' 2006-2015

Antalet personer	Inflyttning	Utflyttning	Nettoinflyttning
Födda på Åland	1 062	2 104	-1 042
Födda utanför Åland	7 201	4 260	2 941
Totalt	8 263	6 364	1 899

Andel av befolkning 2005	Inflyttning	Utflyttning	Nettoinflyttning
Födda på Åland	4,0 %	7,9 %	-3,9 %
Födda utanför Åland	26,9 %	15,9 %	11,0 %
Totalt	30,9 %	23,8 %	7,1 %

Det framtida individuella utbildningsbehovet

Vi har även kombinerat information från vår enkät med modellens information över förändringar i befolkningsstrukturen. I enkäten framkom vilka individer som sade sig i nuläget eller inom de närmaste åren komma att ha ett utbildningsbehov. Figurerna 25-28 visar hur det som vi definierat som det 'individuella behovet' av olika sorters utbildning skulle utvecklas om behovet inom de respektive utbildningsnivåerna och ålderskategorierna hålls konstant. Här vill vi poängtera att utbildningsbehovet ur ett individperspektiv (det subjektivt definierade) bör hållas strikt åtskilt från behovet som bestäms av ekonomin och arbetsmarknaden (det objektivt definierade).

Det bredaste, allmänna behovet av utbildning ökar relativt långsamt då behovet är störst bland de yngre och behovet avtar med åldern. Detta gäller även behovet av yrkesrelaterad utbildning. Examensgivande utbildning verkar stiga mest över tiden, men den är samtidigt känsligast för ekonomins utveckling. Detta förklaras med det att ungdomarna är överrepresenterade bland dem som flyttar, både bland in- och utflyttarna.

Hur väl matchar antalet nyutexaminerade och deras kompetens och behovet av ny arbetskraft? Hur mycket blir det kvar för flyttningsrörelsen att reglera? En bild av flyttningsrörelsens roll får man genom att jämföra flyttningsrörelseflöden med den totala befolkningen. Enligt t.ex. basscenariot flyttar ca 8 300 personer till Åland under 2006-2015. Om vi kombinerar dessa resultat med en uppskattning gjord på basen av befintlig statistik samt urvalsbaserad information, skulle av dessa inflyttade ett drygt tusental vara ålänningar som återvänder till Åland, medan cirka 7 200 personer som är födda utanför Åland beräknas flytta in. Samtidigt skulle det flytta ut dryga 2 100 ålänningar och cirka 4 300 invånare födda utanför Åland. De återvändande ålänningars andel av utflyttarna beräknas då uppgå till cirka 50 procent. På sikt skulle alltså ca 50

procent av dem som flyttar ut komma tillbaka, antagligen mer utbildade än vid tidigare flytt. I Tabell 8 anges hur stora dessa flyttströmmar är i absoluta tal och i förhållande till befolkningsmängden år 2005.

Om studiebenägenheten hålls konstant i förhållande till årsklassernas storlek, kommer antalet utexaminerade från åländska skolor under de närmaste 10 åren enligt basscenariot att uppgå till ca 4 000 personer. Med andra ord är antalet utflyttande ålänningar hälften av antalet utexaminerade på Åland. Samtidigt flyttar det in dubbelt så många personer (inklusive infödda som återvänder) som det utbildas här. Av detta följer att det åländska utbildningsutbudets 'marknadsandel' i uppbyggnaden av nytt humankapital är begränsad.

Slutsatser och avslutande kommentarer

Allmänt kan sägas att arbetskraftsefterfrågan i den åländska ekonomin växer långsamt och att den ekonomiska utvecklingen är avgörande för befolkningens tillväxttakt. Vi har i likhet med andra utredningar funnit att pensionsavgångarna är av mycket större betydelse för förändringarna i antalet tillgängliga arbetsplatser än de förändringar som är beroende av den ekonomiska tillväxten. Andelen ser ut att vara drygt 90 procent under de närmaste åren.

Befolkningsutvecklingen för med sig ett växande utbildningsbehov på Åland: befolkningen i studieålder växer, och enligt våra framskrivningar kommer också det individuellt upplevda behovet att växa.

Våra beräkningar tyder på att det totala arbetskraftsutbudet på Åland kulminerar under åren 2008-2010, och sedan hålls ganska stabilt på samma nivå, såvida ekonomin inte utsätts för starka negativa chocker. Därmed ser utvecklingen annorlunda ut på Åland än i det övriga Finland där det totala arbetskraftsutbudet förväntas minska redan före år 2010.[38] Vi har också funnit att det åländska arbetskraftsdeltagandet i procent av befolkningen i arbetsför ålder kommer att sjunka något på grund av åldrandet. Den del av arbetskraften som avgår, främst genom pensionering under det närmaste decenniet saknar till stor del utbildning utöver elementär allmänutbildning. Det är svårt att förutsäga vilka krav det kommer att ställas på den ersättande arbetskraften, därmed råder en relativt stor osäkerhet angående behovet av utbildning.

[38] Parkkinen, P., Järviö, M-L, (2005) 'Väestökehityksen vaikutus kansantalouteen', i Hjerppe, R., Honktukia, J., (red.) *Suomi 2025. Kestävän kasvun haasteet*.

Arbetskraftsefterfrågan fungerar i praktiken flexibelt när det gäller utbildningsbakgrunden hos dem som rekryteras, det ser man genom att många arbetar med något annat än man studerat.

Flyttningsrörelsen är minst lika viktig för uppbyggnaden och sammansättningen av humankapitalet som den utbildning som bedrivs på Åland. Den åländska utbildningens 'marknadsandel' i skapandet av nytt humankapital är begränsad. Det åländska utbildningssystemet försörjer i första hand arbetsmarknaden med yrkesutbildade på gymnasialstadiet. För försörjningen av högskoleutbildade är man beroende av omvärlden, främst högskolorna i närregionerna och följaktligen av att högskoleutbildade ålänningar återflyttar efter avslutade studier och av att högskoleutbildade icke-ålänningar flyttar in. Vi uppskattar att utflyttande ålänningarnas sannolikhet att återvända är närmare 50 procent beräknat över en tioårsperiod. Genom att se till att flyttningen till och från Åland är smidig försäkrar man rätt struktur på utbudet av arbetskraft.

Referenser

Backman, Heidi (2003) *Yrke 2015. En prognos över behovet av svenskspråkig arbetskraft och yrkesutbildning.*

European Research Associates (2004) *Exploring Sources on Funding for Lifelong Learning – Final Project Report.*

Kinnunen, Jouko (2005) *Migration, Imperfect Competition and Structural Adjustment. Essays on the Economy of the Åland Islands*. Helsinki: Helsinki School of Economics.

Nivalainen, Satu & Volk, Raija (2004) *Alueellinen väestökehitys ja politiikan uudistamistarpeet.* Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 30/2004.

Nya Åland 12/12 2005 *'Grunda åländsk sjöfartshögskola'*.

Parkkinen, P., Järviö, M-L (2005) 'Väestökehityksen vaikutus kansantalouteen', i Hjerppe, R., Honktukia, J., (red.) *Suomi 2025. Kestävän kasvun haasteet*. (VATT Publications 43)

Sundberg, Katarina (2004) *Slutrapport. Kartläggning av vuxenutbildningsbehovet på Åland*. (Projektet 'Flex-learn. Flexibel vuxenutbildning').

Tuijnman, Albert, Hellström, Zenia, red. (2001) *Curious Minds. Nordic Adult Education Compared* (Nord 2001:9, Nordiska ministerrådet).

Utbildningstyrelsen (Opetushallitus) (2004) *Koulutus ja työvoiman kysyntä 2015 - Valtakunnallisia ja alueellisia laskelmia.*

Vartia, Pentti & Ylä-Anttila, Pekka (2003) *Kansantalous 2028.*

ÅSUB (2005) *Befolkningen 2004*

Bilaga A: Svarsunderlaget

Bakgrundsvariabler. Urval och svarsfrekvens

Genom enkäten har vi tillgång till följande bakgrundsvariabler hos de svarande: hemkommun, kön, ålder, antal barn i hushållet, utbildning, yrke, arbetsgivare/eget företag, sysselsättning/socioekonomisk ställning, antal arbetade år för nuvarande arbetsgivare/med nuvarande företag. Vi har inte utnyttjat uppgifterna om i vilken kommun den svarande bor, eftersom detta inte skulle vara förenligt med den sekretessnivå vi måste slå vakt om.

Urvalet till enkäten bestod ursprungligen av 909 slumpvis utvalda på Åland boende personer. Antal svarande personer var 502, vilket innebar att svarsprocenten hamnade på 55 procent. Könsfördelningen bland de svarande visade sig vara rejält sned (Tabell B 1). Av de 502 svarande var kvinnorna så många som 292 till antalet, medan antalet män var endast 210. Det innebar att två tredjedelar (67 procent) av kvinnorna men endast 45 procent av männen svarat på enkäten. Skillnaden i svarsprocent på 22 procent är så stor att det nog är en klar *understatement* att konstatera att utbildning verkar engagera de åländska kvinnorna i betydligt högre utsträckning än de åländska männen.

Om man sedan ser till svarsfrekvens enligt utbildningsnivå verkar det som om utbildningsnivån hos de svarande är högre än hos dem som inte svarat. 82 procent av dem som inte svarat hade en utbildning som endast motsvarade grund-, och mellannivå (folk-, mellan- och grundskola, respektive gymnasialstadieutbildning; nivå 1-3, se Tabell B 2). Motsvarande andel bland respondenterna var 66 procent. Det finns emellertid en osäkerhet i denna jämförelse eftersom vi i gruppen 'svarande' kunnat korrigera vissa brister och felaktigheter som finns i Statistikcentralens examensregister. Ur vår synvinkel är en första brist helt enkelt den att registret inte är uppdaterat till dags dato; de senast tillgängliga uppgifterna är från år 2003. Desto allvarligare är att utländska examina endast slumpmässigt och undantagsvis, som det verkar, är registrerade. Med den stora andelen ålänningar som studerat i Sverige blir då bilden naturligtvis snedvriden. Utifrån vad respondenterna uppgivit har vi kunnat komplettera med nödvändiga uppgifter om utländska examina. 9 procent av dem som svarat har en utländsk examen som inte registrerats. Bland dem som inte svarat bör det då också finnas individer som har utländska examina men ej fått dessa registrerade. Bland våra respondenter är dessa icke registrerade examina i nio fall av tio (91 procent) högre än grund- och mellannivå. En del, men inte hela skillnaden i utbildningsnivå mellan svarande och icke-svarande skulle kunna förklaras av detta. Hursomhelst får vi utgå ifrån att respondenterna är något högre utbildade än dem som inte svarat.

Figur 29. Respondenternas sysselsättning (procentuell, viktad fördelning)

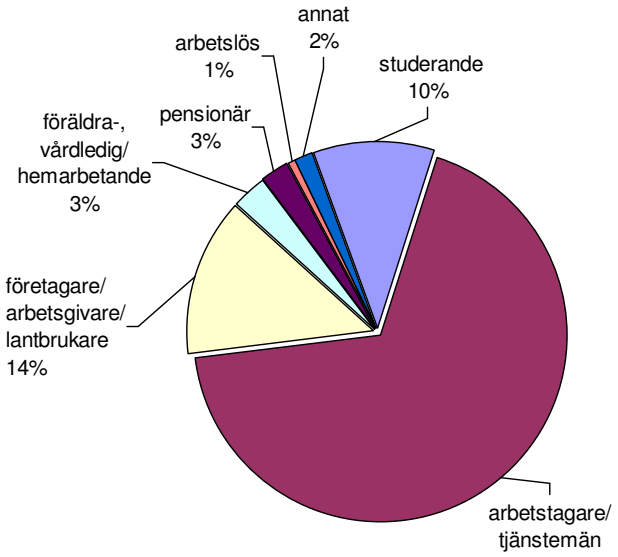

Fördelning mellan åldersgrupper, kön och utbildningsnivå. Viktning och representativitet

ÅSUB:s enkät riktades till individer i åldern 17-60 år. Spännvidden i ålder är med andra ord stor med tanke på att enkäten handlar om utbildning. Här omfattas allt ifrån skolungdomar i slutfasen av sin allmänbildande utbildning, eller i början av sin yrkesutbildning, till individer i senare delen av sin yrkeskarriär. För att analysera svarsfrekvens i olika åldrar har vi delat in respondenterna i följande åldersgrupper:

1. 17-19-åringar (skolungdomar)
2. 20-24-åringar (unga studerande/yrkesarbetande)
3. 25-34-åringar (de flesta i den åldern avslutar sina eventuella (högre) studier)
4. 35-44-åringar (individer i tidiga fasen av sin karriär)
5. 45-54-åringar: (individer mitt i yrkeslivet/karriären)
6. 55-60 år: (individer i senare delen av sitt yrkesliv/sin karriär, ett skede där utbildningsbehovet kan tänkas klinga av för de flesta)

Svarsfrekvensen varierade beroende på kön, åldersgrupp och utbildningsnivå. Fler kvinnor än män har svarat och fler högutbildade än lågutbildade har svarat. Vår preliminära analys visade att bland de svarande tenderade individer med lägre utbildningsnivå att ange att de inte hade något utbildningsbehov, medan högskoleutbildade oftare tenderade att ange att de hade ett sådant behov. Det visade sig

också att de gymnasieutbildade tenderade att ange att de hade ett behov medan de yrkesskoleutbildade tenderade att ange att de inte hade ett sådant. Allt detta är naturligtvis fullt logiskt och understryker behovet av att undvika att det uppstår en *bias* i svaren beroende på att de svarande har högre utbildning och följaktligen ett högre utbildningsbehov än motsvarande ålders- och könskategorier i rampopulationen.

För att i möjligaste mån korrigera de skevheter i svarsmaterialet som kan uppstå av detta och öka representativiteten har vi viktat svarsmaterialet utifrån de svarandes tillhörighet. Svaren kommer på så sätt att bättre avspegla utbildningsbehovet hos respektive köns-/ålders-/utbildningsgrupp i hela Ålands befolkning (rampopulationen). *Om inte annat sägs är de siffror som anges i tabeller och figurer i den enkätbaserade analysen i denna rapport korrigerade ('viktade') på detta sätt.* Vikterna (W_h) har beräknats med följande formel:

$$W_h = \frac{A_h}{a_h} \times \frac{a}{A}$$

Där:
A = antal individer i rampopulationen
a = antal individer i svarsmaterialet
A_h = antal individer i rampopulationens stratum h
a_h = antal individer i svarsmaterialets stratum h

Vi har ovan konstaterat att svarsbenägenheten allmänt var större hos högre utbildade personer än hos lägre utbildade. Dessutom visade vår preliminära analys att individernas utbildningsnivå tenderade att påverka deras utbildningsbehov. Frekvensen högre utbildade som sade sig ha ett utbildningsbehov var större än den var hos de lägre utbildade. Figur 29 visar den viktade procentuella fördelningen mellan olika socioekonomiska kategorier hos de svarande. Två av tre svaranden (67 procent) var vid tillfället arbetande anställda (tjänstemän), 14 procent var företagare eller jordbrukare och 10 procent var studerande. Den återstående andelen fördelade sig på föräldra-/vårdlediga/hemarbetande (3 procent), pensionärer (3 procent), sysselsatta med ”annat” (2 procent) och slutligen arbetslösa (1 procent).

Bilaga B: Tabeller

Tabell B 1. Urval och svarsfrekvens fördelat på kön

a) i förhållande till hela urvalet

	urval (antal)	*urval (procent)*	*svarande (antal)*	*svarande (procent av hela urvalet)*	*bortfall (antal)*	*bortfall (procent av hela urvalet)*
Kvinnor	438	48,2	292	32,1	146	16,1
Män	471	51,8	210	23,1	261	28,7
Totalt	*909*	*100,0*	*502*	*55,2*	*407*	*44,8*

b) i förhållande till respektive könsgrupp

	svarande (procent av respektive könsgrupp i urvalet)	*bortfall (procent av respektive könsgrupp i urvalet)*
Kvinnor	66,7	33,3
Män	44,6	55,4

Tabell B 2. Utbildningsnivån hos de svarande, de icke svarande och hela urvalet. Procentuella andelar i förhållande till respektive grupp

	Svarande		*icke svarande*		*hela urvalet*	
Nivå (enligt SC:s utbildningsklassificering)	*antal*	*procent*	*antal*	*procent*	*antal*	*procent*
Grundläggande allmänutbildning (nivå 1 och 2) och okänd nivå (nivå 9)*	88	17,6	180	44,2	268	29,5
Mellannivå (nivå 3)	245	48,8	153	37,6	398	43,8
Lägsta högre nivå (nivå 5)	85	16,9	41	10,1	126	13,9
Lägre högre nivå (nivå 6)	46	9,2	19	4,7	65	7,2
Högre högskolenivå (nivå 7)	37	7,4	14	3,4	51	5,6
Forskarutbildningsnivå (nivå 8)	1	0,2	0	0,0	1	0.1
totalt	*502*	*100*	*407*	*100*	*909*	*100*

*) Den övervägande majoriteten inom gruppen ’okänd nivå’ har enbart genomgått grundläggande allmänutbildning

Tabell B 3. Koder för utbildningsnivåer och -områden

nivåer	*områden*
0 förskolenivå	0 allmänbildande utbildning
1 lägre grundnivå (folkskola)	1 pedagogisk utbildning och lärarutbildning
2 högre grundnivå (grund- och mellanskola)	2 humanistisk utbildning och konstutbildning
3 mellannivå (gymnasial-/yrkesskolenivå)	3 utbildning inom handel och samhällsvetenskaper
	4 naturvetenskaplig utbildning
5 lägsta högre nivå ('institutnivå')	5 teknisk utbildning
6 lägre högre nivå	6 utbildning inom lant- och skogsbruk
7 högre högskolenivå	7 utbildning inom hälso- och socialvård
8 forskarutbildningsnivå	8 utbildning inom servicebranscher
9 annan eller okänd nivå	9 annat eller okänt utbildningsområde

Tabell B 4. Antal svarande per ålderskategori och kön (oviktat)

	17-19 år	20-24 år	25-34 år	35-44 år	45-54 år	55-60 år
Kvinnor	22	24	55	66	78	47
Män	15	12	46	53	51	33
Totalt	37 (57,8 %)	36 (46,8 %)	101 (55,5 %)	119 (54,1 %)	129 (56,3 %)	80 (58,4 %)

Tabell B 5. Beräkningsmodellens aggregering av kategorier för utbildningsnivåer

0 Förskolenivå 1 lägre grundnivå (folkskola) 2 högre grundnivå (grund- och mellanskola) 3 mellannivå (gymnasial-/yrkesskolenivå) 9 annan eller okänd nivå	högst gymnasial utbildning
5 lägsta högre nivå ('institutnivå') 6 lägre högre nivå 7 högre högskolenivå 8 forskarutbildningsnivå	eftergymnasial utbildning

Tabell B 6. Klassificering av utbildningsområden och –nivåer enligt den finländska Statistikcentralens kodsystem

	Allmän-bildande utbildning	Pedagogisk utbildning och lärarutbildning	Humanistisk utbildning och konst-utbildning	Utbildning inom handel och samhällsveten-skaper	Natur-vetenskaplig utbildning	Teknisk utbildning	Utbildning inom lant- och skogs-bruk	Utbildning inom hälso- och socialvård	Utbildning inom service-branscher	Annat eller okänt utbildnings-område
Förskolenivå	00	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Lägre grundnivå	10	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Högre grundnivå	20	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Mellannivå	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39
Lägsta högre nivå	..	51	52	53	54	55	56	57	58	59
Lägre högre nivå	..	61	62	63	64	65	66	67	68	69
Högre högskolenivå	..	71	72	73	74	75	76	77	78	79
Forskarutbildningsnivå	..	81	82	83	84	85	86	87	88	89
Annan eller okänd nivå	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99

Anm.: den första siffran i den tvåsiffriga koden står för nivån och den andra för området

Tabell B 7. Utbildningsnivå och –område hos ålänningar i åldern 25-60 år

		allmän-bildande (0)	*pedagogik* (1)	*Humanistiska ämnen, konst* (2)	*handel, samhälls-vetenskap* (3)	*natur-vetenskap* (4)	*teknik* (5)	*lant- och skogsbruk* (6)	*hälso- och socialvård* (7)	*service* (8)	okänt (9)	Totalt
lägre grundnivå (1)	% inom nivå	100,0										100,0
	% inom område	17,2										2,3
	% av totalen	*2,3*										2,3
högre grundnivå (2)	% inom nivå	100,0										100,0
	% inom område	44,8										6,0
	% av totalen	***6,0***										6,0
mellannivå (3)	% inom nivå	8,5		1,5	14,9	0,5	20,9	4,5	20,9	28,4		100,0
	% inom område	29,3		30,0	37,0	33,3	60,0	45,0	56,8	80,3		46,5
	% av totalen	***3,9***		*0,7*	***6,9***	*0,2*	***9,7***	*2,1*	***9,7***	***13,2***		46,5
lägsta högre nivå (5)	% inom nivå		7,6		36,7		22,8	2,5	26,6	3,8		100,0
	% inom område		30,0		35,8		25,7	10,0	28,4	4,2		18,3
	% av totalen		*1,4*		***6,7***		***4,2***	*0,5*	***4,9***	*0,7*		18,3
lägre högskolenivå nivå (6)	% inom nivå		16,7	6,3	12,5		14,6	10,4	14,6	22,9	2,1	100,0
	% inom område		40,0	30,0	7,4		10,0	25,0	9,5	15,5	4,0	11,1
	% av totalen		*1,9*	*0,7*	*1,4*		*1,6*	*1,2*	*1,6*	*2,5*	*0,2*	11,1
högre högskolenivå (7)	% inom nivå		15,8	10,5	39,5	5,3	7,9	10,5	7,9		2,6	100,0
	% inom område		30,0	40,0	18,5	66,7	4,3	20,0	4,1		4,0	8,8
	% av totalen		*1,4*	*0,9*	***3,5***	*0,5*	*0,7*	*0,9*	*0,7*		*0,2*	8,8
forskarutbildningsnivå (8)	% inom nivå				100,0							100,0
	% inom område				1,2							0,2
	% av totalen				*0,2*							0,2
okänd nivå (9)	% inom nivå	17,2							3,4		79,3	100,0
	% inom område	8,6							1,4		92,0	6,7
	% av totalen	*1,2*							*0,2*		***5,3***	6,7
Totalt	% inom nivå	13,4	4,6	2,3	18,8	0,7	16,2	4,6	17,1	16,4	5,8	100,0

Anm.: de gråfärgade områdena visar var tyngdpunkten i fördelningen ligger.

Källa: ÅSUB:s utbildningsenkät

Tabell B 8. De högsta examina hos respondenterna i åldern 25-60 år (procentuell fördelning)

Grundskola	5,50	Grundexamen för polis	0,58
Ann. utb., utb.nivån okänd	5,37	Agronom	0,58
Merk. (inst.), för.ek. o mark.	3,92	Tandskötare (lägre examen)	0,56
Sjukskötare, spec.sjukskötare	2,93	Medborgarskola	0,56
Närvård., gr.ex. i soc.- hälso.	2,83	Frisör	0,54
Studentexamen	2,64	Ergoterapeut (YH)	0,51
Sjökapten	2,38	Merkant, gr.ex., handel o adm.	0,51
Restaurangkock	2,18	Sjöfart, gr.ex.; sjöman	0,50
Folkskola	1,86	Ann. gr.utb., träbranschen	0,47
Kock	1,80	Idrottsinstruktion, gr.ex.	0,47
Merkonom, gr.ex., företek.	1,77	Jordbrukare	0,46
Tekniker, maskinteknik	1,49	Juris kand., högre rättsexamen	0,44
Tekniker, elektroteknik	1,37	Restaurangkassör	0,43
Merkant, inget spec.omr.	1,36	Fysioterapeut, spec.fysiot.	0,43
Ann. gr.utb., hälso- o soc.v.	1,36	Ingenjör, el-teknik	0,43
Servitör	1,31	Barberare-frisör	0,41
Lanthusmor, husmodersskola	1,17	Merk. (inst.), sekr.arbete od	0,40
Tekniker, byggn. o samh.	1,14	Teologie magister	0,39
Merk. (inst.), inget spec.omr.	1,13	Merk. (inst.), ekon. o förv.	0,39
Mekan., biltekn.; bilmekaniker	1,12	Verkstadsmekaniker	0,38
Primärskötare, hjälpskötare	1,11	Telefonmontör	0,38
Skogsbruksingenjör (YH)	1,11	Småmaskinsinstall., y.ex.	0,38
Fartygselektriker	1,10	Trädgårdsmästare	0,38
Barnskötare	1,07	Merk. (inst.), turism	0,38
Ann. utb., inkv.-, kosth., n-3	1,04	Odontologie licentiat	0,35
Gymnasieexamen (Åland)	1,02	Mag. i hälsovetenskaper	0,32
Elmontör	1,02	Ingenjör, ann. tekn.	0,32
Byggnadsarbetare, husbyggare	0,96	Försäljare	0,31
Merkant, kontorsteknisk linje	0,93	Ann. handel utb., nivå 3	0,31
EM, företagsekonomi	0,91	Utb. i turistbr., nivå 3	0,31
Klasslärare i grundskolan	0,87	Ann. allm.bild. utb., nivå 2	0,30
Merkant, försäljningslinje	0,85	Ann. utb., teknik, nivå 3	0,30
Maskinmästare	0,85	Ann. y.ex., hälso- o soc.vård	0,30
Ekonom (högre), företek.	0,85	Journalistex., soc.ex., journ.	0,30
Mottagnings- o avdelningsbitr.	0,81	AFM, skogsbruk	0,30
PeM, klasslärare	0,77	Utb., hälso- o socialvård	0,30
Barnträdgårdslärare (-1985)	0,75	Ingenjör (YH), elektroteknik	0,30
Plåtslagare-svetsare	0,74	Ann. gr.utb., text.- o bekl.br	0,28
Fordonsmekaniker (gr.ex.)	0,73	Merk., inst.examen, företek.	0,28
Ann. gr.ex., transp. o sjöfart	0,72	Laborant (institut)	0,28
Barnträdgårdslärare (1986-)	0,71	EM, ann. huvudämne	0,28
Hälsovårdare	0,68	Ann. utb. i teknik, nivå 7	0,28
Allm.bild. utb., nivån okänd	0,66	Socionom (YH), socialbr.	0,28
Hemvårdare	0,64	HuK, komm.vet.sk. o inf.forsk.	0,27
Lantmannaskola	0,60	Ann. gr.utb., maskin- o metall	0,26
Sjukskötare (YH)	0,59	Ann. utb., nivå 6	0,26

(Tabell B 8 forts.)

Ann.handel o samh.vetensk.,n-7	0,26	Laborant	0,20
Fiskodlare	0,25	Dagvårdare	0,20
Sjöman	0,25	Ann.utb.,hälso- o soc.vård,n-6	0,20
Svetsare, y.ex.	0,25	FM, ann. utb.område	0,20
Ekonom (lägre), föret.ek.	0,25	Ledarskap, sp.y.ex.	0,20
Ann. Allm.bild. utb., nivå 3	0,24	Florist, y.ex.	0,20
Ex. i ungdomsarbete, socionom	0,24	FM, litteraturforskning	0,19
Artesan, snickare	0,23	FM, biologi	0,19
Ann. gr.utb., databeh., nivå 3	0,23	Lärare vid musikläroanstalt	0,18
Lantbruksbr., gr.ex.	0,23	Iktyonom	0,18
Agrolog, ej spec.omr.	0,23	Optiker	0,18
Mellanskola	0,23	Styrman, överstyrman	0,18
Textilbranschen, y.ex., hantv.	0,23	Ungd.- o fritidsinstr., gr.ex.	0,25
Massör	0,23	FM, komm.vet.sk. o inf	0,18
Skolgångsbiträde, y.ex.	0,23	Merkant, allmän linje	0,16
Hotell- o restaurangbr., gr.ex	0,23	Dekoratör	0,16
Hushållare	0,23	Marknadsföringskomm., y.ex.	0,16
PeM, pedagogik	0,23	Ann. kontorsutb., nivå 3	0,16
Ekonom (högre), samh.vetensk.	0,23	Mentalvårdare, sinnessjukv.	0,16
PM, ekonomivetenskaper	0,23	Konditionsskötare	0,16
Hotell-, rest.- o storh.,gr.ex	0,23	Fartygskock	0,16
Musikpedagog	0,23	Restaurangkokerska	0,16
Socialpedagog	0,23	Socialexamen, socionom	0,16
Ämneslärare i svenska språket	0,23	PeM, lär., textilslöjd	0,16
PeM, specialpedagogik	0,23	FM, historia	0,16
EM, samh.vetenskaper	0,23	FM, kemi	0,16
Arkitekt	0,23	Ann. lärarutb., nivå 5	0,16
HSI-sekreterare	0,23	Röntgenskötare, spec.röntg.sk.	0,16
Barnmorska	0,23	PeK (lägre), pedagogik	0,15
Kultursekreterare	0,23	HuK, historia	0,15
Yrkesflygare	0,22	Akademisk sekreterare	0,15
Polisunderbefäl, tjänsteexamen	0,22	Barnmorska (YH)	0,15
Tradenom, ekon., förv., markn.	0,22	Ingenjör, energiteknik	0,15
Ingenjör, lantm.tekn.	0,22	Ingenjör, datateknik	0,15
Restonom (YH), inkvart. o.kost	0,22	Vårdare av utvecklingshämmade	0,14
DI, materialt., bergst.	0,21	Kock-kallskänka	0,14
EL, samh.vetenskaper	0,21	HuK, finska språket	0,11
Ann. gr.utb., konst, hantverk	0,20	HuK, svenska språket	0,11
Ann. gr.utb. inom elbr.	0,20		

Källa: ÅSUB:s utbildningsenkät

Tabell B 9. De populäraste ämnena bland individer i åldern 17-60 år med ett utbildningsbehov. Procent av antalet individer med ett utbildningsbehov

	Examens-/yrkesutbildning	*Behov inom yrkeslivet*
matematik	7	10
data	6	35
allmänutbildning	6	0
företagsekonomi	5	22
redovisning, administration	5	23
pedagogik/psykologi	5	18
språk	5	24
juridik	4	13

Tabell B 10. Avgångar från arbetsmarknaden, efter utbildningsnivå och –område, årliga genomsnitt 2006-2010 och 2011-2015

		2006-2010			2011-2015		
Utbildningsnivå	**Utbildningsområde**	Basscenario	Gradvis utflaggning	Ökad tjänstetillväxt	Basscenario	Gradvis utflaggning	Ökad tjänstetillväxt
Högst gymnasial	Annan eller okänd	158	159	158	143	144	143
Utbildning	Allmänbildande	7	7	7	12	12	12
	Pedagogisk	0	0	0	0	0	0
	Humanistisk och konstnärlig	1	1	1	1	1	1
	Handels- och samhällsvetenskaplig	22	23	22	27	27	27
	Naturvetenskaplig	0	0	0	0	0	0
	Teknisk	31	31	30	36	36	36
	Jord- och skogsbruk	9	9	9	9	9	9
	Hälso- och socialvård	18	18	18	23	23	23
	Service	31	32	31	45	45	45
Eftergymnasial	Annan eller okänd	0	0	0	0	0	0
Utbildning	Allmänbildande	0	0	0	0	0	0
	Pedagogisk	6	6	6	9	9	9
	Humanistisk och konstnärlig	5	5	5	6	6	6
	Handels- och samhällsvetenskaplig	28	28	27	34	35	34
	Naturvetenskaplig	2	2	2	3	3	3
	Teknisk	26	26	26	23	23	23
	Jord- och skogsbruk	2	2	2	2	2	2
	Hälso- och socialvård	14	14	14	14	15	14
	Service	11	11	11	9	9	9
Alla utbildningsnivåer	***Alla utbildningsområden***	*370*	*373*	*369*	*396*	*399*	*397*

Källa: ÅSUB:s prognosmodell

Tabell B 11. Förändringar i antalet arbetsplatser, efter utbildningsnivå och –område, årliga genomsnitt 2006-2010 och 2011-2015

		2006-2010			2011-2015		
Utbildningsnivå	**Utbildningsområde**	Basscenario	Gradvis utflaggning	Ökad tjänstetillväxt	Basscenario	Gradvis utflaggning	Ökad tjänstetillväxt
Högst gymnasial	Annan eller okänd	-29	-126	-23	-58	-136	-56
Utbildning	Allmänbildande	-4	-15	-2	-8	-15	-5
	Pedagogisk	0	0	0	0	0	0
	Humanistisk och konstnärlig	0	-1	0	0	-1	0
	Handels- och samhällsvetenskaplig	-5	-19	-4	-8	-21	-8
	Naturvetenskaplig	0	-1	0	0	-1	0
	Teknisk	-7	-44	-5	-17	-50	-16
	Jord- och skogsbruk	-4	-7	-5	-6	-9	-7
	Hälso- och socialvård	3	1	7	-1	1	7
	Service	-14	-59	-12	-27	-57	-27
Eftergymnasial	Annan eller okänd	0	0	0	0	0	0
Utbildning	Allmänbildande	0	0	0	0	0	0
	Pedagogisk	1	1	2	2	2	4
	Humanistisk och konstnärlig	1	0	2	2	0	4
	Handels- och samhällsvetenskaplig	35	-13	42	36	-27	52
	Naturvetenskaplig	2	1	3	3	0	6
	Teknisk	27	-20	29	27	-35	33
	Jord- och skogsbruk	2	2	2	3	1	3
	Hälso- och socialvård	6	5	9	9	7	14
	Service	10	-21	9	9	-32	4
Alla utbildningsnivåer	*Alla utbildningsområden*	*23*	*-316*	*53*	*-34*	*-372*	*8*

Källa: ÅSUB:s prognosmodell

Tabell B 12. Behovet av nyrekrytering, antal personer efter utbildningsnivå och –område, årliga genomsnitt 2006-2010 och 2011-2015

		2006-2010			2011-2015		
Utbildningsnivå	**Utbildningsområde**	Basscenario	Gradvis utflaggning	Ökad tjänstetillväxt	Basscenario	Gradvis utflaggning	Ökad tjänstetillväxt
Högst gymnasial	Annan eller okänd	129	33	134	85	7	87
Utbildning	Allmänbildande	3	-7	5	4	-4	6
	Pedagogisk	0	0	0	0	0	0
	Humanistisk och konstnärlig	1	0	1	1	0	1
	Handels- och samhällsvetenskaplig	17	3	18	19	7	19
	Naturvetenskaplig	0	-1	0	0	-1	0
	Teknisk	23	-13	25	18	-14	20
	Jord- och skogsbruk	4	1	4	3	0	2
	Hälso- och socialvård	20	19	25	22	25	30
	Service	18	-27	19	18	-12	18
Eftergymnasial	Annan eller okänd	0	0	0	0	0	0
utbildning	Allmänbildande	0	0	0	0	0	0
	Pedagogisk	7	7	8	11	11	13
	Humanistisk och konstnärlig	6	5	7	8	6	10
	Handels- och samhällsvetenskaplig	62	15	69	70	8	86
	Naturvetenskaplig	5	3	5	6	4	9
	Teknisk	52	6	54	50	-11	57
	Jord- och skogsbruk	4	3	4	5	3	5
	Hälso- och socialvård	21	19	23	24	21	29
	Service	21	-10	20	17	-23	13
Alla utbildningsnivåer	*Alla utbildningsområden*	*394*	*57*	*422*	*362*	*28*	*404*

Källa: ÅSUB:s prognosmodell

Tabell B 13. Antalet avgångar från arbetsmarknaden, efter yrkesgrupp och utbildningsnivå, årliga genomsnitt 2006-2010 och 2011-2015

		2006-2010			2011-2015		
Utbildningsnivå	**Yrkesområde**	Basscenario	Gradvis utflaggning	Ökad tjänstetillväxt	Basscenario	Gradvis utflaggning	Ökad tjänstetillväxt
Högst gymnasial utbildning	Jord- och skogsbruksarbete	19	19	19	20	20	20
	Industriarbete	29	29	29	32	32	32
	Byggarbete	8	8	8	11	11	11
	Trafikarbete	14	14	14	14	15	15
	Postarbete	2	2	2	2	2	2
	Lednings- och specialistarbete inom produktion och trafik	8	8	8	8	8	8
	Servicearbete	57	57	57	66	67	66
	Kontorsarbete	21	21	21	25	25	25
	Lednings- och specialistarbete inom ekonomi och administration	11	11	11	11	11	11
	Vårdarbete	28	28	28	33	33	33
	Undervisnings- och kulturarbete	7	7	7	8	8	8
	Skyddsarbete	3	3	3	5	5	5
	Okänd	70	71	70	61	61	61
Eftergymnasial utbildning	Jord- och skogsbruksarbete	2	2	2	2	2	2
	Industriarbete	1	1	1	2	2	2
	Byggarbete	1	1	1	1	1	1
	Trafikarbete	4	4	4	3	3	3
	Postarbete	0	0	0	0	0	0
	Lednings- och specialistarbete inom produktion och trafik	14	14	14	15	15	15
	Servicearbete	6	6	6	6	6	6
	Kontorsarbete	9	9	9	11	11	11
	Lednings- och specialistarbete inom ekonomi och administration	13	13	13	15	15	15
	Vårdarbete	13	13	12	14	14	14
	Undervisnings- och kulturarbete	10	10	10	13	13	13
	Skyddsarbete	1	1	1	1	1	1
	Okänd	20	20	20	16	16	16
Alla nivåer	*Alla yrkesområden*	*370*	*372*	*369*	*396*	*399*	*397*

Källa: ÅSUB:s prognosmodell

Tabell B 14. Förändringar i efterfrågan på arbetskraft efter yrkesgrupp och utbildningsnivå, årliga genomsnitt 2006-2010 och 2011-2015

		2006-2010			2011-2015		
Utbildningsnivå	**Yrkesområde**	Basscenario	Gradvis utflaggning	Ökad tjänstetillväxt	Basscenario	Gradvis utflaggning	Ökad tjänstetillväxt
Högst gymnasial utbildning	Jord- och skogsbruksarbete	-11	-9	-14	-12	-12	-18
	Industriarbete	-2	-26	-2	-11	-34	-15
	Byggarbete	-5	-15	-2	-7	-15	-1
	Trafikarbete	-10	-57	-12	-19	-60	-24
	Postarbete	-2	-12	-2	-4	-12	-5
	Lednings- och specialistarbete inom produktion och trafik	-4	-15	-3	-7	-15	-6
	Servicearbete	-8	-83	-8	-26	-86	-35
	Kontorsarbete	-11	-21	-7	-13	-20	-9
	Lednings- och specialistarbete inom ekonomi och administration	-2	-7	-1	-4	-8	-3
	Vårdarbete	1	2	8	-5	2	9
	Undervisnings- och kulturarbete	0	0	1	-2	0	1
	Skyddsarbete	-1	-2	0	-1	-2	0
	Okänd	-6	-26	-2	-13	-27	-7
Eftergymnasial utbildning	Jord- och skogsbruksarbete	1	1	0	1	1	0
	Industriarbete	3	0	3	4	-1	3
	Byggarbete	0	0	1	1	0	1
	Trafikarbete	6	-14	4	5	-21	1
	Postarbete	1	-1	1	1	-2	0
	Lednings- och specialistarbete inom produktion och trafik	23	-22	25	22	-37	27
	Servicearbete	12	-5	11	14	-9	11
	Kontorsarbete	17	0	22	16	-6	31
	Lednings- och specialistarbete inom ekonomi och administration	13	-7	14	13	-13	17
	Vårdarbete	5	3	8	8	5	13
	Undervisnings- och kulturarbete	2	1	4	4	3	7
	Skyddsarbete	0	0	0	0	0	0
	Okänd	3	-3	5	5	-4	8
Alla nivåer	*Alla yrkesområden*	*23*	*-315*	*53*	*-31*	*-372*	*7*

Källa: ÅSUB:s prognosmodell

Tabell B 15. Behovet av nyrekrytering, antal personer efter yrkesgrupp och utbildningsnivå, årliga genomsnitt 2006-2010 och 2011-2015

		2006-2010			2011-2015		
Utbildningsnivå	**Yrkesområde**	Basscenario	Gradvis utflaggning	Ökad tjänstetillväxt	Basscenario	Gradvis utflaggning	Ökad tjänstetillväxt
Högst gymnasial utbildning	Jord- och skogsbruksarbete	8	10	5	8	8	1
	Industriarbete	27	3	26	20	-2	17
	Byggarbete	3	-7	6	4	-5	10
	Trafikarbete	4	-43	2	-5	-46	-10
	Postarbete	-2	-11	-2	-4	-12	-5
	Lednings- och specialistarbete inom produktion och trafik	4	-6	5	1	-7	2
	Servicearbete	49	-25	49	40	-19	31
	Kontorsarbete	10	0	14	12	5	16
	Lednings- och specialistarbete inom ekonomi och administration	9	4	10	7	4	9
	Vårdarbete	28	29	36	28	35	42
	Undervisnings- och kulturarbete	7	7	9	6	8	9
	Skyddsarbete	3	2	4	4	4	5
	Okänd	64	45	68	48	34	54
Eftergymnasial utbildning	Jord- och skogsbruksarbete	2	3	2	4	3	2
	Industriarbete	4	1	4	6	2	5
	Byggarbete	1	0	1	1	0	2
	Trafikarbete	9	-10	8	8	-18	4
	Postarbete	1	-1	1	1	-2	1
	Lednings- och specialistarbete inom produktion och trafik	37	-7	39	36	-22	42
	Servicearbete	18	1	17	20	-2	17
	Kontorsarbete	25	9	31	27	5	42
	Lednings- och specialistarbete inom ekonomi och administration	26	7	28	28	3	33
	Vårdarbete	18	16	20	22	19	27
	Undervisnings- och kulturarbete	12	11	13	17	16	20
	Skyddsarbete	1	1	1	1	1	2
	Okänd	24	18	25	20	13	24
Alla nivåer	*Alla yrkesgrupper*	*392*	*56*	*421*	*361*	*26*	*402*

Källa: ÅSUB:s prognosmodell

Tabell B 16. Efterfrågan minus antalet utexaminerade ålänningar (antal personer), årliga genomsnitt 2006-2010 och 2011-2015

Utbildningsnivå	Utbildningsområde	2006-2010			2011-2015		
		Basscenario	Gradvis utflaggning	Ökad tjänstetillväxt	Basscenario	Gradvis utflaggning	Ökad tjänstetillväxt
Högst gymnasial utbildning	Allmän utbildning, annan eller okänd utbildning	-12	-117	-4	-72	-148	-68
	Humanistisk och konstnärlig utbildning	-5	-5	-5	-6	-5	-6
	Kommersiell och samhällsvetenskaplig utbildning	-51	-51	-51	-57	-54	-57
	Naturvetenskaplig utbildning	17	3	18	19	7	19
	Teknisk utbildning	-50	-50	-50	-56	-53	-56
	Jord- och skogsbruksutbildning	15	-21	17	9	-23	11
	Hälso- och socialutbildning	-33	-36	-34	-39	-39	-41
	Serviceutbildning	-33	-34	-29	-37	-31	-30
	Pedagogisk utbildning	18	-27	19	18	-12	18
Eftergymnasial utbildning	Allmän utbildning, annan eller okänd utbildning	0	0	0	0	0	0
	Humanistisk och konstnärlig utbildning	7	7	8	11	11	13
	Kommersiell och samhällsvetenskaplig utbildning	2	0	2	3	2	5
	Naturvetenskaplig utbildning	62	15	69	70	8	86
	Teknisk utbildning	-7	-8	-6	-7	-8	-4
	Jord- och skogsbruksutbildning	52	6	54	50	-11	57
	Hälso- och socialutbildning	-1	-1	-1	0	-1	0
	Serviceutbildning	10	9	12	12	10	17
	Pedagogisk utbildning	21	-10	20	17	-23	13
Alla nivåer	*Alla utbildningsområden*	14	-321	42	-62	-372	-23

Källa: ÅSUB:s prognosmodell

Bilaga C: Enkäten

Ålands statistik- och utredningsbyrå

UNDERSÖKNING OM UTBILDNINGSBEHOVET PÅ ÅLAND

GRUNDUPPGIFTER

1. **I vilken kommun bor Du?** ☐
2. **Kön?** ☐ Kvinna ☐ Man
3. **Födelseår?** ☐
4. **Antal barn under 16 år i Ditt hushåll?** ☐
5. **Din utbildning a) högsta examen:** ☐
   b) från vilken läroinrättning? ☐
6. **Vilket är Ditt yrke?** ☐
7. **Din huvudsakliga sysselsättning? Endast ett kryss!**
   - ☐ studerande
   - ☐ tjänsteman/arbetstagare
   - ☐ arbetsgivare/företagare /lantbrukare
   - ☐ föräldraledig/vårdledig/övrigt hemarbete
   - ☐ pensionär
   - ☐ arbetslös
   - ☐ annat
8. **Om Du är anställd, vem är Din arbetsgivare?** ☐
9. **Hur många år har Du arbetat för Din nuvarande arbetsgivare/med Ditt nuvarande företag?** ☐
10. **Hur många år har Du arbetat med Dina nuvarande arbetsuppgifter/inom nuvarande befattning?** ☐
11. **Om Du är företagare, vad heter Ditt företag?** ☐

UTBILDNINGSBEHOV

12. **Har Du ett utbildningsbehov som har med Ditt arbete/yrke att göra? Kryssa för endast <u>ett</u> alternativ!**
    - ☐ Ja - jag studerar för närvarande.
      Vad? ☐
    - ☐ Ja - jag vidareutbildar mig varje år
    - ☐ Ja - jag kommer att ha ett sådant behov inom 1-2 år
    - ☐ Ja - jag kommer att ha ett sådant behov inom de närmaste 2-5 åren
    - ☐ Nej - jag har inget behov av att utbilda mig

Om Du svarat "Nej" på ovanstående fråga 12, gå direkt till fråga 18 på sista sidan!

Om Du är <u>företagare</u>, <u>lantbrukare</u> eller <u>inte är anställd</u> och svarat <u>Nej</u> på ovanstående fråga 12, kan Du sluta här, eller skriva några egna kommentarer på sista sidan. Tack för Din medverkan!

13. Varför skulle Du behöva utbilda Dig? Fyll i flera kryss om Du vill!

För att:

- ☐ skaffa mig ett yrke
- ☐ upprätthålla min yrkeskunskap
- ☐ utveckla/bredda min yrkeskunskap
- ☐ jag vill byta yrke
- ☐ få större inflytande över mina arbetsuppgifter/min egen arbetssituation
- ☐ få förmåga/möjlighet att ta mig an nya arbetsuppgifter hos min nuvarande arbetsgivare
- ☐ höja min konkurrenskraft på arbetsmarknaden
- ☐ höja min konkurrenskraft som företagare
- ☐ få möjlighet att göra karriär/få högre lön
- ☐ förverkliga mig själv
- ☐ jag måste byta yrke/arbetsuppgifter av hälsoskäl
- ☐ klara av nya arbetsuppgifter
- ☐ mina arbetsuppgifter har omorganiserats/skall omorganiseras
- ☐ annat

14. Var vill Du utbilda Dig?

- ☐ på Åland
- ☐ utanför Åland Var? ☐

15. Hur omfattande är Ditt utbildningsbehov?

☐ mindre än två veckor ☐ två veckor - 3 månader ☐ 3 - 6 månader ☐ mer än 6 månader

16. Vilken utbildningsmetod skulle passa Dig bäst just nu? Kryssa för ett eller flera alternativ.

- ☐ utbildning under arbetets gång (t.ex genom handledning)
- ☐ studier på arbetstid
- ☐ studier på kvällstid/veckoslut
- ☐ distansstudier
- ☐ heltidsstudier

17. Vilket/vilka områden har Du ett behov av att utbilda Dig mer inom? Har behovet med en yrkesutbildning eller Ditt yrkesliv att göra, eller är Du bara allmänt intresserad av området? Kryssa för ett alternativ på varje rad!

	behov av en yrkes-utbildning/examen	behov inom mitt yrkesliv	allmänt intresse för ämnet/området	har inget behov
allmänutbildning (t.ex. gymnasie-)	☐	☐	☐	☐
fritidsverksamhet, ungdomsarbete	☐	☐	☐	☐
pedagogik, psykologi	☐	☐	☐	☐
historia, arkeologi, museiverksamhet	☐	☐	☐	☐
språk	☐	☐	☐	☐
vilket/vilka språk?				
konst, konsthantverk	☐	☐	☐	☐
musik, teater	☐	☐	☐	☐
annat ämne inom kulturområdet	☐	☐	☐	☐
företagsekonomi, marknadsföring	☐	☐	☐	☐
redovisning, administration	☐	☐	☐	☐
nationalekonomi, statistik	☐	☐	☐	☐
samhällskunskap, politik	☐	☐	☐	☐
juridik	☐	☐	☐	☐
matematik	☐	☐	☐	☐
databehandling	☐	☐	☐	☐
fysik, kemi, geografi	☐	☐	☐	☐
biologi, miljö	☐	☐	☐	☐
byggande, arkitektur, lantmäteri	☐	☐	☐	☐
maskin-, metallteknik, fordon, VVS	☐	☐	☐	☐
el- och IT-teknik	☐	☐	☐	☐
livsmedelsbranschen	☐	☐	☐	☐
jord-, skogsbruk, trädgårdsskötsel	☐	☐	☐	☐
sjukvård	☐	☐	☐	☐
medicin	☐	☐	☐	☐
barnomsorg, hemvård	☐	☐	☐	☐
socialvård, socialt arbete	☐	☐	☐	☐
skönhetsbranschen	☐	☐	☐	☐
hotell, turism, restaurang	☐	☐	☐	☐
sjöfart - befäl	☐	☐	☐	☐
sjöfart - däckmanskap, och övrigt	☐	☐	☐	☐
transport, land (chaufför, m.m.)	☐	☐	☐	☐
polis, sjöbevakning, brandförsvar	☐	☐	☐	☐
arbetarskydd/arbetssäkerhet	☐	☐	☐	☐
Annat som har med ett särskilt yrke eller område att göra	☐	☐	☐	☐
Vilket yrke/område?				

Om Du är företagare, lantbrukare eller inte har en anställning kan Du sluta här. Tack för Din medverkan!

KOMPETENSUTVECKLING INOM YRKESLIVET

Besvara nedanstående frågor endast om Du är anställd!

18. Har Du fortbildat/vidareutbildat Dig under det senaste året? ☐ Ja ☐ Nej

19. Har Din arbetsgivare erbjudit Dig att fortbilda/vidarutbilda Dig det senaste året?

☐ Ja Om ja, hur många dagar det senaste året på:

din arbetstid? ☐ din fritid? ☐

☐ Nej

Om Du velat utbilda Dig men Din arbetsgivare inte låtit Dig göra det, vilken var hans/hennes motivering?

20. Har Du känt Dig tvungen att delta i utbildningen, eller har det varit ett önskemål från Din egen sida att få delta?

☐ mitt önskemål ☐ tvungen

21. Har Din fortbildning/vidareutbildning i första hand varit bra för Dig personligen eller har den främst gynnat Din arbetsplats?

☐ främst gynnat mig personligen ☐ främst gynnat min arbetsplats

Egna kommentarer

Tack för Din medverkan!